**T.C.**
**Radyo ve Televizyon Üst Kurulu**

# TELEVİZYON HABERLERİNDE TARAFSIZLIK VE NESNELLİK: ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

**UZMANLIK TEZİ**

**Melike DİLER**

**ANKARA**
**EKİM 2011**

**T.C.**
**Radyo ve Televizyon Üst Kurulu**

# TELEVİZYON HABERLERİNDE TARAFSIZLIK VE NESNELLİK: ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

**UZMANLIK TEZİ**

**Melike DİLER**

**DANIŞMAN**
**Ayşen BAYRI**
**Üst Kurul Uzmanı**

**ANKARA**
**EKİM 2011**

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına

Bu çalışma, Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

| | | Adı Soyadı | İmza |
|---|---|---|---|
| Başkan | : | Prof. Dr. Davut DURSUN | |
| Üye | : | Arslan NARİN | |
| Üye | : | Ayşen BAYRI | |

ONAY

…./…./2011

Üst Kurul Başkanı

## TEZ TESLİM TUTANAĞI VE DOĞRULUK BEYANI

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uzman Yardımcılığı Giriş ve Yeterlik Sınavları ile Uzmanlığa Atanma, Yetiştirilme, Görev, Yetki ve Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 19'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasına istinaden çıkartılan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Tez Hazırlama Yönergesi'ne uygun olarak hazırlamış olduğum uzmanlık tezi ilişikte sunulmuştur.

Bu uzmanlık tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplayıp sunduğumu; ayrıca, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

21/10/2011

Melike DİLER
Üst Kurul Uzman Yardımcısı

Uzmanlık Tezinin Adı:
Televizyon Haberlerinde Tarafsızlık ve Nesnellik: Eleştirel Bir Yaklaşım

EK:
Tez (3 Adet)

**Tezi Teslim Alan**

Daire Başkanı

Tarih

Adı-Soyadı-İmzası

Dostum Zezek’e,

“Bilir misin nedir o sarp yokuş?”

# İÇİNDEKİLER

DOĞRULUK BEYANI……..…..…iii
İTHAF……...……..….iv
İÇİNDEKİLER ……....v
KISALTMALAR LİSTESİ…….……..viii
TABLOLAR LİSTESİ…….……ix
GİRİŞ ……..….1

## BİRİNCİ BÖLÜM
## KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Haber/Habercilik Etiği – Tarihsel Arka Plan..……8
1.2 Araştırmalarda Tarafsızlık ve Nesnellik...……15
1.3 Tarafsızlık…….18
1.4 Nesnellik...……21
1.5 İlgili Mevzuatta Tarafsızlık ve Nesnellik…..…….24
1.5.1 3984 Sayılı ve 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun……24
1.5.2 Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi……..27
1.5.3 OFCOM Yayın İlkeleri.....……28
1.6 Basın Meslek İlkelerinde Tarafsızlık ve Nesnellik...……30
1.6.1 Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri.……30
1.6.2 Televizyon Habercileri için Rehber.....……30
1.6.3 Doğan Holding Yayın İlkeleri……31
1.6.4 BBC Yayın İlkeleri……...……..32
1.7 Anadamar Yaklaşımlar ve Temel Sorunları.....…….34
1.8 Eleştirel Yaklaşımlar Bağlamında Kitle İletişim Araçları……..……..38
1.9 Louis Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları…..…….43
1.9.1 Althusser'de İdeoloji……..44

1.9.2 Devletin İdeolojik Aygıtları...……49
1.10 Antonio Gramsci ve Hegemonya...…….52
1.11 Jean Baudrillard ve Simülasyon Kuramı...…….56

## İKİNCİ BÖLÜM
## ANA HABER BÜLTENLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK/SÖYLEM ANALİZİ

2.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi….……63
2.2 Araştırmanın Yöntemi……..…….64
2.3 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırı……68
2.4 Araştırmacının Refleksif Eleştirisi……69
2.5 Araştırmanın Veri Toplama Tekniği…….71
2.6 Televizyon Haberlerini Oluşturan Teknik Kavramlar..……74
2.7 İnegöl Olayı……..……..74
2.8 Ana Haber Bültenlerinin Karşılaştırmalı İçerik Analizi……..…….76
2.8.1 Haber Süresi ve Sırası……...….76
2.8.2 Görüntü Süresi……77
2.8.3 Haber Bandı Sayısı…….78
2.8.4 Fon Müziği...……..79
2.8.5 Hükümet, Siyasi Parti ve Devlet Temsilcilerinin Görünürlüğü…...……79
2.8.6 Olayın Şahitlerinin ve İlçedeki STK'ların Görünürlüğü……..……..80
2.8.7 Olayın Sayısal Unsurları……...…….81
2.9 Ana Haber Bültenlerinin Söylem Analizi…….……82
2.9.1 NTV……83
2.9.2 ATV……...…….85
2.9.3 Show TV……...…….89
2.9.4 Kanal D……..……95
2.9.5 STV…….…….100

SONUÇ VE ÖNERİLER……..104
KAYNAKÇA……...…….115

EKLER
EK.1 NTV DEŞİFRE METNİ…….…….120
EK.2 ATV DEŞİFRE METNİ……..……125
EK.3 SHOW TV DEŞİFRE METNİ……...…….131
EK.4 KANAL D DEŞİFRE METNİ……..……..138
EK.5 STV DEŞİFRE METNİ……...……142
ÖZET……145
ABSTRACT…….…….147
ÖZGEÇMİŞ……..149

## KISALTMALAR LİSTESİ

| | |
|---|---|
| a.g.e. | Adı geçen eser |
| a.g.m | Adı geçen makale |
| Akt. | Aktaran |
| ASNE | Amerikan Haber Editörleri Derneği |
| BBC | İngiliz Yayın Şirketi (British Broadcasting Corporation) |
| BDP | Barış ve Demokrasi Partisi |
| CHP | Cumhuriyet Halk Partisi |
| çev. | Çeviren |
| der. | Derleyen |
| DİA | Devletin İdeolojik Aygıtları |
| FCC | Federal İletişim Komisyonu |
| İHA | İhlas Haber Ajansı |
| MHP | Milliyetçi Hareket Partisi |
| OFCOM | Birleşik Krallık İletişim Endüstrileri Bağımsız Düzenleyici ve Rekabet Otoritesi (Independent Regulator and Competition Authority for the UK Communications Industries) |
| Örn. | Örneğin |
| RTÜK | Radyo ve Televizyon Üst Kurulu |
| s. | Sayfa |
| STK | Sivil Toplum Kuruluşu |
| TVYD | Televizyon Yayıncıları Derneği |
| UNESCO | Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) |
| vb. | Ve benzeri |
| yay. haz. | Yayına hazırlayan |

## TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.8.1 İnegöl Olayı'nın Beş Kanalda Veriliş Süresi ve Sırası……76

Tablo 2.8.2 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde Yer Alan Sıcak Görüntülerin Süresi……..…….77

Tablo 2.8.3 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde Yer Alan Haber Bandı Sayısı…..78

Tablo 2.8.4 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde Fon Müziği Kullanımı…….79

Tablo 2.8.5 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde Resmi Kanadın Görünürlüğü…...79

Tablo 2.8.6 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde STK'ların ve Şahitlerin Görünürlüğü…….80

Tablo 2.8.7 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinin İçerdiği Sayısal Unsurlar……..81

# GİRİŞ

9 Mayıs 1961'de Amerika'da bulunan RTÜK muadili kurum olan FCC'nin (Federal İletişim Komisyonu) yeni atanmış Başkanı Newton Minow, yayıncıların sorumluluklarına dair şöyle bir açıklama yapar:

> "Lisansınız size, kamuya ait hava dalgalarını 180 milyon Amerikalı'nın mutemedi olarak kullanma hakkını veriyor. Bu durumda halk sizin ellerinize bırakılmış oluyor. Mutemet olarak kalmak istiyorsanız, yalnızca hisse sahiplerinizi değil halkı da ön planda tutmak zorundasınız... İçinde yaşadığımız çağa jet çağı, atom çağı, uzay çağı gibi isimler veriliyor. Ben ayrıca, televizyon çağı olarak da kabul ediyorum. Ve günümüzün liderlerinin, atomu, dünyayı yok etmek yönünde mi yoksa insanoğlunun yararına yeniden inşa etmek yönünde mi kullandığına nasıl tarih karar verecekse, günümüzün yayıncılarının, gür seslerini, insanlığı yüceltmek yönünde mi yoksa alçaltmak yönünde mi kullandığına da yine tarih karar verecek."[1]

Bu sözler bundan 49 yıl önce, 1960'ların sonuna kadar kitle iletişim araştırmalarında, egemenliğini korumuş olan anadamar yaklaşımların doğduğu yer olan, Amerika Birleşik Devletleri'nde sarfedilmiştir. Kitle iletişim araçlarına, kamuoyunu siyasi liderlerin icraatları hakkında, tıpkı bir ayna gibi doğrudan yansıtma yoluyla, bilgilendirme gibi önemli bir misyon biçen, demokratik bir kamusal alanın oluşumunda kritik bir rol atfeden, hatta bunu daha da ileri götürerek, kitle iletişim araçlarının, yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra, "Dördüncü güç" olduğunu varsayan anadamar yaklaşımlar, 1960'ların sonunda Kıta Avrupası'ndan yükselen eleştirel yaklaşımlarla önemini yitirmeye başlamıştır. Stuart Hall'un deyimiyle, "dramatik bir kopuş" meydana gelmiş, baskılanmış olanın, ideolojinin, geri dönüşüyle kitle iletişim araçlarının yapısı ve işlevleri, bir önceki paradigmadan tamamen farklı bir biçimde yeniden tanımlanmıştır. Eleştirel yaklaşımı, anadamar yaklaşıma bir alternatif olarak ortaya koyan temel unsur, anadamar yaklaşımın kitle iletişim araçlarına atfettiği, "Dördüncü güç" olma durumunun sorgulanmasıdır. Yalnız eleştirel yaklaşımın, bilhassa haber araştırmalarında netleşen, Ortodoks Marksizm ve anadamar yaklaşımdan, temel bir

[1] Marilyn J. Matelski, *TV Haberciliğinde Etik,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 36.

farklılığı mevcuttur. Eleştirel yaklaşım, haber oluşum sürecini, ne anadamar yaklaşım gibi, tarafsız ve nesnel, "özgür ve serbest" haber akışı olarak ne de Ortodoks Marksizm gibi, "yanlı ve önyargılı" haber akışı olarak niteler. Eleştirel yaklaşımda, kitle iletişim araçları, çoğunlukla da haber oluşum süreci, ideolojik yapılanmalardır ve bunlar gerçekliği, egemen sınıfların söylemleri doğrultusunda kurgulayarak, onların imtiyazlı konumlarını devam ettirmek amacı ile yeniden üretirler. Haber üretim sürecinde yer alan aktörler gerçekliği, kendi özgül ideolojik yapılanmalarına göre eğip, büküp yeniden inşa ederken, çoğu zaman bunun farkında da olmayabilirler.

Eleştirel yaklaşımın benimsendiği bu çalışmanın iki amacı vardır. Bunlardan ilki, eleştirel yaklaşımların temel savına uygun olarak, "Televizyon haberleri, kitle iletişim araçlarının yapısal yanlılığından ötürü, tarafsız ve nesnel değildir" biçimindeki araştırma hipotezini bir kez daha sınamaktır. İkincisi, hâlihazırda hem ilgili devlet kurumları hem de özel kuruluşlar tarafından hazırlanmış yayın ilkelerinin, kitle iletişim araçlarının kamuoyunun çıkarına olabilecek en ideal hale getirilebilmesi için, kitle iletişim çalışmalarında 1970'lerden sonra görünmeye ve yaygınlaşmaya başlayan eleştirel yaklaşımların, ortaya koydukları bulguların ışığında tekrar ele alınarak, yeniden hazırlanmasına katkı sağlayabilmektir. Bu metinler incelendiğinde, anadamar yaklaşımların temel savları üzerine inşa edilmiş geleneksel haber etiği anlayışının, bu metinler üzerinde belirleyici oldukları görülmüştür. Esasen anadamar yaklaşımlar, kitle iletişim araçlarının mevcut durumlarının analizinde, bütüncül bir bakış açısı ile hareket ederek, yeterli kavramsal araçları sağlayamamakta, aksine bu yaklaşımın önermeleri kitle iletişim araçlarının, "nasıl olması" gerektiği söz konusu olduğunda bir anlam ifade etmektedir. Eleştirel yaklaşımların önermeleri ise, kitle iletişim araçlarına yönelik ideal bir resim sunarak, olan biteni örtmekten ziyade, mevcut durumda "nasıl olduklarına" yönelik göz ardı edilemeyecek tespit ve bulgular içermektedir. Bu tez, kitle iletişim araçlarının öneminin daha da arttığı neo-liberal bir dünyada, otoritelerin dikkatini, akademinin duvarlarını aşarak, yaygın yayın/meslek ilkelerine nüfuz edememiş eleştirel yaklaşımlara çekmek için atılmış sayısız adımdan biridir.

Bu tezin konusu başta, "Radyo ve Televizyon Haberlerinde Tarafsızlık, Gerçeklik ve Doğruluk" olarak verilmiştir. Ancak, kapsamın geniş olmasından ötürü, araştırmacı tarafından daraltma ihtiyacı hissedilmiş ve konu televizyon haberleri ile sınırlandırılmıştır. Doğruluk ve gerçeklik ilkelerinin, geleneksel etik anlayışının, tarafsızlık ilkesi ile beraber taşıyıcı kolonlarından birini oluşturan "nesnellik" ilkesinin, ayrılmaz unsurları olmalarından ötürü, bu iki ilke nesnellik kavramı altında toplanmıştır.

Bu çalışmada, araştırma yöntemi olarak içerik analizi ve van Dijk modeli eleştirel söylem analizinden yararlanılacaktır. Haberleri bir söylem biçimi olarak kabul eden van Dijk, haber söylemini incelerken söylem analizi yöntemini kullanarak, haber üretim süreci içinde haberciliğin örgütlenmesi ve işleyişi ile profesyonel gazetecilik etik ilkelerinin dolayımıyla oluşan haber metinlerini, tüm bir toplumsal yapıyla bağlantılandırarak açıklamaya çalışmaktadır. Van Dijk'in haber söylemini bir bütün olarak ele almasının nedeni, ideolojik olanın gözden kaçırılmamasıdır; çünkü iktidar söylem tarafından, hem harekete geçirilmekte hem de yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda liberal basın yaklaşımı ve bu yaklaşımın haberle ilintili olarak ürettiği nesnellik, tarafsızlık, dengelilik vb. kavramsallaştırmalarını sorgularken, haber söylemini kişisel olmayan kurumlaşmış yapıların, medya kuruluşlarının bir söylemi olarak kavrayarak, haber söyleminin yerleşmiş yapılarının bir eleştirisini sunmaktadır.[2]

Araştırmanın evreni Türkiye'de yayın yapmakta olan ulusal televizyon kanallarıdır. Araştırmanın örneklemi ise farklı sermaye gruplarına ait ve izlenirlik açısından önemli bir paya sahip olan sırasıyla; Doğan Grubu'nun kanalı Kanal D, Çalık Grubu'nun kanalı ATV, Çukurova Grubu'nun kanalı Show TV, muhafazakâr bir yayıncılık anlayışına sahip olan STV ve Türkiye'nin ilk haber kanalı olan NTV'den oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak, vasıtalı örnek olay incelemesi uygun görülmüştür. Örneklemde yer alan beş kanalın, 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bültenlerinde yer alan, "İnegöl Olayı" adlı haber, vasıtalı örnek olay

[2] Zerrin Ertan Keskin, "Türkiye'de Haber İncelemelerinde van Dijk Yöntemi", *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi* (der. Çiler Dursun), Kesit Tanıtım, Ankara, 2004, s. 391-392.

incelemesinin nesnesi olarak belirlenmiştir. Söz konusu olayla ilgili haberlerin, niceliksel unsurlarını ortaya çıkarmak için içerik analizi kullanılacak ve haber söyleminde gömülü olan, bilinçli veya bilinçsizce yapılması olası, tarafsızlık ve nesnellik ihlallerini ortaya çıkarmak için söylemin nitel analizi yapılacaktır.

Bu çalışmanın, "Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve" başlıklı birinci bölümünde, öncelikle tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının bir parçası oldukları habercilik etiğinin tarihsel arka planına değinilecektir. Sonrasında, sosyal bilimlerde tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının nasıl ele alındığından bahsedilecektir. Bunun nedeni, bir habercinin değer yargılarından bağımsız olarak, bir olayı haberleştirmesinin mümkün olup olmadığına dair halen süren tartışmanın, sosyal araştırmacılar için de geçerli olmasıdır. Daha sonra ise, tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının, kitle iletişim tarihi içerisinde nasıl bir evrim geçirdiklerini ortaya koymak için, kavramsal bir arkeolojik kazı yapılacak ve hem ulusal hem uluslararası, resmi ve özel basın meslek/yayın ilkelerinden seçilen örneklerde bu kavramların nasıl ele alındığına bakılacaktır.

Birinci bölümün devamında, çalışmanın kuramsal çerçevesi yer alacaktır. Öncelikle kitle iletişim araştırmalarında uzun yıllar egemenliğini korumuş anadamar yaklaşımların temel özelliklerinden ve sorunlarından bahsedilecektir. Ardından, anadamar yaklaşıma alternatif olarak ortaya çıkan eleştirel yaklaşımlara ve bu bağlamda kitle iletişim araçlarının nasıl ele alındığına değinilecektir. Sonrasında ise, bu yaklaşımın kilometre taşları olan, "Louis Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları" ve "Antonio Gramsci ve Hegemonya" nosyonları anlatılacaktır. Louis Althusser ve Antonio Gramsci'nin özgül gerçeklik inşalarında, kitle iletişim araçlarını nasıl tanımladıklarını inceledikten sonra, Jean Baudrillard'ın gerçekliğin yitirildiğini ileri sürdüğü "Simülasyon Kuramı" ile nasıl bir gerçeklik inşa ettiği ve kitle iletişim araçlarına, bu bağlamda nasıl bir işlev atfettiği anlatılacaktır.

"Ana Haber Bültenlerinin Karşılaştırmalı İçerik/Söylem Analizi" başlıklı ikinci bölümde sırasıyla; araştırmanın yöntemini oluşturan içerik analizi ve van Dijk modeli söylem analizinden ayrıntılı bir biçimde bahsedilecek; araştırmanın

varsayımlarına, kapsam ve sınırına değinilecektir. Araştırmacının kendine yönelik (refleksif) eleştirisinde, araştırmacının, bu alana ilişkin mevcut değer yargıları, deneyimleri ve kabullerini ortaya çıkardığı, öz eleştirisi yer alacaktır. Televizyon haberlerini oluşturan teknik kavramların tanımlarına da, analiz sırasında sıklıkla kullanılacakları için, yine bu bölümde yer verilecektir.

Yine ikinci bölümde, araştırmanın örnekleminde yer alan beş kanalın (NTV, ATV, Show TV, STV ve Kanal D) ana haber bültenlerinde, örtülü/açık tarafsızlık ve nesnellik ihlalleri olup olmadığını açığa çıkarabilmek amacıyla, vasıtalı örnek olay incelemesinin nesnesi olarak seçilmiş, "İnegöl Olayı" ile ilgili söz konusu kanalların, 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bültenlerinde, bu olayla ilgili tespit edilen haberlere, içerik ve söylem analizi uygulanacaktır. Bu amaçla, söz konusu haberlerin deşifre metinleri oluşturulacak ve bunların karşılaştırmalı içerik analizinde sırasıyla; haber süresi ve sırası, olay anının "sıcak" görüntülerinin süresi, haber bantı sayısı, fon müziği kullanılıp kullanılmadığı, hükümet, muhalefet partileri, devlet temsilcileri, olayın şahitlerinin ve STK temsilcilerinin görünürlüğü ve son olarak da olayın içeriğinde yer alan; saldırgan, yaralı, karmaşaya karışan kişi, polisin müdahalesinden sonra azalan kişi ve zarar görmüş araç sayısına dair kanallarda verilen değerler tablolaştırılarak değerlendirilecektir. Haber metnine daha sonra van Dijk modeli söylem analizi uygulanacaktır. Bu model makro ve mikro yapı olmak üzere iki katmandan oluşmaktadır. Bu çalışmada, haber metinlerinin öncelikle makro yapının içerdiği, tematik ve şematik çözümlemesi yapılacaktır. Sonrasında ise, ikinci katmanı oluşturan mikro yapının içerdiği sentaktik, leksikal ve retorik çözümlemesi uygulanacaktır.

Sonuç ve öneriler kısmında ise, içerik ve söylem analizinden elde edilen bulgulardan damıtılan genel sonuçlar, beş kanalı kapsayıcı biçimde karşılaştırmalı olarak sunulacak ve gerekli görülen önerilere yer verilecektir. Televizyon haberlerinin tarafsız ve nesnel olmadığına dair bir kabulle başlayan bu eleştirel çalışma, son söz olarak değinilen ve araştırmacının zihninde bu süreçte netleşen bir dizi soruyla son bulacaktır: Jean Baudrillard, "Simülasyon Kuramı" ile gerçekliğin yitirildiğini ve artık yerini simülasyon evreni denen yapay dünyanın aldığını ileri

sürmüştür. Kitle iletişim araçları da bu simülasyon evrenin bir parçasıdır ve onların da misyonu bu kaybın, bu yitirilişin üzerini örterek kitleleri buna uyandırmamaktır. Peki, bir yanıyla dekadans olarak da anlaşılabilecek bu durumda, örtünün üzeri tamamen kaldırılsa, geriye ne kalacaktır? Boşluk...? Peki ya hakikat tam da bu boşluğun kendisi ise ya da bundan sâdır olacaksa? Gerçeklik dediğimiz, Baudrillard'a göre modern toplumlarda, son iki yüzyılda ortaya çıkmış bu ilkenin kendisi, aslında hakikatin üzerini örtme işlevini üstlenmiş ilk simülakr evresiyse?

# BİRİNCİ BÖLÜM

## KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

> İnsanların varlığını belirleyen, onların bilinçleri değildir; aksine, bilinçlerini belirleyen onların toplumsal varlığıdır."[3] Karl Marx

Tarafsızlık ve nesnellik kavramları, hem izleyicilerin, genelde medyayı, özelde haberleri en çok tenkit ettikleri hem de habercilik etiği ve televizyon haberlerinde etik tartışmalarının merkezini oluşturan temel kavramlardır. Bu bölümde sırasıyla; habercilik/haber etiğinin tarihsel arka planından, sosyal bilimlerde tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının nasıl ele alındığından, tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının kitle iletişim tarihi bağlamındaki şeceresinden bahsedilecektir. Ardından, habercilik etiğinin temel ilkelerinden kabul edilen tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının, öncelikle ilgili mevzuattaki yayın ilkelerinde, RTÜK Yayın İlkeleri, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi ve İngiltere'de bulunan RTÜK muadili kuruluş OFCOM'un Yayın İlkelerinde nasıl ele alındığına bakılacaktır. Sonrasında ise, Basın Konseyi'nin Basın Meslek İlkeleri, RTÜK ve TVYD tarafından hazırlanan, "Televizyon Habercileri için Rehber", Doğan Yayın Holding'in Yayın İlkeleri ve BBC Yayın İlkeleri bağlamında, bu kavramların görünürlüğü irdelenecektir.

Bölümün devamında, kitle iletişim çalışmalarında yaygın görüşü oluşturan anadamar yaklaşımlara, toplumu ve kitle iletişim araçlarını kuramsallaştırmasındaki sorunlara değinilecektir. Daha sonra, adını 1930'lar Almanya'sında Frankfurt Okulu'nun sosyal bilimler alanında geliştirmiş olduğu, "eleştirel bilgi kuramından" almış olan, eleştirel yaklaşımdan ve ortaya koyduğu tezlerden, genel hatları ile bahsedilecektir. Sonrasında ise, eleştirel yaklaşımın temelini oluşturan kuramcılar arasından seçilen, Louis Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları" ve Antonio

[3] "It is not the consciousness of men that determines their being, but, on the contrary, their social being that determines their consciousness."

Gramsci'nin "Hegemonya" nosyonları bağlamında kitle iletişim araçlarını ele alış biçimlerine değinilecektir. Bölümün son kuramcısı olarak, 20. yüzyılın ikinci yarısı ve 21. yüzyılın başlarına geliştirdiği, "Simülasyon Kuramı" ile damgasını vurmuş olan, 2007 yılında yitirdiğimiz ünlü Fransız düşünür/sosyolog Jean Baudrillard'ın, kitle iletişim araçlarına yönelik eleştirel bakışına yer verilecektir.

### 1.1 Haber/Habercilik Etiği: Tarihsel Arka Plan

Medya etiği kavramının, hem popüler hem de akademik eleştirilerde özerk bir yer işgal etmesi, 1980'lerden itibaren, neoliberalizmin yükselişi ile gerçekleşmiştir. Harvey'in değindiği gibi, neoliberalizmin piyasa-odaklı toplum tasarımının sonucu olarak, "kamu hizmeti" olarak görülen sağlık, eğitim ve kitle iletişimi gibi alanların piyasa rekabetine açılması ve devletin kültürel ve sosyal hizmet alanlarından çekilmesi sürecinde, medyanın da meşruiyet zeminini yeniden tanımlaması gerekmiştir.[4]

Gazetecilik/habercilik etiği içinde ortaya atılan ilkelerin gelişimini, ortaya çıktıkları tarihsel süreçte söz konusu olan, başat sosyo-ekonomik ve kültürel koşullardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Tüm bu ilkelerin temelinde yatan, "ifade ve düşünce özgürlüğü" fikri, Hobbes ve Locke'un toplum sözleşmesi kavramı ile ilintilidir.[5] Toplumu oluşturan bireylerin ortak katılımı ile ortaya çıktığı varsayılan "sözleşme"de yer alan bu özgürlükler, devletin müdahale etmemesi, ancak koruması gereken bir alan içinde tanımlanmıştır. John Keane'in de belirttiği gibi, liberal düşünürler basın özgürlüğünü, bir negatif özgürlük olarak tanımlamışlardır. Bu varsayıma göre, devletin müdahalesi olmadığında, basın kendiliğinden özgür olacak ve sonradan eklenen misyonu ile dördüncü güç olarak demokrasiyi tamamlayarak, her türlü problemin tartışıldığı özgür ve çoğulcu bir tartışma ortamı sağlayacak, hükümeti kamuoyunun çıkarları doğrultusunda denetleyerek, seçmenleri hükümetin

[4] Oğuzhan Taş, "Medya etiğinin tarihsel temelleri ve gelişimi", *Televizyon Haberciliğinde Etik (yay. haz. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel),* Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, 2009, s. 3.
[5] Ayşe İnal, "Tarihsel gelişimi içinden gazetecilik etiğini yeniden düşünmek", *Televizyon Haberciliğinde Etik (yay. haz. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel),* Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, 2009a, s. 28.

icraatlarından haberdar edecektir. Özgürlüğün liberal tanımında, basının özgürleştirici bir işlevinden söz etmek mümkün değildir; çünkü bu bağlamda, müdahalenin olmadığı yerde, özgürlüğün kendiliğinden ortaya çıkacağı varsayımı, herhangi bir sorgulamaya gerek görülmeden benimsenmektedir.

Liberal-kapitalist toplumlarda, devletin ve sermayenin müdahalesinden ve etkisinden bağımsız kabul edilen medyanın meşruiyet zemini, kamuoyunu, mevcut ekonomik-politik toplumsal kurumların mevcut icraatları ve olaylar hakkında nesnel bir biçimde bilgilendirmesi için tarafsız olması gerektiği kabulünü içeren yaygın varsayıma dayanmaktadır.[6] Basının tarihsel süreçte evrimine bakıldığında, 18. yüzyıl, düzenli bir basının ortaya çıkmasıyla, habercilerin kendilerini toplumsal bir grup olarak algılamaya başladıkları, düzenli bir iletişime geçtikleri ve okuyucularını ise "kamunun" bir parçası olarak gördükleri bir süreç olmuştur. Bu dönemde, yükselen burjuvazinin hedefleriyle uyumlu hareket eden basın, aristokrasinin ve devlet otoritesinin, "sözleşme"de yer alan, bireysel hak ve özgürlükleri tehdit eden uygulamalarını açığa çıkararak, kamuoyunu bunlarla ilgili bilgilendirmiştir. Basın, bu yüzyılda kendisini, "dördüncü güç" olarak nitelendirmiş; onu, ekonomi ve siyasetin uzağında, kamuoyunun yanında konumlandıran bu bakış sayesinde basının, ekonomik ve siyasi yaygın bir güç olarak ortaya çıkması sağlanmıştır. Bugün bile hala geçerliliğini koruyan ve gazeteciliği tanımlayan birçok pratiğin temelleri, bu dönemde oluşturulmuştur.[7] Basını, "dördüncü güç" olarak nitelendiren, devlete karşı halkın koruyucusu ve gerçeğin tarafsız aktarıcısı olarak tanımlayan bu görüş, basının kendi içindeki iktidar ilişkileri hakkında hiçbir şey söylememektedir.[8]

19. yüzyılın ortalarından itibaren siyasal denetimin gevşemesi, siyasal reform baskıları ve artan refahla birlikte, gazeteler artan bir yatırım aracı olmaya başlamış, teknik ilerlemeler, gelişmiş iletişim araçları ve altyapıları, kentleşme ve bunlara eşlik eden pazar olanakları gazeteleri daha karlı girişimler haline getirmiştir.[9] 1830'lar

[6] Matthew Kieran (yay. haz.), *Media Ethics, A Philosophical Approach,* Praeger, Londra, 1999, s. 23.
[7] O. Taş, 2009, s. 3.
[8] Colin Sparks, "The Media As a Power for Democracy", *Javnost: The Public,* Cilt 2, Sayı: 1, 1995, s. 52.
[9] Alan J. Lee, *The Origins of the Popular Press in England,* Rowman&Littlefield, Londra, 1976, s. 72.

öncesinde siyasal partilerle organik bağlarını koruyarak, sınırlı sayıda aboneye ulaşan gazeteler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, ucuz gazetelerin çıkması ile daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmaya başlamıştır. Birçok basın tarihçisi, bu dönemi basın tarihi açısından, basında etik kodların gelişmesi ile paralel bir süreç olarak tasnifledikleri, önemli bir dönüm noktası olarak nitelemektedirler.[10] 1830'lara kadar siyasal partilere ve ticarette söz sahibi olanlara servis yapan günlük gazeteler, bu dönemle birlikte sıradan insanların hayatlarına yer vermeye başlamışlardır. Ucuz (metelik) basınının özgün yanlarından biri, modern anlamıyla "haberi" keşfetmesidir. Gazeteler ilk kez, yalnızca siyaset ve ticarete değil, toplumsal hayata, kentlileşen orta sınıfın baskın hale geldiği, ticaret, sanayi üretimi ve ulaşımın arttığı bir toplumda gündelik olaylara odaklanmaya, dil ve üsluplarını basitleştirmeye başlamışlardır.[11]

Yüzyılın sonuna gelindiğinde ise, gazetecilerin eylemlerinde sadık kalmaları gereken temel prensibin "gerçekçilik" ilkesi olduğu genel kabul görürken, gazetecilerden beklenen, bilim insanları gibi doğrudan gözlemlenebilir olaylara (facts) odaklanmaları olmuştur. 1830'lardan sonra gelişen ve 20. yüzyılın başında belirginleşen etik yaklaşım, haberin olaya dayanması, doğruyu söyleme prensibi, nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik ilkeleri üzerine kurulmuştur.[12]

20. yüzyılın ilk yarısı, gazetecilik örgütlerinin kurulması, gazeteciliğin profesyonelleşmesi, nesnel ve uzmanlaşmış toplum anlayışının yükselmesi ve bilimsel gazetecilik eğitiminin özendirilmesiyle, nesnel, tarafsız ve profesyonel haber anlayışının hâkimiyetini güçlendirdiği ve gazetecilik etiğinin kurumsal hatlarının şekillenmeye başladığı yıllar olmuştur. 20. yüzyılın başında nesnelliğin ve profesyonelliğin benimsenmesinin, modern kapitalist toplumlardaki iki temel eğilimle; (1) savaşın ve halkla ilişkiler faaliyetlerinin etkisiyle, kamunun demokratik bir usulde rasyonel görüş oluşturma yeterliğine duyulan güvenin kaybı ve (2) objektif

[10] A. İnal, 2009a, s. 29.
[11] Michael Schudson, *Discovering the News: A Social History of American Journalism,* Basic Books, New York, 1978, s. 22.
[12] Ayşe İnal, "Haber medyası ve seçim kampanyaları", *Televizyon Haberciliğinde Etik (yay. haz. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel),* Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, 2009b, s. 256.

yordamlara bağlı, tarafsız profesyonellerin iş gördüğü toplumsal kurumlara yönelik, artan güvenle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.[13]

Enrico Morresi (2003), *Haber Etiği: Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi,* adlı çalışmasında, gazeteciliğin 20. yüzyılda bir şirkete dönüşmesini, 19. yüzyılın ortasından itibaren ortaya çıkan ekonomik gelişmelere bağlar ve gazeteciliği hor gören birinin bile, 19. yüzyılın ortası ve sonu arasında, ucuz basının ortaya çıkışı ile ekonomik bir güç haline gelmeye başlayan gazeteciliğin evriminde, iktisadi faktörlerin artan önemini görmezden gelemeyeceğini belirtir:

> "Bu durum, yirminci yüzyılda, her okur-yazar yurttaşı seçmen yurttaş yapan evrensel oy hakkının ortaya çıkışıyla daha da açık bir hal alır. Gazetelerdeki gücü elde tutmak, sadece partiler için değil, her türden lobi (kiliselerden sanayi gruplarına) için de siyasal seçimleri etkileme imkânına sahip olmak demekti. Pek çok ülkede, güç sahibi sanayi grupları, ailelerin mülkiyetindeki gazetelerin kontrolünü ele geçirdi. Küçük şirketlerin düşüşü yeni bir tarihsel durumdur: ailelerin ya da siyasal partilerin mülkiyetinde bulunan çok sayıda gazete ya havlu attı ya da yönetimlerini daha büyük yayıncılara veya sınai "bağlara" devretti. Bugünlere yaklaşıldığındaysa, iletişim araçlarının mülkiyeti, birbirinden çok farklı ekonomik faaliyetleri bir araya toplayan, (o zamana kadar bir meta olarak görülmüş ve bu şekilde düşünülmüş, üretilmiş ve ticareti yapılmış) kitle medyasının sadece bir kâr faktörü olarak ya da yatırım risklerini çeşitlendirmenin bir başka biçimi olarak görüldüğü holdinglere geçti."[14]

Ekonomik faktörlerin, her zaman için gazetecilik ürününün kalitesini belirlediğine vurgu yapan yazar, hiçbir dönemde mali kaynakların, haber ve düşünceleri etkileme kapasitesi üzerinde, 20. yüzyılın ikinci yarısına özgü bir fenomen olan, ticari televizyonun ortaya çıkışı kadar etki etmediğini ifade eder. "Reklamlarla Ensest Evlilik*"* başlıklı bölümde, kitle iletişim araçlarının kapitalist bir işletme gibi para getiren işlevine vurgu yapan yazar, reklam yatırımlarını çeken ve reklam bütçesini artıran ilk kitle aracının radyo, daha sonra ise televizyon olduğuna, bu durumdan yazılı basının da nasiplendiğine değinir. Kitle iletişim araçlarındaki bu devasa ekonomik büyümeyi ise, tüketim toplumunun genelleşmesi ile bağdaştırır. Buna göre, her türden medya, reklam yatırımlarının artışından faydalanmış; ancak bunun karşılığında daha bağımlı bir hale gelmişlerdir.[15]

---

[13] O. Taş, 2009, s. 13.
[14] Enrico Moressi, *Haber Etiği: Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi,* Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 81-82.
[15] a.g.e., s. 83-85.

Morresi'nin kitabında ahlaki gazetecilik tartışmasını dayandırdığı, "İletişimsel Eylem" kuramının kurucusu Jürgen Habermas'a göre, 20. yüzyılda halkla ilişkilerin profesyonel bir alan olarak gelişimi, "kamunun" ve "kamusal alanın" yeniden kavramsallaştırılması açısından önemlidir. Halkla ilişkiler, özellikle reklam, haber ve kamusal/özel çıkar arasındaki sınırı iyice belirsizleştirmiştir: "Reklam ve haberi kaynaştırarak artık reklamın özel bir çıkarın temsili olarak teşhis edilebilmesini olanaksız hale getirmiştir."[16] Habermas 20. yüzyılda basının, kamu aleyhinde değişen yapı ve işlevinden bahsederken, yayıncılığın bir zamanlar monarkların politik güçlerine karşı gelerek, insanları kamusal tartışmaların içine çekmeye çalışırken, içinde bulunulan yüzyıl itibariyle, belirli çıkar gruplarının, politik güçleri sayesinde kendini gerçekleştirerek, birilerine kamusal prestij sağlayarak, onlara kamusal olmayan bir düşünce ikliminde, takdir edilme şansını sunduğunu dile getirmektedir.[17]

Yirminci yüzyılın başlarında, nesnellik ilkesi etrafında şekillenen habercilik etiği, daha net ilke ve normlara bağlanarak, mesleki örgütler ve ilkesel dokümanlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Radyo haberciliği döneminde geliştirilen alanın ilk iki kurucu metni, 1923'te oluşturulan Amerikan Haber Editörleri Derneği'nin (ASNE) "Gazeteciliğin Esasları" deklarasyonu ve 1926'da Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin öncüsü olan, 'Sigma Delta Chi'nin mesleki kodlarıdır. 1922 yılında Amerika'da, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulan, Ulusal Yayıncılar Birliği de etik haber yayıncılığı alanında önemli bir rol oynamıştır.[18] Amerika ve İngiltere'de, basındaki ticarileşmenin hız kazanması ve basın baronlarının egemenliği ile ortaya çıkan, yeni sahiplik kalıpları basınla ilgili kaygıları artırmıştır. Bu sebeple de, 1900'lerin ortalarında, basın üzerinde devlet denetimini de öneren bir dizi basın soruşturması yapılmıştır.[19] İngiltere'de, 1947 ve 1981 arasında, üç basın komisyonu ve 1947'de Amerika'da, basının toplumsal sorumluluğuna vurgu yapan Hutchins

[16] Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 326.
[17] a.g.e, s. 231.
[18] M. J. Matelski, 1996, s. 41.
[19] Stephen J.A. Ward, *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond,* McGill–Queen's University Press, Montreal-Kingston, 2004, s. 195.

Komisyonu kurulmuştur.[20] "Basının toplumsal sorumluluk kuramı", İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'da, oldukça özgürlükçü bir ortamda geliştirilmiştir. Geleneksel medyanın, giderek büyüyen reklâm hacmiyle beraber, ekonomik gücünü ve siyasi nüfuzunu artırması ve politikacıların denetiminde olan basının, medyada küçük bir grubun eline geçmesi -basında yoğunlaşma- sonucunda, yayıncılar, gazeteciler ve hükümet, basının toplum içindeki işlev ve görevleri üzerine düşünmeye başlamışlar, yukarıda Hutchins Komisyonu olarak değinilen, basın komisyonunun da katkısı ile basında toplumsal sorumluluk kuramı geliştirilmiştir. Bu kuram beş koşuldan oluşmaktadır:

> "1. İlk olarak, basın "günün olaylarını, açıklayıcı ve anlamlı bir bağlamda doğru ve kapsamlı bir şekilde" aktarmalıdır. Bunun anlamı, medyanın doğru, güvenilir ve dengeli haber verme zorunluluğudur. Haber ile yorum birbirinden ayrılmalıdır. Nesnellik ulaşılması gereken en yüksek hedeftir.
> 2. Basın, görüş ve eleştirilerin ifade edilebileceği bir alan sunmalıdır. "Basın yalnızca yayımcı ya da işletmecinin onayladıklarını değil, bütün önemli bakış açılarını yansıtmaya çalışmalı ve bunu yaparken yararlandığı bütün haber kaynaklarını kesin olarak belirtmelidir."
> 3. Basın "toplumu oluşturan kesimlerin temsil edici bir resmini" çizmelidir.
> 4. Medya "toplumun amaç ve değerlerini sunma ve bunlara açıklık kazandırma" konusunda sorumlu olmalıdır.
> 5. Son olarak, basın halkın olabildiğince kapsamlı ve çok yönlü haber alabilmesi için "günün haberlerine tam erişimi" sağlamalıdır."[21]

Hutchins Komisyonu'nun önerileri, basında toplumsal sorumluluk kuramını olumlayarak, özünde liberal anlayıştan ayrılmayan, yeniden düzenleyen bir anlayışın kurucu unsurlarını oluşturarak, gazetecilik etiği uygulamalarına ve etik kodların inşasına temel oluşturmuştur.[22] 1970'lerde egemen olan Batılı kuramlara karşılık, gelişmiş ülkelerdeki aydınlar ve gazeteciler tarafından, gelişme ve kalkınma fikrine dayalı bir gazetecilik anlayışı savunulmaya başlanmıştır. UNESCO'nun "MacBride Raporu" sonrasında yaygınlaşan bu anlayışa uygun olarak, bazı yazarlar basının öncelikli işlevinin eğitim ve toplumsal hareketlilik yolu ile modernleşmeyi ve ulus kimlik inşası sürecini desteklemek olduğu önerisi üzerine kurulu "gelişmeci gazetecilik" anlayışını savunmuşlardır. [23] MacBride Komisyonu, 1977-1980 yılları

[20] O. Taş, 2009, s. 15.
[21] Hubb Evers, "Medya Etiği", *Televizyon Haberciliğinde Etik (yay. haz. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel),* 2009, s. 51.
[22] John C. Merrill, *The Dialectic in Journalism: Toward a Responsible Use of Pres Freedom,* Lousiana State University Press, Londra, 1989, s. 42-3.
[23] Denis McQuail, *Mass Communication Theory: An Introduction,* Sage, Londra, 1994, s. 131.

arasında çalışmış ve komisyonun raporu UNESCO'nun "Yeni Dünya İletişim ve Enformasyon Düzeni" çalışmalarına temel oluşturmuştur.[24] UNESCO'nun çalışmalarında, toplumsal sorumluluk, profesyonel etik ve özdenetim kavramlarının üzerinde durularak, evrensel bir nitelik kazanacak, yüksek etik ilkeler oluşturulmasına vurgu yapılmıştır; ancak liberal çoğulcu yaklaşımın benimsenmiş olması itibariyle, Hutchins Komisyonu'nun sorunlu mirası devralınmıştır.[25]

1980 sonrasında siyasal ve ekonomik uygulamalarda, neoliberalizmin giderek, daha da etkinlik kazanması ile bireysel girişim özgürlüğü ve piyasanın gücü övülürken, devletin sağlık, iletişim, ulaşım gibi pek çok alandan elini çekmesi gerekliliği savunulmuştur. İletişim alanında rekabetin, ticarileşme ve küreselleşme eğilimlerinin artması ile de küresel medya ortamında, toplumsal sorumluluk kavramı yeniden güncellik kazanmıştır.[26] 1990'lardan itibaren hesapverebilirlik kavramı medya etiği ile ilgili tartışmalarda yer bulmaya, okuyucuya/izleyiciye hesap verme, hesap vermenin şeffaflığı gibi kavramlar, dönemin egemen söylemini oluşturmaya başlamıştır.[27] 1980 sonrasında hesapverebilirlik, etik kodlar, medyanın toplumsal sorumluluğu, okuyucu/izleyici temsilciliği, ombudsmanlık, konseyler gibi mekanizma ve kavramlar, medyanın meşruiyetini kazandırmaya yönelik ortaya konan, uygulama ve tartışmalardır. Günümüzde egemen olan medya anlayışındaki temel gerilim ise, bireysel tarzdaki bir profesyonel etikle, medya kuruluşlarının karşı karşıya olduğu, piyasanın ve siyasetin gerçekleri arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır.[28]

[24] Kaarle Nordenstreng, "Hutchins Goes Global", *Communication Law&Policy*, Cilt 3, Sayı: 419-438, 1998, s.423.
[25] Kaarle Nordenstreng, *The Mass Media Declaration of UNESCO,* Ablex, New Jersey, 1984, s. 211-212.
[26] Jo Bardoel ve Leen D'Haenens, "Media Responsibility and Accountability: New Conceptualizations and Practices", *Communications,* Sayı: 29, 2004, s. 5.
[27] O. Taş, 2009, s. 20.
[28] Robert A. White, "From Codes of Ethics to Public Cultural Truth: A Systemic View of Communication Ethics", *European Journal of Communication,* Cilt 10, Sayı: 4, 1995, s. 441.

## 1.2 Araştırmalarda Tarafsızlık ve Nesnellik

Sosyal bilimlerde, araştırma yöntemlerinden bahsedilen kitaplarda, çoğunlukla "etik tarafsızlık" (ethical neutrality) olarak kullanılan kavram, medya etiği ile ilgili tartışma, mevzuat ve kitaplarda, tarafsızlık (impartiality) olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, sosyoloji bilimine dair yöntemlerden bahsedilmeden önce, sosyologların veya sosyal araştırmacıların sahip olması gereken iki tutum olarak, "etik tarafsızlık" ve "nesnellik" zikredilmektedir. Değer yargılarından bağımsız sosyal araştırma (value-free social research) ve değer yargıları ile yüklü sosyal araştırma (value-laden/value-full social research) kavramlarının karşılaştırıldığı başlıklar altında değinilen bu iki kavram, farklı paradigmaların, şeylerin ve toplumsal gerçekliğin nasıl olduğuna (is) ve nasıl olması gerektiğine (ought to be) dair savları bağlamında ele alınmaktadır.

Araştırmacının değer yargılarından bağımsız bir sosyal araştırmanın, mümkün olup olmadığına dair yapılan tartışmada, yaygın iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan bir taraf, araştırmacının siyasi, ahlaki vb. değer yargılarını bastırıp, onlardan bağımsız olarak bir araştırmayı yürütebileceğini iddia ederken; diğeri bunun mümkün olmadığını, bu sebeple araştırmacının, değer yargılarını açıklayarak, gerektiğinde bunları araştırmasında kullanabileceğini savunmaktadır.

Marksist ve Malthusçu paradigmalar, hem toplumsal gerçeklik açısından olanla ilgili hem de olması gerekenle ilgili değer yargıları içermektedirler. Bağımsızlık ve çok çalışma vurgusu yapan Malthus'un değerleri, bağımsızlık ve çok çalışma vurgusu ile muhafazakâr protestanlığın bir birleşimini oluşturmaktadır. Malthusçu düşüncede, doğum kontrolü ve seks gayri-ahlaki olarak değerlendirilirken, toplumsal sorunların nesnel ve akılcı bir biçimde ortaya çıkarılmasının ve bilimsel olarak çözülmesinin mümkün olduğu savunulmaktadır. Kapitalizmin kötü olduğu, kitleleri sömürdüğü, azınlığa yardım için çoğunluğa zarar verdiği ve kapitalist ülkelerin, sosyalist olmaları gerektiğine dair değer yargıları ise, Marksist paradigmanın içkin unsurlarıdır. İnsanların günlük hayatta belirli meselelerle ilgili değer yargıları ( iyi ve kötü) olabilir, bu kaçınılmazdır; ancak sosyal

bilimler açısından bunun sakıncası, bu değer yargılarının test edilebilir olmamasıdır. "Eşcinsellik kötüdür." gibi bir cümle sadece bir fikirdir, test edilebilir sosyal bir gerçeklik değildir. İkinci olarak, araştırmacının sahip olduğu değer yargılarının farkına varmaması, bunları açıkça deşifre etmemesi, araştırmanın sonuçlarını etkileyip, nesnellikten uzaklaşmasına neden olabilir. Örneğin, doğum kontrolü ile ilgili bir araştırmayı yürüten bir araştırmacı, eğer Malthus'un paradigmasından konuya yaklaşıyor ve doğum kontrolünün doğal olmadığı için gayri-ahlaki bir pratik olduğuna inanıyorsa, araştırmasının sonucunda, nüfus fazlalığını önlemek için doğum kontrolünün gerekli ve önemli bir yöntem olduğuna dair bir sonuç elde etse bile, sahip olduğu değer yargısı sebebi ile önemini en aza indirgeyebilir.[29]

Max Weber ise, sosyal araştırmacının, değer yargılarından bağımsız olarak araştırmasını yürütebileceğini savunmuştur. Weber değer-özgürlüğü (value-freedom) ve değer-yerindeliği (value-relevance) kavramları arasında ayırım yapmaktadır. Ona göre, bir araştırmacının araştırma konusunu seçme aşaması, değer yargılarından bağımsız değildir. Araştırmacı keşfetme safhasında, kendi siyasi, kültürel, ahlaki ve kişisel vb. değer yargılarını eleyemez, aksine onları temel alarak konusunu seçer. Öte yandan, bulgu ve sonuçlarını açıklarken, değer yargılarından bağımsız hareket eder. Weber'in, değer-özgürlüğünü bulgu ve sonuçların sunulması süreci ile sınırlandırması, 21. yüzyıl sosyal bilimi açısından, değer-tarafsızlığının etkileyici bir uyarlaması olarak ele alınmıştır. Clifford G. Christians'ın belirttiği gibi Weber, August Comte gibi bir pozitivist ve John Stuart Mill geleneğinden bir emprisist olmasa da, gerçekleri değerlerden, araçları sonuçlarından ayırarak, ileri sürdüğü bu değer-tarafsızlığı kavramsallaştırması ile Aydınlanma'nın özne/nesne, değer/yargı ve maddi/manevi ikiliğini, bu tartışılmayan yaygın özerkliği, benzer bir biçimde yansıtmaktadır.[30] Bir araştırmacının değer yargılarından bağımsız olarak araştırma yapabileceğini savunan Robert Bierstedt, etik tarafsızlığı ve nesnelliği şu şekilde tanımlamaktadır:

[29] Kenneth D. Bailey, *Methods of Social Research,* The Free Press, Kanada, 1994, s.28-9.
[30] Clifford G. Christians, "Ethics and Politics in Qualitative Research", *The Sage Handbook of Qualitative Research (yay. haz. Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln)*, Sage Publications, London, 2005, s. 139-143.

> "Etik tarafsızlık, bir bilim adamının, profesyonel kapasitesini ortaya koyarken, ahlaki veya etik önemi olan meselelerde taraf olmamasıdır… Bu türden bir bilim adamının etik, dini, siyasi, edebi, felsefi, ahlaki veya medeni durumu ile ilgili tercihleri yoktur. Her ne kadar bir vatandaş olarak bunlara sahip olsa da, bir bilim adamı olarak bunlardan vazgeçer. Bir bilim adamı olarak, iyinin ve kötünün ne olduğu ile ilgili değil, doğrunun ve yanlışın ne olduğu ile ilgilidir.[31]

> Nesnellik, araştırmanın sonucunda elde edilen sonuçların, araştırmacının ırk, renk, inanç, meslek, milliyet, din, ahlaki tercihlerinden ve siyasi eğilimlerden bağımsız olması demektir. Eğer araştırması tamamen nesnel ise, herhangi bir öznel unsurdan veya sahip olabileceği kişisel arzudan bağımsızdır. Bu tarz bir nesnelliği, araştırmayı çeşitli türde faktörler tahrif edebileceğinden başarması zordur."[32]

1980'ler ve 1990'lar boyunca olgunlaşan postmodernizm, pozitivizme ve genelde bilime, özellikle pozitivist yöntemin dayattığı nedensellik vurgusuna ve nesnellik iddiasına karşı çıkmıştır. Pozitivist bilimin Avrupa-merkezli, beyaz-erkek egemen elitist yaklaşımını eleştiren postmodernist entelektüel ve akademisyenler, bir araştırmacının hiçbir zaman, değer yargılarından bağımsız olamayacağını, açık veya örtük, siyasi bir duruşu temsil ettiğini iddia ederler.[33] Postmodernist bakış açısına göre, değer yargılarından bağımsız bir araştırma yoktur, aksine tamamı değer yüklüdürler. Bir postmodernist olan Young, değer-yüklü araştırmayı şu şekilde tanımlamaktadır:

> "Eğer modern bilim ve onun nesnellik iddiaları ispatlanabilir değilse, postmodern sosyologların görevi, değer-yüklü bir sosyoloji tasarlamaktır. Değer-yüklü kavramı ile bir araştırmacının, kavramlarını seçtiği ve araştırmasını yürüttüğü değer ajandasını tanımasını ve onaylamasını kastediyorum. Her bir bilimsel girişimde aynı değerler kümesini paylaşmayabiliriz, hatta böyle olsa idi oldukça şaşırtıcı olurdu. Öte yandan, postmodern çağda, bilim ve bilgi süreci postmodernitenin partizan ve yaratıcı doğası ile yüzleşmek durumunda."[34]

Yaygın sosyal bilimlerin, değer yargılarından bağımsız bir sosyal araştırmanın mümkünlüğüne dair iddiası, liberal Aydınlanma felsefesini, tıpkı eğitim, doğa bilimleri, siyaset ve kitle iletişim alanında olduğu gibi, yansıtmaktadır. Değer yargılarından bağımsız, nesnel ve tarafsız bir sosyal araştırmanın mümkünlüğü, nasıl içinde bulunulan paradigmaya göre değişiklik gösteriyor ise, aynı durum, kitle iletişim araçlarının ortaya koyduğu simgesel üretim için de geçerlidir. Haberin gerçekle bir tutulduğu, ifade ve basın özgürlüğü gibi kavramlarla, medyanın

[31] Robert Bierstedt, *The Social Order,* McGraw Hill, New York, 1957, s. 10.
[32] a.g.e., s. 17.
[33] K. D. Bailey, 1994, s. 31.
[34] Akt. Kenneth D. Bailey, a.g.e., s.31.

"Dördüncü güç" olma konumunu gerekçelendiren bir basın anlayışını savunan, anadamar yaklaşımların penceresinden dünyaya bakıldığında, bir gazetecinin/habercinin, gerçeklik karşısında nesnel bir tavır takındığı ileri sürülmektedir. Aksine, Ortodoks Marksizm'in sunduğu çerçeveden meseleye bakıldığında, haber üretim süreci tamamen yanlı ve önyargılı bir süreç olarak kabul edilmektedir. Köklerini Marksizme dayandıran, eleştirel yaklaşım ise, ne anadamar yaklaşımlar gibi, gerçek karşısında nesnel bir duruştan ne Ortodoks Marksizm gibi, yanlı-önyargılı bir tutumdan bahsetmektedir. 1970'lerle birlikte sesini duyurmaya başlayan eleştirel yaklaşım, genelde medyayı özelde haberi, gerçekliğin yeniden üretilip kurgulanışı olarak tanımlamaktadır.

### 1.3 Tarafsızlık

Haberde tarafsızlık kavramı, habere konu olan taraflardan herhangi birinin lehine ya da aleyhine, olumlu ya da olumsuz olacak şekilde haberin kaleme alınmaması/inşa edilmemesi olarak tanımlanabilir. Tarafsızlık ilkesi gereğince, bir muhabirin habere konu olan tarafların tamamına eşit uzaklıkta durması, sadece olanı olduğu gibi aktarması beklenir.

Erol Mutlu, "taraf tutma" (Bias) kavramını, "İletişim araçlarındaki temsillerin aslına uygun olmayıp çarpıtılarak kurulması." olarak tanımlarken, bu çarpıtmanın, ya taraflardan birine duyulan bilinçli bir önyargıdan ya da farkında olunmadan göz ardı edilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Mutlu'ya göre, taraflı gazetecilik ise, "Haber verme ya da habere konu olan olayı betimlemeyi değil, okurun belli bir görüş noktasını kabul etmesini amaçlayan gazetecilik biçimidir."[35]

Gazetecinin toplumsal rolü üzerine düşünen Daniel Cornu, gerçekle ilgili olarak üç temel ölçüt belirler: Gözlem, yorum ve anlatı. Bu üç ölçütün, eylem alanları sırası ile olgular, düşünceler ve beyandır. Bunların elde edilme yöntemi ise nesnellik, tarafsızlık ve sahiciliktir. Bu modele göre, gazeteci gözleminin nesnesi

[35] Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü,* Ayraç, Ankara, 2008, s. 277.

olan olguları, nesnellik aracılığı ile tüm kurucu unsurlara saygı duyarak, sadece maddi anlamda reddedilemeyecek verileri değerlendirir. Burada kesinliği ele geçirme eğilimi vardır. İkinci aşama olan yorum kısmında ise, gazeteci düşünceleri kayıt altına alır, burada aranılan özellik tarafsızlıktır. Burada beklenilen gazetecinin, peşin hükümlerinden ve önyargılarından, bunların farkına vararak arınmış olmasıdır; çünkü ancak bu şekilde kendi öznel gerçekliğinden uzak, tarafsız, sonuçlara varabilir. Burada varılmak istenilen sonuç hakkaniyettir. En son aşamada, beyan aşamasında ise, sahicilik devreye girer. Gazetecinin kullandığı araçlar ve dil doğruluğu gösterir. Cornu'ya göre, haberle aktarılan enformasyonun nesnelliği, gazetecinin tarafsızlığına ya da dürüstlüğüne değil, enformasyonun kendisinin açtığı kamusal tartışmaya bağlıdır. Gazetecinin tarafsızlığı ya da dürüstlüğü, kamusal bir geçerliliğin önkoşulu değil sonucudur.[36]

19. yüzyılın ilk yarısında gelişmeye başlayan ve 20. yüzyılın başında netleşen ve bugün, geleneksel habercilik/gazetecilik etik anlayışı olarak kabul gören, anadamar yaklaşımlar, haberin olaya dayanması, doğruyu söyleme prensibi, nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik ilkeleri üzerine kurulmuştur.[37] Gazetelerin ilk yıllarında, tarafsızlık basından beklenen bir tutum değildir; çünkü yükselen burjuvazinin sesi olan basın, kamuoyunu monarkların ve aristokratların icraatlarından haberdar etme işlevini üstlenir. 19. yüzyılda gazetelerin, küçük grupların elinde toplanmaya başlaması; artan reklam yatırımlarıyla beraber ekonomik güçlerinin artması ve oy hakkının genişlemesi ile birlikte, basının tarafsızlığı tartışılan bir tutum/beklenti haline gelmiştir. Tarafsızlığın ve nesnelliğin ilke olarak benimsenmesine etki eden unsurlar arasında, okurun partizan yayınlardan sıkılması, basın birliklerinin ortaya çıkması, pozitivizmin kültürel yaşamda ağırlığını hissettirmesi ve gazeteciliğin profesyonelleşmesi de sayılabilir.[38]

[36] Akt. Enrico Morresi, 2003, s. 122-123.
[37] A. İnal, 2009b, s. 256.
[38] Erol Mutlu, "Saddam, İkiz Kuleler ve Global Medya Ahlakı", *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya,* Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005, s. 218-258.

1970 sonrasında gelişen, Marksist yapısalcı yaklaşım ile yapısalcı dil tartışmalarını bir araya getiren, haber araştırmalarında inşacı temsil anlayışı (social constructivism) yaygınlaşmaya başlamış, anadamar yaklaşımların haberin üretim sürecinde yer alanların, tarafsız ve nesnel olarak gerçekliği aktarabilecekleri varsayımını sarsmıştır. Tıpkı 1980'ler ve 1990'lar boyunca, sosyal bilimlerde postmodernizmin yaygınlaşmaya başlaması ile, değer yargılarından bağımsız bir sosyal araştırmacı modelinin yerine, değer-yüklü araştırmacı modelinin tartışılmaya başlanması gibi, bu yaklaşım vasıtası ile, bir gazetecinin/muhabirin, değer yargılarından bağımsız bir biçimde, gerçekliği aktaramayacağı savunulmuştur. Bir gazeteci kendi etnik, kültürel, cinsel, dini kimliğinden ve sınıfsal konumundan yola çıkarak, diğer bir deyişle kendi "habitusuna"[39] ayaklarını basarak haberini yapar, metnini inşa eder. Birçok gazetecinin kendi kimliği ile çatışmayacak, yayın politikalarına sahip kuruluşlarda çalışmayı tercih ettiği bilinmektedir. İnşacı yaklaşım, bu tezleri ile anadamar yaklaşımların nesnellik ve tarafsızlık iddialarını geçersiz kılmıştır.[40]

Marilyn J. Matelski'nin ortaya koyduğu gibi, taraf tutma ya da seçicilik, haber üretim sürecinin tüm bağlantı noktalarında vardır:

> "Öncelikle, muhabirin (kendi inançları, tutumları ve değerleri çerçevesinde) belli bir biçimde algıladığı olay söz konusudur. Haber, ikinci aşamada, bilinçli veya bilinçsiz olarak, neyin gösterileceğine karar veren editörlere ve yönetime gider. Üst yönetim, reklamcılar, devlet yetkilileri vb. Çoğunlukla bilinçli karar verme sürecine dahil olurlar; kişisel/profesyonel inançlar, tutumlar ve değerler ise bilinçaltı seçimde rol oynarlar. Montaj odasında sunucunun masasına ulaşıncaya kadar bir başka seçici karar daha işin içine karışır: Her haber için kaç dakika ayrılacaktır? Daha sonra da yorumcu sunucular, kendi taraflılıklarını, ses tonlarıyla, mimiklerle vb. yollarla yansıtırlar. Ve sonuncusu ama en az diğerleri kadar önemlisi, izleyiciler de neyin önemli olduğuna kendi inançları, tutumları ve değerleri doğrultusunda karar vererek neyi alıp neyi bırakacaklarını belirlerler."[41]

[39] Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nun geliştirdiği anahtar kavramlardan biri olan "habitus", sürdürülebilir ve aktarılabilir sosyal yapı veya oluşumların, kendi tabiri ile "yapısallaşmış yapılar"ın bir bileşimidir. Bu yapısallamış yapılar, sosyal pratik içinde bilinçli bir amaç gütmeksizin sosyo-ekonomik araçlarla kendilerini ortaya koyarlar. Daha fazla bilgi için, Bourdieu'nun (1977), "Outline of a Theory of Practice" adlı kitabına bakınız.
[40] A. İnal, 2009b, s. 258.
[41] M. J. Matelski, 1996, s. 20-21.

Geleneksel etik anlayışının dayandığı iki temel ilke olan, tarafsızlık ve nesnellik ilkelerinin, sorunlarını ve eksikliklerini gidermek amacı ile "dengelilik" ilkesi, üçüncü bir ilke olarak ortaya konmuştur. Gündeme taşınan olayların haberleştirilmesinde, farklı tarafların (çeşitlilik) görüşlerinin yansıtılması olarak tanımlanan bu ilkeye, "nesnellik" başlığı altında daha ayrıntılı değinilecektir.

### 1.4 Nesnellik

Erol Mutlu, nesnellik kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: "Bilimsel çalışmalarda araştırmacının nesnesiyle kendi öznelliğini işe karıştırmaksızın kurduğu ilişki." Mutlu'nun ifadesiyle, iletişim alanında nesnellik, iletişimcilerin olaylarla/olgularla öznellikten uzak ilişki kurabilmeleri ve kendi öznelliklerini dışarıda bırakabilmeleri anlamına gelir.[42]

Mutlu, nesnellik ilkesinin Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da farklı biçimlendiğinden bahseder. Amerika'da nesnellik etik bir ilke olarak kabul edilirken, Avrupa'daki fikir gazeteleri siyasi görüş olarak yanlıdır. Avrupa için nesnellik, haber toplama ve üretim süreçlerinde faydalanılan bir yöntemdir.[43]

Gazetecilikte nesnelliğin bir norm olarak kabul edilmesi, 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan nesnel gazeteciliğin temelinde, taraf tutmadan, dengeli haber verme ilkesi bulunmaktadır. Nesnel yaklaşım, 19. yüzyılın ilk yarısından sonra, çok sayıda günlük gazete ve dergiye hizmet veren haber ajanslarının artışıyla, günlük kullanıma girmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında nesnellik, gazete, dergi ve radyonun egemen olduğu dönemde, popüler kitle gazetelerinin siyasal yanlılığına ve dikkat çeken haberlerine karşı geliştirilmiş, demode bir ilke olarak değerlendirilirken, 1950'lerle beraber televizyonun ortaya çıkması ve tutulması ile, yeniden haberciliğin temel prensiplerinden biri haline gelmiştir. [44] Michael Schudson ise basında nesnelliğin bir ideoloji olarak yükselişini,

[42] E. Mutlu, 2008, s. 217.
[43] E. Mutlu, 2005, s. 237.
[44] Mustafa Şeker, "Haber Söylemi İçinde Yapılandırılmış Örtülü Nesnellik İhlalleri", *Selçuk İletişim,* Cilt 2, Sayı: 4, 2003, s. 101.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlar. Savaş sonrası Amerika'da yaygınlaşan, halka/kamuya ve demokrasiye yönelik güvensizlik, Avrupa'da kalabalıkların duygusal tepkilerine yönelir: "Görüş, tutum gibi kavramlar, ussallığın yerini alırken söylenmek istenen, insan düşüncesi ve ifadesinin akıl ve duygunun karışımından oluştuğuydu."[45]

Nesnelliğin temel ilke olarak resmen benimsenmesi ise, gazetecilik etiği ile ilgili iki kurucu bildirinin formülasyonuna dayanmaktadır. Bunlar 1923'te Amerikan Haber Editörleri Derneği'nin (ASNE) "Gazeteciliğin Esasları" beyannamesi ve 1926'da Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin öncüsü olan Sigma Delta Chi'nin mesleki kodlarıdır. Birincide nesnellik, tüm mesleğin kodlarının dayandığı temel ilkeyken, ikincide "doğruluktan" (truthfulness) sonra gelmektedir.[46] Koruyucu ilke olarak benimsenen nesnellik ise, 1960 sonrasında eski gazetecilerin sadakatle bağlandığı, yeni gazetecilerin kuşku ile baktığı bir ilkeye dönüşmüştür.[47]

Nesnellikle ilgili ihlaller, çoğunlukla meslek kodlarını açıkça göz ardı etmek yerine, haberin söylemi ile gerçekleştirilmektedir. 1970 sonrası başlayan, çoğunlukla eleştirel yaklaşıma sahip araştırmacılar, haber söylemi çözümlemelerini biçimlendiren bir dizi araştırma yürütmüş, haber metinlerindeki örtük yanlılığı ortaya çıkarmışlardır. Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun (1976), grevlerin İngiliz televizyonlarında nasıl yansıtıldığına ilişkin çalışmaları, Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nin (Hall, 1981) araştırmaları, örtülü yanlılığı bulup çıkarmayı hedeflemiştir. Eleştirel ekonomi-politik yaklaşımcılar ise (Murdock 1981, Herman ve Chomsky 1999, Morley 1981 ve Eliot 1986), haberlerin mevcut tarihsel ve toplumsal koşullar içinde, egemen ideolojiyi koruyacak ve devamını sağlayacak şekilde kurgulandığını; egemen söylemin, haber metni içinde yeniden kurgulanarak doğallaştırıldığını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Tarihsel, ekonomik ve toplumsal koşullarla belirlenmiş, egemen kültürel değerlerin -Walter Benjamin'in tabiri ile

[45] Michael Schudson, 1978, s. 129.
[46] O. Taş, 2009, s. 14.
[47] A. İnal, 2009a, s. 30.

*enkazın*[48]- haber söyleminde örtülü bir şekilde belirleyici olması, gazetecinin, bunları doğal olarak algılaması sebebi ile, farkında olmadan ya da bazen kasıtlı olarak, olaylara bu değerlerin penceresinden bakarak, nesnellikten uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Habere konu olan olayla ilgili olarak, farklı tarafların görüşlerinin yer alması anlamına gelen, haberde "dengelilik" ilkesi, nesnelliğin ve tarafsızlığın sorunlarını ortadan kaldırmak için anadamar basın kuramcıları tarafından önerilmiş bir ilkedir. Erol Mutlu'ya göre: "Nesnel gerçekliğin duygu, düşünce ve önyargıdan bağımsız olarak kavranması; olguların incelenmesinde öznel değerlerden arınılması olan nesnellik kavramı, tarafsızlık kavramını içermektedir."[49] Sosyal bilimlerde, 1980'lerle beraber, bir araştırmacının değer yargılarından bağımsız olarak, nesnel gerçekliğe ulaşamayacağı tartışılmaya başlanmıştır. Buna karşılık, değer-yüklülük tutum olarak kabul görmüş; yapılması gerekenin, araştırmacının değer yargılarının farkına vararak, bunları araştırması içinde yeri geldiğinde ifşa etmesi olduğu belirtilmiştir. Bu ilkenin temel varsayımı, bir gazetecinin yanlılıktan uzak durarak, nesnelliği sağlayabilmesi ve gerçeği ortaya koyabilmesi için, bütün tarafların görüşlerine yer vermesi gerektiğidir. Hackett'e göre, yanlılıktan, "birbirleri ile yarışan ve uzlaşmayan, her biri kendi içinde (sınırlı ve kısmi) geçerli dünya görüşlerine dengeli biçimde yer vererek" uzak durulabilir. Hackett, dengelilik ilkesinin, haberde nesnelliğin sağlanamayacağının anlaşılması ile yanlılığın üzerini örtmeye yönelik bir kavram olarak geliştirildiğine vurgu yapar.[50]

---

[48] Frankfurt Okulu'nun bir temsilcisi olan Walter Benjamin, "Tarih Kavramı Üzerine" adlı denemesinde, kültürü bir barbarlık belgesi olarak ele almakta, insanlar kurtulmadığı, ezilenler ezenlerden intikam almadığı sürece de bir barbarlık belgesi olarak kalmaya devam edeceğini savunmaktadır. "Son Bakışta Aşk" adlı (2010) Metis Yayınları tarafından yayınlanan, Benjamin'in yazılarından oluşan kitapta Benjamin, kültüre dair şu betimlemeyi yapar: "Kültür bir bütün değil bir enkazdır ve enkazdan ancak parçalar kurtarılabilir."

[49] Erol Mutlu, "Tarafsız Yayıncılık", *AÜ BYYO YILLIK 1998,* Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okul Yayınları, Ankara, 1998, s. 128.

[50] Robert A. Hackett, "Bir Paradigmanın Önemini Yitirişi: Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik", (çev. Ayşe İnal), *Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık 1997-1998,* Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okul Yayınları, 1998, s. 38.

Ayşe İnal'ın savunduğu gibi, tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının yetersizliklerini aşmak amacı ile geliştirilmiş "dengelilik" ilkesi, konu/sorun odaklı habercilik tarzı ile bütünleştirildiği zaman, demokratik kültür içinde kamusal tartışmaya zemin hazırlayan bir anlayış öne çıkarılabilir. Siyaseti haberleştirme sürecine egemen olan, haber kaynaklarına haber yapma hakkı tanıyan ve gazeteciyi kısmen edilgin kılan mevcut anlayış ve pratikler, farklılıkların ve sesini çıkaramayanların (madunlar) temsil edildiği dengeli haberciliği dışlamaktadır:

> "…Ancak burada altı çizilmesi gereken önemli bir konu "dengelilikten" ne anlaşılması gerektiğidir. Sorunları karşıt kutuplar içinde ele alan, toplumsal çatışmaları körükleyen, demokratik diyaloğu çıkmaza sokan bir anlayış, olması gereken "dengelilik" anlayışı değildir. Ele alınan, haber yapılan sorun etrafında oluşan farklı tarafların mümkün olduğunca hepsini temsile kavuşturan bir anlayış benimsenmelidir. İdeal olan, henüz daha parti olarak örgütlenmemiş çıkarların, sivil toplum kuruluşlarının ve haberde ele alınan sorunun doğrudan muhatabı olanları (işçiler, ev kadınları, öğrenciler, işsizler, yoksullar vb.) düşüncelerini de içerecek bir temsil anlayışıdır."[51]

### 1.5 İlgili Mevzuatta Tarafsızlık ve Nesnellik

Bu başlık altında, ilgili ulusal ve uluslararası mevzuatta, tarafsızlık ve nesnellik ilkelerine, haberler bağlamında nasıl değinildiğine bakılacaktır. Sırasıyla; eski ve yeni RTÜK Yasası'ndaki Yayın İlkeleri, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi ve İngiltere'deki RTÜK muadili kuruluş olan OFCOM'un Yayın İlkeleri incelenecektir.

#### 1.5.1 3984 Sayılı ve 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

3984 sayılı RTÜK Yasası'nın [52] "Yayın İlkeleri" başlıklı 4. maddesinin (ı) ve (l) bentleri, haberlerin nasıl olması gerektiği ile ilgilidir:

(ı) Kişilerin manevi şahsiyetlerine eleştiri sınırları ötesinde saldırıda bulunulmaması, cevap ve düzeltme haklarına saygılı olunması, *soruşturulması basın meslek ilkeleri*

[51] A. İnal, 2009b, s. 263.
[52] 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, RG: 20.04.1994, 21911.

*çerçevesinde mümkün olan haberlerin soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanmaması,* saklı kalması kaydıyla verilen bilgilerin kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanmaması;
(l) Haberlerin yayınlanmasında *tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk* ilkelerine bağlı olunması; *özgürce kanaat oluşumunun* engellenmemesi; haber kaynaklarının kamuoyunun yanıltılmasının amaçlandığı haller dışında gizliliğinin korunması.

Haberlerde doğruluk ilkesi her iki bentte de yer almaktadır. Bu şekliyle bu bentler birbirini tekrarlamaktadır. "…soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün…" ifadesinde yer alan basın meslek ilkeleri tabirinin hangi ilkeleri içerdiği, hangilerinin kastedildiği açık değildir. (l) bendinde nesnellik ilkesi yerine, doğruluk ve gerçeklik ilkeleri yer almıştır. Yine aynı bentte, "tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk" ilkeleri ve "özgür kanaat oluşumu" kavramları tanımlanmamış, bu kavramların nasıl anlaşılması gerektiğine, bunlarla neyin kastedildiğine dair sorular cevapsız kalmaktadır.

Yasada yer alan yayın ilkelerinin detaylandırılması amacı ile hazırlanmış, Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik'in[53] yayın ilkelerine ayrılmış ikinci bölümünde ise bu bentler şu şekilde yer almaktadır:

(ı) Kişilerin manevi şahsiyetlerine eleştiri sınırları ötesinde saldırıda bulunulmamalı, küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilmemelidir. *Soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler,* soruşturulmaksızın veya doğruluğundan emin olunmaksızın yayınlanmamalı, saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe, verilmemelidir. Cevap ve düzeltme haklarına riayet edilmelidir.

(l) Haber bülteni, haber programı ve güncel programların yayınında, *tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerine* bağlı olunmalıdır. Yayınlarda, *özgürce kanaat oluşumunu sağlamak amacıyla, haber ve yorum birbirinden ayrılmalıdır.* Yorumlar, gerçekler ve konu içeriğinden saptırılacak şekilde yapılmamalı, herhangi

[53] Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik, RG: 17.04.2003, 25082.

bir fikir veya görüşün özü, nitelik değiştirecek şekilde, yalnızca bir bölümüne yer verilerek veya diğer anlatım yöntem ve teknikleri kullanılarak çarpıtılmamalıdır… Yayınlar, kamuoyunun serbest oluşumuna katkı sağlayacak nitelikte olmalıdır. Yayınlarda, *farklı düşünce ve inançlara yer verilmeli, çok seslilik* sağlanmalıdır.

(ı) bendindeki, "basın meslek ilkeleri" ifadesi, Yönetmelik'te de detaylı bir şekilde açıklanmamıştır. (l) bendinde ise tarafsızlık, doğruluk ve gerçeklik ilkelerinin yine ayrıntılı tanımı verilmemiş, ancak "özgür kanaat oluşumunun" sağlanması için haber ve yorumun birbirinden ayrılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Haber ve yorumun ayrılması, tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri ile aynı işlevi sağlamaya yönelik bir ifade iken, bendin sonunda yer alan, "farklı düşünce ve inançlara yer verilmeli, çok seslilik sağlanmalıdır." ifadesi dengelilik ve çeşitlilik ilkelerini sağlamaya yöneliktir. Hem Yasa hem de Yönetmelik'te, haberlerin nasıl olması gerektiğine yönelik kullanılan ifade ve ilkeler, detaylı ve kapsayıcı bir biçimde tanımlanmadığı; bunların gözetilmesi gereken durumlar örneklendirilmediği için, mevzuat uygulama açısından sıkıntılı ve yayıncılara yeterli yönlendirmeyi sağlayacak nitelikten yoksun görünmektedir. Örneğin, doğru haber yayınlanmaması durumunda, hangi bentten ihlal raporu düzenlenecektir, (ı) bendi mi, yoksa (l) bendi mi?

6112 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun[54], nam-ı diğer yeni RTÜK Yasası, 15 Şubat 2011 tarihinde kabul edilmiş; 3 Mart 2011 tarihli 27863 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Genel olarak tün yayınların içeriğinin, özel olarak haberlerin nasıl olması gerektiğine dair ilkeler, "Yayın Hizmeti İlkeleri" başlıklı üçüncü bölümde, sekizinci madde altında sıralanmıştır. Söz konusu bölüm ile ilgili, henüz bir yönetmelik yayınlanmamıştır. Eski Yasa'da olduğu gibi yeni Yasa'da da, haberlerle ilgili spesifik olarak iki madde bulunmaktadır: (ı) ve (i) bentleri:

(ı) Tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerini esas almak ve toplumda özgürce kanaat oluşumuna engel olmamak zorundadır; soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğundan

[54] 6112 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, R.G: 15.02.2011, 27863.

emin olunmaksızın yayınlanamaz; *haberin verilişinde abartılı ses ve görüntüye, doğal sesin dışında efekt ve müziğe yer verilemez*; görüntülerin arşiv veya canlandırma niteliği ile ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesi zorunludur.

(i) Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilan edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal edilen konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz.

Yasa'da yayınlanan yayın ilkeleri bir bütün olarak ele alındığında, hem haberlerin içeriğini hem de diğer tür yayınların içeriğini bağlayıcı niteliktedir. Ancak, "haber" sözcüğü sadece bu iki bentte zikredildiği için bunlar alıntılanmıştır. Örneğin; kişi ve kuruluşların eleştirilme sınırları, siyasi partilerle ilgili tarafsız olunması veya kişi ve kuruluşların cevap ve düzeltme haklarına saygılı olunması gibi temaları içeren bentler de, birebir haberin niteliğini bağlayıcı unsurlardır. Yukarıda değinilen, haber-merkezli iki bent ise, bir önceki Yasa'daki bentlerle birebir örtüşmekte; ancak (ı) bendinde italik ile gösterilmiş ifade ilk kez belirmektedir. Haberin tarafsızlığını, gerçekle uyumunu ve doğruluğunu etkileyebilecek ve duygu-yoğun habercilik anlayışının başvurduğu, abartılı ses ve görüntü, doğal ses haricindeki efekt ve müzikler vs. yöntemler, yeni Yasa'da kaçınılması gereken unsurlar olarak ele alınmıştır. Bunun dışında, eski Yasa'da haberle ilgili iki bentte de - (ı) ve (l) – tekrarlanan "haberin doğruluğu" ifadesi, yeni Yasa'da olası bir karışıklığa neden olmayacak şekilde, sadece (ı) bendinde yer almıştır. Haberlerin niteliği ile ilgili yasal içeriğin yetkinliğini ve yeterliliğini, daha iyi değerlendirmek için, ilgili yönetmeliğin incelenmesi gerekmektedir.

### 1.5.2 Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi

Avrupa Konseyi'ne üye devletler ve Avrupa Kültür Sözleşmesi'ne taraf olan diğer devletler tarafından, görsel-işitsel medya alanının hukuki olarak düzenlenmesi amacı ile imzalanan uluslararası sözleşme hükmünde olan, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'nin kurucu ilkeleri, "ifade ve haber alma özgürlüğü,

kamuoyunun özgürce kanaat oluşumu, yayıncıların bağımsızlığı, demokratik gruplar ve siyasi partiler arasında fırsat eşitliğinin ve çoğulculuğun korunması vb." sözleşmenin giriş bölümünde yer almaktadır. Haberlerle ilgili ilkelere ise, "Program Konuları" başlıklı ikinci bölümde yer alan, "Yayıncının Sorumlulukları" başlıklı yedinci maddenin üçüncü bendinde değinilmektedir: "Yayıncı, haberlerde gerçekler ve olayların doğru olarak sunulmasını sağlayacak ve özgürce kanaat oluşumunu teşvik edecektir." Anadamar yaklaşımlara yakın bir bakış açısı ile hazırlanmış sözleşmede, haberlerle ilgili olarak, tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri zikredilmemiştir. Bu bent ile amaçlanan haberin/olayın doğru olarak aktarılması ve özgürce kanaat oluşumunu sağlayacak şekilde tarafsız, haberin yorumdan ayrı olarak verilmesidir.

Yasal bir araç olarak bakıldığında Sözleşme, haberlerin nasıl hazırlanmasına yönelik yeterli açıklamayı içermemektedir. RTÜK Yasası kaleme alınırken, haberle ilgili ilkeler bu Sözleşme'de yer alan kavramlarda, "özgürce kanaat oluşumu" vb., herhangi bir değişiklik yapılmadan yasaya dahil edilmişlerdir. Öte yandan, ne Sözleşme'nin aslında ne de Sözleşme'den beslenen RTÜK Yasası'nda, söz konusu kavramlarla ilgili yeterli ve detaylı tanımlama ve açıklamalar bulunmamaktadır. Liberal yaklaşımda, devletin kamusal alana müdahalesinin en aza indirgenmesi esastır; ancak Yasa'nın yaptırımdan ziyade yönlendirme amacı ile daha ayrıntılı, kapsayıcı ve anlaşılır bir biçimde hazırlanması, Yasa'nın algılanmasında ortaya çıkabilecek farklılıkların ve yanlış anlaşılmaların olabildiğince azaltılması açısından gerekli görülmektedir.

### 1.5.3 OFCOM Yayın İlkeleri

OFCOM Yayın İlkeleri[55], yayıncılık sektöründeki son teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilmek ve cezalandırmaktan ziyade yönlendirmek amacı ile yenilenerek, 1 Eylül 2010 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Yayın ilkelerinin tam metni, on bölüm ve ilkelerin dayandırıldığı mevzuat kısımlarını içeren, dört ekten oluşmaktadır. Yayın ilkelerinde haberlerle ilgili düzenleme, "Hakedilen

[55] Ofcom Yayın İlkeleri (Ofcom Broadcasting Code), http://stakeholders.ofcom.org.uk/broadcasting/broadcast-codes/broadcast-code/ (14.10.2010).

tarafsızlık ve hakedilen doğruluğun sağlanması ve görüş ve fikirlere gereğinden fazla önem verilmemesi" (Due Impartiality and Due Accuracy and Undue Prominence of Views and Opinions) başlıklı beşinci bölümde[56] yer almaktadır. Her bölümün başında olduğu gibi, bu bölümün başında da temel prensipler ve kurallar zikredilmiştir. Maddeler halinde verilen kurallara geçilmeden önce, "Hakedilen tarafsızlık" (Due Impartiality) kavramı ile ne kastedildiği, hem "hakedilen" (due) hem de "tarafsızlık" (impartilaity) kavramı için açıklanmıştır:

> " 'Hakedilen' sözcüğü tarafsızlık kavramına ilişkin önemli bir niteliktir. Tarafsızlık, tek başına bir tarafı diğer bir tarafa yeğlememek anlamına gelir. 'Hakedilen' sözcüğü, programın doğasına ve konusuna yeterli ve uygun olmayı ifade eder. Bu nedenle, 'hakedilen tarafsızlık' ifadesi her bir görüşe veya iddiaya eşit zamanın verilmesi ve her iddianın her aşamasının temsil edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Hakedilen tarafsızlık kavramına yaklaşım, konunun doğasına, programın ve kanalın türüne, seyircinin içeriğe yönelik olası beklentisine ve içeriğin izleyiciye aktarılma uzunluğu ve yaklaşıma göre değişebilir. Yayın İlkelerinin, 'Zarar ve Suç' başlıklı ikinci bölümünde tanımlanan şekliyle içerik önemlidir."[57]

Haberlerin nasıl olması veya olmaması gerektiğine dair, toplam on üç kural bulunmaktadır. Her bir kuralın içerisinde yer alan temel kavramlar, ayrıntılı bir şekilde yanlış anlaşılmaya ya da hiç anlaşılmamaya olanak vermeyecek şekilde açıklanmıştır. Ağırlıklı olarak vurgulanan ilkeler, tarafsızlık, doğruluk ve farklı fikir ve görüşlere yer verilmesi, dengeliliktir. Önemli siyasi veya ekonomik anlaşmazlık içeren mevzular veya güncel bir kamu siyasası ile bağlantılı meseleler söz konusu olduğunda, yaygın görüşlerin her birine, özellikle birkaçına gereğinden fazla yer vermeden, aynı sürenin verilmesi; görüşlerin ve olguların yanlış temsilinden kaçınılması; haber bülteni veya haber programı sunucularının veya hazırlayanların kişisel görüşlerini açıklamaktan kaçınmaları; tartışma programlarında moderatörlerin fikirlerini açıklamalarına müsaade edilse de, alternatif görüşlere de değinilmesi vb. hususlar bu bölümde ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır. Akademik bir titizlik gösterilerek hazırlandığı anlaşılan OFCOM Yayın İlkelerinin, kapsamlı ve detaylı

[56] Bu bölümün tam metnine, http://stakeholders.ofcom.org.uk/broadcasting/broadcast-codes/broadcast-code/ impartiality/ adresinden ulaşılabilir.
[57] Section 5: Due Impartiality and Due Accuracy and Undue Prominence of Views and Opinions, http://stakeholders.ofcom.org.uk/broadcasting/broadcast-codes/broadcast-code/impartiality/ (14.10.2010).

içerik ve biçimiyle, sektörün gereksinim duyduğu yönlendirme işlevini yerine getirebilecek bir statüde olduğu görülmektedir.

### 1.6 Basın Meslek İlkelerinde Tarafsızlık ve Nesnellik

Bu bölümde, hem ulusal hem de uluslararası basın meslek ilkelerinden seçilen örnek metinlerde, tarafsızlık ve nesnellik ilkelerine, haberler bağlamında nasıl değinildiğine yer verilecektir. Sırasıyla, Basın Konseyi'nin Basın Meslek İlkeleri, RTÜK ve TVYD tarafından hazırlanan "Televizyon Habercileri için Rehber", Doğan Holding Yayın İlkeleri ve BBC Televizyonu'nun Yayın İlkeleri incelenecektir.

#### 1.6.1 Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri

Özdenetim amacıyla, Basın Konseyi tarafından hazırlanmış bu metin, toplam on altı maddeden oluşmakta; ancak içerisinde doğrudan tarafsızlık ve nesnellik ifadeleri yer almamaktadır. Gazetecinin ahlaki sorumluluklarının sıralandığı metinde, altıncı maddede, "Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz." ifadesi yer almaktadır. [58] Araştırmacı gazeteciliğin teşvik edildiği bu maddede, haberlerle ilgili etik ilke olarak "doğruluk" ilkesi zikredilmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi, metinde esas vurgu, haberin nasıl yapılması gerektiğine, yöntemine değil, bir gazetecinin sahip olması öngörülen, kişileri ve kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde aşağılayan ve küçük düşüren ifadelerin kullanılmaması gibi, ahlaki özellik ve yükümlülüklerdir.

#### 1.6.2 Televizyon Habercileri için Rehber

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve Televizyon Yayıncıları Derneği'nin işbirliğiyle, yayıncıların uzlaşacakları ortak bir etik davranış zemini oluşturmak amacıyla, televizyon habercileri için hazırlanmış bu rehber kitapçık, televizyon

[58] Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri, http://www.basinkonseyi.org.tr/lang_tr/pressOccupationPrinciples.asp (14.10.2010).

habercilerine, haber akışının gündeliği içerisinde gerekli ve yeterli yönlendirmeyi sağlayabilecek bir içeriğe sahiptir. Altmış iki sayfadan oluşan rehber kitapçıkta konu başlıkları, habercilik mesleğinin ne olduğundan, fikri haklara kadar geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Nesnellik ilkesinin birebir yer almadığı rehberde, sıklıkla tarafsızlık ilkesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Haberin nasıl olması gerektiğine dair, kullanılan yönlendirici ifadelerden bazıları şunlardır: "…insanların doğru ve güvenilir bilgi almak isteyeceği unutulmamalı… Önyargılardan arınmış bir şekilde bu görevi yerine getirmek için açık fikirli olunmalı… Haber kaynağından ya da haberin taraflarından maddi kazanç sağlanmamalı para karşılığı haber yapılmamalı vb."[59]

Tarafsızlık ilkesi, "Habere Taraflı Yaklaşmak" başlığı altında sıralanan dört durumla vurgulanmıştır. Bunlar kısaca; habere konu olan olayın farklı taraflarının görüşlerine, dengeli olarak yer verilmesi; olayın tüm boyutlarına değinilmesi ve bilhassa seçim dönemlerinde haberlerde, hiçbir siyasi partinin kayırılmamasına özen gösterilmesi gerektiğine değinilmektedir.[60] Haberin olmuş olduğu gibi aktarılmasına, bir anlamda nesnelliği sağlamaya yönelik hazırlanan, "Haberde çarpıtma ve spekülasyon" başlığı altında ise, altı madde yer almaktadır. Burada da haberin tamamen yoruma dayalı olmaması, yapılan yorumların ilgili bilgi ve olgularla desteklenmesi, genelleme yapılmaması, olguların abartılmadan ve çarpıtılmadan aktarılması vb. yönlendirici tavsiyeler de bulunulmaktadır. [61]

### 1.6.3 Doğan Holding Yayın İlkeleri

Doğan Holding'in, özdenetimin bir parçası olarak uyacağını beyan ettiği yayın ilkelerinde, tarafsızlık ve nesnellik ilkelerine şu maddelerde açıkça değinilmiştir:

[59] RTÜK & TVYD, "Televizyon Habercileri için Rehber", Ankara, 2009, s.13-20.
[60] a.g.e., s. 36.
[61] a.g.e., s. 35.

"Madde 2 - Gazeteci, mesleki çalışmalarını her türlü çıkar ve nüfuz ilişkisinin dışında tutar, herhangi bir siyasi partide aktif görev almaz. Doğan Yayın Holding'in "ekonomi" ve "finans" konularında yayım yapan bölümlerinde çalışanlar, hisse senedi sahibi olamazlar ve borsalarda dolaylı ya da dolaysız hisse senedi alıp satamazlar.

Madde 16 - Haberlerin araştırılması, hazırlanması ve yayınlanmasında her zaman dengeli, gerçeğe bağlı ve objektif davranılması şarttır. Yayımlanan haberde suçlanan tarafın görüşüne yer verilir. İlgilinin yanıt vermemesi veya kendisine ulaşılamamış olma hali aynı haberde belirtilir. Yayımlanan alıntılarda kişinin anlaşılmaz ya da gülünç duruma düşmesine neden olacak özetleme ve değişiklik yapılmaz. Yayımlanan alıntılarda kaynak ve tarih açık olarak belirtilir. Bütün kamuoyu araştırmaları, araştırmayı yapan kuruluşun adı, kimin talebi ve finansmanı ile yapıldığı, tarih ve görüşülen kişi sayısı ve araştırma metodu açık olarak belirtilerek yayımlanır."[62]

### 1.6.4 BBC Yayın İlkeleri

BBC'nin Yayın İlkeleri Klavuzu[63], dokuz etik ilke üzerine inşa edilmiş, toplam on yedi bölümden oluşmaktadır. Bu ilkeler, yapımcının kimliğine bakılmaksızın (BBC'nin kamu dairelerinde görevli olanlar, ticari kuruluşlarında görevli olanlar ve bağımsız yapımcılar), yayın içeriğinin tamamı için geçerlidir. İlkeler, "Yayın Politikası" ekibi tarafından sıklıkla gözden geçirilmekte ve bu ekip, süreçte ortaya çıkan sorunlarla ilgili danışma hizmeti sunmaktadır. BBC'nin belirlediği temel ilkeler, doğruluk vb., sadece haber ve haber programlarını değil, programların tamamını kapsamaktadır. Bu ilkeler sırasıyla şunlardır: gerçeklik ve doğruluk, tarafsızlık ve fikir çeşitliliği, editoryal dürüstlük ve bağımsızlık, kamu yararının gözetilmesi, hakkaniyet, mahremiyet, zarar verici ve gücendirici konular, çocuklar ve hesap verme yükümlülüğü.[64]

BBC'nin etik ilkelerinin başında "gerçeklik ve doğruluk ilkesi" gelmektedir: "Uğraşımız doğruyu bulmak ve gerçekte ne olduğunu ortaya çıkarmaktır." Bu ilkeye atfedilen önem şu sözlerle ifade edilmektedir:

"BBC'nin doğruluğa verdiği önem, editoryal değerlerimizin başında gelir ve ünümüzün vazgeçilmez temel taşlarındandır. Yayınlarımız güvenilir kaynaklardan derlenmiş, somut delillere dayalı, alabildiğine sınanmış olmalı ve açık, kesin bir dille

[62] Doğan Yayın Holding Yayın İlkeleri, http://www.cnnturk.com/servisler/ilkeler/default.aspx (14.10.2010).
[63] Metnin Türkçe çevirisinin tamamına, http://www.bbc.co.uk/turkce/kurumsal/_2009/07/_000000_yayin_ilkeleri.shtml (18.10.2010).
[64] BBC Yayın İlkeleri, http://www.bbc.co.uk/turkish/ilkeler/ch1.pdf (18.10.2010).

sunulmalıdır. Neyi bilmediğimizi dürüstçe ve açıkça söylemeli ve temelsiz tahminlerden kaçınmalıyız."[65]

Haberi hazırlarken, doğruluğun çabukluktan önemli olduğunun ifade edildiği metinde, bunun sağlanması için haberin ilk elden kaynaklardan toplanması, bilgilerin başka kaynaklarla defalarca karşılaştırılarak kontrol edilmesi, belgesel kanıtların ve dijital malzemenin gerçekliğinden emin olunması ve katkıcıların dile getirdiği itham ve iddiaların doğrulatılması gerektiği belirtilmektedir. Haber toplama sürecinde ise, ajans haberlerinin BBC muhabirleri, ulusal veya uluslararası haber ajansları tarafından doğrulanmadığı sürece yayınlanmaması ve tek kaynağa dayalı haber yapılmaması tavsiye edilmektedir.

Doğruluk ilkesinden sonra ise, "tarafsızlık ve fikir çeşitliliği" ilkesi gelmektedir. Bu ilkeyle kastedilen amaçlar şu şekilde sıralanmaktadır: "Uğraşımız, adil ve açık fikirli olmak ve çatışan değişik görüşleri irdeleyerek belli başlı tüm bakış açılarını yansıtmaktır. Bir konuyu işlerken nesnel ve hakça davranmalıyız."[66] BBC'nin tarafsızlık ve fikir çeşitliliği ilkelerine bakışı gereği, sunucular, muhabirler ve haberler-güncel program sunucuları, profesyonel yargılarını ifade etmekte özgür bırakılırken, kamu siyaseti, siyaset veya çalışma hayatında ortaya çıkan meseleler ile ilgili kişisel kanaatlerini dillendirmeleri uygun görülmemektedir. Tartışmalı konularda farklı, çatışan ve ayrışan fikirlerin dengeli bir biçimde temsili desteklenirken, bu konularda taraf tutmaktan veya görüşler arasında dengesizlik yaratmaktan kaçınmak, BBC tarafından tarafsızlık ve fikir çeşitliliği ilkelerinin temel unsurları arasında sayılmıştır.

Haberlerin nasıl olması gerektiğine (ought to be) yönelik ilkeler, yukarıda bahsedilen, mevzuat ve basın meslek ilkeleri bağlamında incelendiğinde, tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının açıkça tanımlanmadığı dikkati çekmektedir. OFCOM Yayın İlkeleri ve BBC Yayın İlkelerinin, konu ile ilgili, en ayrıntılı ve kapsayıcı açıklama ve tanımlamalara sahip olduğu görülmüştür. Haberlerin nasıl olmasına yönelik sıkça kullanılan ilke ve kavramlar şu şekilde tespit edilmiştir: tarafsızlık

[65] BBC Yayın İlkeleri, http://www.bbc.co.uk/turkish/ilkeler/ch3.pdf (18.10.2010).
[66] BBC Yayın İlkeleri, http://www.bbc.co.uk/turkish/ilkeler/ch1.pdf (18.10.2010).

(impartiality), doğruluk (accuracy), hakkaniyet (fairness), haber ve yorumun birbirinden ayrılması ve fikir çeşitliliği (fairness).

Bununla birlikte, hem resmi yayın ilkelerine hem de özdenetimin bir parçası olarak ortaya konan basın meslek ilkelerine bakıldığında, bunların tarafsızlık ve nesnellik kavramlarını liberal bir bakış açısıyla, diğer bir deyişle kitle iletişim araçlarının işlevlerini ve etkilerini sorgularken, yaygın yaklaşımı oluşturan, anadamar yaklaşımlarla örtüşecek biçimde ele aldıkları görülmektedir. Öte yandan, bu bölümün başında, hem haber etiğinin tarihsel arka planında hem de tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının şeceresinde değinildiği gibi eleştirel yaklaşım, anadamar yaklaşımların aksine, genelde kitle iletişim araçlarının özelde haber üretim sürecinin, tarafsız ve nesnel olamayacağını savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre etik ilkeler, medyanın yanlı yapısını örtmek için kullanılmaktadır.

### 1.7 Anadamar Yaklaşımlar ve Temel Sorunları

Kitle iletişiminin, bilimsel araştırmanın bir uzmanlık dalı olarak ortaya çıkışı, yaklaşık olarak 20. yüzyılın ilk yirmi, otuz yılına denk gelmektedir. Kitle iletişimi araştırmaları incelenirken, çoğunlukla üç evreye bölünmektedir. Bunlardan ilki, 1910'larda başlayıp 1940'a kadar süren evredir. Bu evrede, kitle toplumunun ortaya çıkması, I. Dünya Savaşı süresince kitle iletişim araçlarının manipülasyon ve propaganda amaçlı kullanılması ve totaliter rejimlerin yükselişe geçmesi gibi faktörlerin etkisiyle, güçlü medya karşısında, edilgen ve toplumla organik bağları koparılmış bireylerin bulunduğuna dair kanı, hakim görüş durumundadır. İkinci evre, 1940'larda başlayarak, 1950'ler ve 1960'lar boyunca alana egemen olan, "anadamar" (mainstream) Amerikan davranışçı biliminin sosyolojik yaklaşımları çerçevesinde, çok sayıda araştırmanın yapıldığı dönemdir. Üçüncü evreyi ise, 1970'lerle birlikte – bu evre Stuart Hall tarafından "en dramatik kopuş"un ortaya çıktığı evre olarak tanımlanmaktadır-[67] anadamar yaklaşımın gerilemesi ile bir alternatif olarak ortaya çıkan eleştirel yaklaşım oluşturmaktadır.

[67] Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", *Medya, İktidar, İdeoloji,* (der. ve çev. Mehmet Küçük), Bilim ve Sanat, Ankara, 2005, s. 73.

1960'ların sonundan itibaren etkisini yitirmeye başlayan, "anadamar yaklaşıma" Amerika Birleşik Devletleri'nde, medya ile ilgili yapılan araştırmalar kaynak gösterilmektedir.[68] Bu dönemi etkisi altına alan hâkim varsayım ise, etki araştırmaları sonucunda varılan, "medyanın etkisi sınırlıdır" bulgusudur. Anadamar yaklaşımlar, siyaset biliminde çoğulcu liberalizm, psikolojide davranışçılık, sosyolojide işlevselcilik olarak isimlendirilen yaklaşımlardan yola çıkılarak, pozitivizm ve faydacılığa dayanılarak oluşturulmuştur.[69]

Bu yaklaşımda, izleyici araştırma nesnesi olarak ele alınmakta, geliştirilen etki-tepki modeli bağlamında, vurgu izleyici üzerine yapılmakta ve onun toplumla ilişkisi göz ardı edilmektedir. Kitle iletişimini ve kitle iletişim araçlarını, bütüncül toplumsal ilişkiler ağı içerisinde değil, tarihsellikten ve mevcut iktidar ilişkilerinden bağımsız bir toplumsal kurum olarak ele alınmaktadır. İdeal bir toplum modeline dayanan bu yaklaşımda bireyler, John Stuart Mill'in ileri sürdüğü gibi, çoğunluğun yönetiminde kendi "mutlu yaşam" kavramsallaştırmalarını seçebilecek ve bu seçimlerinin sorumluluğunu taşıyabilecek düzeyde akıllı, istekli ve etkendirler.[70] Mill'in vurguladığı gibi, nasıl değer yargılarından bağımsız oldukları varsayılan sosyal bilimler, siyasetçilerin ve vatandaşların, amaçları yerine getirmekten sorumlu oldukları özgür bir toplumda, bunu başarabilmeleri için, "nasıl yapmalı" sorusuna cevap bulmakla yükümlü iseler, kitle iletişim araçları da, faydacılığın "en çok insan için en çok mutluluk" idealine dayanan anadamar yaklaşımda, benzer bir işleve sahiptirler. "Toplumda, normlar üzerine temel nitelikte, geniş tabanlı bir oydaşmanın (consensus) nüfusa egemen olduğu"[71] idealine dayanan bu çoğulcu toplum modelinde, uzlaşıma dayalı bu katılım, demokratik pratik olarak görülür ve siyasal-ekonomik iktidarın icraatları, halkın ilerlemesi adına yapılan ilerici müdahaleler olarak kabul edilir.

---

[68] Slack, J.D. ve M. Allor, "Eleştirel İletisim Arastırmalarının Politik ve Epistemolojik Kökenleri", (çev. G. Seçkin), *Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık '94*, 1997, s. 264.
[69] Ayşe İnal, *Haberi Okumak*, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996, s. 13-14.

[70] Michael Root, *Philosophy of social science: The methods, ideals and politics of social inquiry,* Blackwell, Oxford UK, 1993, s.19.
[71] S. Hall, 2005, s. 78.

Akıl yolu ile gerçeği bulma yetisine sahip oldukları varsayılan bireylerin, ifade özgürlüğünün kısıtlanmadığı bir toplumda, enformasyona ulaşma ve düşündüklerini açıklama yolunda herhangi bir engelleri de yoktur. Bu bağlamda, yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra "Dördüncü güç" olarak adlandırılan kitle iletişim araçları da, bireyleri kendilerini yönetecek olanlara dair bilgilendirerek, kendileri için en iyi olanı seçmelerine ve kendilerini yönetenlerin icraatlarından haberdar ederek, yanlış uygulamalara karşı baskı grupları kurarak, müdahale etmelerine aracı olacaktır. Demokrasilerde, kamunun bilme ve iktidarı denetleme hakkına dayanan bu kutsal misyon, kitle iletişim araçlarına, hem kendinden menkul bir meşruluk sağlar hem basın özgürlüğüne zemin oluşturur hem de onlara kamusal bir sorumluluk yükler. Haber ise, kitle iletişim araçlarının kamuoyunu bilgilendirme yolunda kullandığı önemli bir araç olarak kabul edilir.

Hall'un ifadesi ile, ampirist ve çoğulcu bir iktidar ve etki modeli kullanan bu yaklaşımda, önde gelen odak bireydir; iktidar A'nın, B'nin davranışı üzerindeki dolaysız etki bağlamında teorileştirilir ve bu karar alma süreci ile ilgilidir. Bu modelde, iktidar ve etki aynı kabul edilir ve birbirinin yerine geçebilir kavramlardır. Her ikisi de karar verme aşamasında deneysel olarak kanıtlanabilirdir. Hall'un "indirgemecilik" olarak nitelendirdiği bu ele alış biçimi, zaman zaman daha geniş bir tuvale yansıtılır ve medyanın etkisi bir bütün olarak toplum bazında tartışılır. Ancak bağlantı özgüldür ve toplum çok sınırlı bir biçimde tanımlanır. Çoğunlukla, kültürel bir toplum tanımı ortaya konur. "Sınıfsal oluşumlar, ekonomik süreçler, kurumsal güç ilişkilerinden oluşan örüntüler" hakkındaki soruların tamamına yakını yanıtlanmadan durur.[72] Kitle iletişim araçlarının teorize ediliş biçimlerindeki farklılaşma, sosyal bilimlerde toplumun, toplumsal kurumların ve işlevlerinin kuramsallaştırılması ile yakından ilintilidir. Hall, 1960'lı yılların sonunda anadamar yaklaşımın, dışardan bir meydan okumayla karşılaşmadan önce (eleştirel yaklaşım), kendi içinde iki tür kopma yaşadığını belirtir.

[72] a.g.m., s. 78.

Bunlardan birincisi, çoğulcu toplum modelinin dayandığı temel varsayım olan "oydaşma"nın sorunsallaştırılmasıdır. Uzlaşmaya dayalı bütünsel bir toplum modeli, deneysel olarak gösterilebilir belli toplumsal grupları yetki sınırları dışında bırakır. Bu gruplar, belli çatışmalı yapısal veya ideolojik prensipler etrafında örgütlenmiş olarak kabul edilmemelerinden dolayı, oydaşmanın üzerine inşa edildiği normlardan sapmış olarak nitelendirilirler. Buradan bakıldığında, oydaşmanın dışında olmak, alternatif bir yerde olmak anlamına değil, normların dışında olmak, normsuz olmak, yani anomik olmak anlamına gelir. Bu sorulardan yola çıkılarak, oydaşmanın dışında kalan grupları tanımlamak amacı ile "alt-kültür" kavramı geliştirilir. Bir dönem, yan yana duran bu farklı durum tanımlarının, "sapkın" toplulukların, geniş olan sistemle nasıl ilişkilendirileceğinden ziyade, çelişki ve çatışma kültürel bir mesele olarak ele alınarak, zengin yaşam biçimleri incelenir.

Ancak bir süre sonra, bunların doğal olmadıkları (not taken for granted), toplum tarafından tanımlandıkları ve tarihsel olarak değişebildikleri ortaya konur. Mesele, oydaşmanın içinde yer alanların, kendi kültürel ve toplumsal değerlerini merkeze alarak, dışarıda kalanları "sapkın" olarak niteleme iktidarlarıdır. Bu durumda şu sorular baş gösterir: Kimin kimi tanımlama iktidarı vardır? Tanımlayanlar ve tanımlananlar arasındaki iktidar düzenlemesi, hangi çıkar için yapılıyor ve sağlama alınıyor? Bu düzenleme, hangi türden özel bir düzeni güçlendiriyor ve devamını sağlıyor? Hall'un vurguladığı gibi, buradaki asıl mesele, çoğunluğun kendiliğinden, temeller üzerine uzlaşma konusunda uzlaşmasından doğan toplumsal düzen değildi, "tanımlama" ve "yaftalama" süreçleri ile toplumsal düzenin devam ettirilmesinde, toplumsal kontrolün oynadığı roldü. Güçlendirilen toplumsal bağ (social bond) değil, iktidar konumunda bulunanlar tarafından tarihsel süreç içerisinde tanımlanmış özel bir düzene rızaydı (consent). Bu rızanın üretilip devamının sağlanmasında, ekonomik sermaye ve siyasi iktidar çevrelerinin iyi hallerini sürdürebilmek adına sağlayacakları çok fayda vardır. Oydaşmaya yönelik bu eleştirel tutum, medyanın işlevi ile ilgili yeni soruların sorulmasına neden olur. Kitle iletişim araçlarının, başarılmış oydaşmayı yansıtma ve dışa vurma yerine, sosyal gerçekliğin yapısını güçlendiren ve meşrulaştıran bu durum tanımlarını,

yeniden üretme eğiliminde olup olmadığına dair sorulan sorular, bunların işlevlerinin yeniden kavramsallaştırılmasını gerektirir.

İkinci kopuş ise, "durum tanımları" fikri etrafında gerçekleşir. Bu kavram, şeylerin nasıl tanımlandıklarının, rıza üretiminde oynadığı rolün ehemmiyetine vurgu yapar. Buradan hareketle, kitle iletişim araçlarının gerçekliği olduğu gibi göstermediği; kitle iletişim araçlarının varsayılan doğallığını pekiştiren şeffaf dil kabulü sorunsallaştırılır:

> "Çünkü bundan böyle gerçeklik basitçe verili bir olgular dizisi olarak görülemezdi: Gerçek, gerçekliğin belirli bir tarzda kurulmasıydı. Medya, 'gerçekliği' yalnızca yeniden üretmiyor, tanımlıyordu. Gerçeklik tanımları, tüm bir (geniş anlamda) dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretiliyordu ve bu dilsel pratikler aracılığıyla 'gerçek'in seçilmiş tanımları temsil ediliyordu... Medyanın gerçekliği anlamlandırma ve 'gerçek' denileni tanımlama gücünü böyle ciddiye alma hamlesinde, aynı zamanda 'ideolojinin sonu' yollu tez de kökten sorunlaştırıldı... Çoğulcu medya araştırma modelinden eleştirel modele doğru yapılan hamle, esasında modern toplumlarda tek boyutludan ikiye ve oradan da üç boyutlu bir iktidar modeline doğru gerçekleştirilen kayma etrafında cereyan etti. Medya açısından bakıldığında, artık söz konusu olan, şunu ya da bunu yaptırmak için A'dan B'ye yollanan özgül mesaj-emirler değil, bütün ideolojik çevreyi biçimlendirmeydi: Şeylerin düzenini, bu düzenin sınırlandırıcı perspektifini, şeyleri evrensel, doğal ya da 'gerçeklik'in kendisiyle bitişikmiş gibi göstererek kutsal kaçınılmazlıkla donatan bir temsil etme tarzıydı."[73]

Hall'un deyişiyle anadamar yaklaşımın, şeylerin doğasına ilişkin kısmi ve yanlı açıklamalara evrensel bir geçerlilik ile meşruluk kazandırmaya ve bu kısmi kurmacaları, "gerçeğin" sorgulanmaksızın kabul edilmesine (taken for granted) yönelik çabası, aslında "ideolojik" olanın özelliği ve tanımlayıcı mekanizmasıdır.

### 1.8 Eleştirel Yaklaşımlar Bağlamında Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araştırmalarında adını, 1930'lar Almanya'sında Frankfurt Okulu'nun sosyal bilimler alanında geliştirdiği "eleştirel bilgi kuramından" almış olan eleştirel yaklaşım, anadamar kitle iletişim araştırmalarının sahip olduğu davranışçı yönelimin aksine, kitle iletişim araçları, iletişim ve toplumsal iktidar arasındaki ilişkiyi araştırma konusu yapmıştır. Anadamar kitle iletişim araştırmalarının vatanı Amerika Birleşik Devletleri'yken, bu yaklaşım ve bu

[73] a.g.m., s. 84-86.

yaklaşımın kullanıldığı araştırmaların yurdu, İngiltere ve Kıta Avrupa'sıdır. [74] Bu düşünce akımının niteliğini genelleştirmek veya kesin bir şekilde tanımlamak zor olsa da, bu ekole mensup akademisyen ve araştırmacıların çoğunluğu kendilerini, sanayileşmiş kapitalist toplumların Marksist bir kuramsallaştırmasına dayanan, daha geniş bir gelenek içerisinde konumlandırmaktadırlar.

Eleştirel yaklaşımda temel olan, anadamar yaklaşım tarafından, kitle iletişim araçlarına, kendinden menkul bir nitelik olarak atfedilen, yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra, "Dördüncü güç" olma durumunun sorgulanmasıdır. Yalnız eleştirel yaklaşımın, bilhassa haber araştırmalarında netleşen, Ortodoks Marksizm ve anadamar yaklaşımdan, temel bir bakış açısı farklılığı mevcuttur. Eleştirel yaklaşım, genelde kitle iletişim araçlarını, özelde haberi, ne anadamar yaklaşım gibi tarafsız ve nesnel, "özgür ve serbest haber akışı" olarak ne de Ortodoks Marksizm gibi, "yanlı ve önyargılı" haber akışı olarak niteler. Eleştirel yaklaşımda, kitle iletişim araçları, çoğunlukla da haber oluşum süreci, ideolojik yapılanmalardır ve bunlar gerçekliği, egemen sınıfların söylemleri doğrultusunda kurgulayarak, onların imtiyazlı konumlarını devam ettirmek amacı ile yeniden üretirler. Burada da görüleceği üzere, kitle iletişim araştırmalarında tıpkı sosyal bilim araştırmalarında olduğu gibi, temel tartışma konuları benzerdir. Sosyal bilimlerde, liberal geleneğin savunduğu tarafsız ve nesnel araştırmanın mümkün olduğu tezine karşılık, Ortodoks Marksizm, yanlı ve önyargılı araştırmacının, sosyal gerçekliği tarafsız ve nesnel bir biçimde araştıramayacağını öne sürer. 1980'lerden sonra postmodernizmin yaygınlaşması ile birlikte, araştırmacının değer yargılarından bağımsız olamayacağı; ancak bunların farkına vararak, araştırmasında nerelerde devreye soktuğunu belirtmesi gerektiği ileri sürülür.

Kitle iletişim araçlarına eleştirel yaklaşımın getirdiği, haberle gerçekliğin farklı şeyler olduğu varsayımı, eleştirel yaklaşımcılardan önce 20. yüzyılın ilk yarısında, anadamar yaklaşımın egemen olduğu dönemde, ilk defa Walter Lippmann tarafından ileri sürülmüştür. Lippmann *Kamuoyu* adlı kitabında, haber ve gerçeğin

[74] Fred Fejes, "Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri: Yok Olan izleyici Sorunu", *Medya, İktidar, İdeoloji,* Bilim Ve Sanat, Ankara, 2005, s.296.

bir ve aynı şeyler olmadığını, ikisinin birbirinden ayrılması gerektiği tezini savunmuştur. Bu teze göre haber, bir olayla ilgili iken, gerçeğin haber işlevi ise, gizli kalmış olayları ortaya çıkarıp, birbirleriyle bağlantılandırarak, insanların kendi akılları vasıtası ile bir değerlendirme yapabilmelerini sağlamak anlamına gelmektedir.[75]

Hall'a göre, kitle iletişim araştırmalarında, eleştirel yaklaşımların ortaya çıkıp yaygınlaşmasına neden olarak, anadamar yaklaşımın şu temel eksiklik ve yetersizlikleri neden olarak gösterilebilir: Birincisi, bu yaklaşımın epistemolojik yetersizliğidir. Bilimsel ve kuramsal zayıflıkları nedeni ile, düşünce, söylem, pratik ve yapı arasındaki ilişkiler konusunda basit ve indirgemeci izahatlar yapmaktadır. İkincisi, iletişimi, kuramsal donanımı zayıf olmasına rağmen, kendi ayakları üzerinde durabilen ve izole bir yapı olarak ele alma yanlışlığıdır. Sonuncusu ise, iletişime atfedilen süreçleri, etkileri, işlevleri ve kurumları, modern iletişim sistemlerinin ayrılmaz bir parçası oldukları daha geniş toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik yapılardan bağımsız olarak kuramsallaştırmasıdır. Kendini kapsayıcı bir toplumsal kuramdan ve tarihsellikten ayrı olarak kuramsallaştıran bu yaklaşım, önemli bir parçası olduğu toplumsal yapılar ve formasyonlardan bağımsız kuramsallaştırılamayacak, modern kitle iletişim araçlarının sorgulanmasında, derin ontolojik ve epistemolojik boşluklara sahiptir.[76] Stuart Hall, bir önceki başlığın sonunda belirtildiği üzere, anadamar yaklaşımın kitle iletişim araçlarını kuramsallaştırırken, oydaşma nosyonu vasıtası ile şeylerin olageldiği biçimlerini sorgulamaksızın, apaçık gerçekliğin kendisiymişçesine sunmasının, mevcut toplumsal düzenin sürdürülmesi için gerekli toplumsal kontrolü sağlamaktan öte bir amaca hizmet etmediğini, bunun da en basit ifade ile, "ideoloji"nin işleyişi olduğunu vurgulamıştı. Bu noktadan hareket eden Hall'a göre, kitle iletişim araçlarında eleştirel yaklaşımların ortaya çıkması, ideolojinin, "baskılanmış olan"ın geri dönüşüdür:

[75] Walter Lippmann, *Public Opinion,* The Macmillan Company, New York, 1949, s. 339-358.
[76] Akt. Bedriye Poyraz, *Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik,* Ütopya Yayınları, Ankara, 2002, s. 13-14.

> "Eleştirel paradigma medyanın analizini ve medya çalışmalarını oldukça yeni bir sorunsalın temelleri üzerine oturtuyor. Eleştirel paradigma, geleneksel analiz çerçevesinin açıkça yıkıldığı ve 'medya araştırması'nın huzurlu ve bereketli günlerinin çıkarcı ampirik pozitivizminin tekleyerek durmaktan başka şey yapamayacağı bir zamanda, medya çalışmalarında baz alınabilecek taze bir başlangıç noktasını teşvik etmiştir. Değeri ve önemi budur. Bu paradigma değişikliğinin merkezinde ideolojinin, dilin toplumsal ve siyasal öneminin, göstergenin ve söylemin siyasetinin yeniden keşfi yer almaktaydı: Daha uygun bir şekilde söylendikte, ideolojinin yeniden keşfi – baskı altında tutulanın geri dönüşü."[77]

Eleştirel yaklaşımların içerisinde ortaya konan bakış açıları, üç ana grupta toplanabilir: yapısalcı, ekonomi-politik ve kültürel. Bunların üçü de aynı yaklaşım içerisinde, farklı bakış açılarını benimsemiş olsalar da, haberi ideolojik bir yapılanma, haberciliği de resmi söylemlerin yeniden üretildiği süreç olarak nitelendirmektedirler. Yapısal yaklaşıma göre (Althusser vb.), kitle iletişim araçları ideolojik bir güçtür. Bu yaklaşım, dilbilim, antropoloji, göstergebilim ve psikanalizde varolan fikirlerden beslenir. Temel problemi, kitle iletişim araçlarının anlamlandırma (signification) ve temsil (representation) sistemi ve süreçleridir. Deneysel yapısalcı araştırma filmler, televizyon programları, reklamlar ve bunlara benzer kitle iletişim araçlarının ürettiği metinlerin analizi üzerinde odaklanır. İdeolojiyi, çarpıtılmış da olsa, ekonomik sistemin basit bir yansımasından ziyade, bireyin dünyayı tasarlayıp yorumladığı çerçeve olarak gören Althusserci bir ideoloji fikriyle işleyen yapısalcı yaklaşım, bireyin sosyal gerçekliği tecrübe ettiği kitle iletişim araçları tarafından üretilen metinlerdeki, örtük düşünce ve anlam gruplarını, incelemesinin nesnesi yapar.

İkinci temel eleştirel yaklaşım, kitle iletişim araçlarının ekonomi-politik eleştirisini içerir (Murdock 1981, Chomsky 1999 vb.). Bu perspektifte yer alan araştırmaların temel konusu, kitle iletişim araçlarında tekelleşme ve denetimin yoğunlaşması eğilimi olmuştur. Ortodoks Marksizmin, alt-üst yapı modeline dayanan ideoloji (yanlış bilinç olarak ideoloji) fikrini kullanan bu yaklaşım, kitle iletişim araçlarının, onlara sahip olan ve onları denetleyen çıkar gruplarının, sınıfsal çıkarlarını meşrulaştıran yanlış bir bilinç ürettiğini ve yaydığını ileri sürer.

[77] S. Hall, 2005, s. 119.

Üçüncü bakış açısı ise, kültürel çalışmalardır (Glasgow Üniversitesi Medya Grubu 1976, Stuart Hall 1981 vb.). Bunların kitle iletişim araçlarının ürettiği iletileri sorgulama biçimi, yapısalcı bakış açısıyla benzerlikler içerir. Ancak yapısalcı bakış açısı, bu iletileri özerk kabul ederken, kültürel bakış açısı, bunların üretildikleri toplumsal çevre tarafından biçimlendirildiğini ileri sürer. Kültürel bakış açısı, ekonomi-politik bakış açısının alt-üst yapı ayrımını reddederek, bunu basit ve indirgemeci bulur. Kültür, alt-üst yapı modelinin, toplumsal varlık ve toplumsal bilinç arasında varsaydığından çok daha karmaşık bir diyalektiktir ve bu diyalektiğin görülebileceği yer, kitle iletişim araçlarının ürettiği iletilerdir.

Eleştirel yaklaşımları, genel hatlarıyla özetleyen bu anlatıyı bitirmeden önce, iki noktaya değinmek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki, Fred Fejes'in, -aslı Mass Communication Review Yearbook'ta (1985) yayınlanmıştır- *Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri: Yok Olan izleyici Sorunu* adlı makalesinde değindiği, eleştirel yaklaşımlarda, özellikle ampirik düzeyde göz ardı edilen okuyucu/izleyici sorunudur. Fejes'e göre, eleştirel yaklaşımları benimseyen araştırmacılar, teorik düzeyde, iletiler, anlam ve alımlayıcı arasındaki karmaşık ilişkinin farkındadırlar, ancak deneysel düzeyde anlamın iletide belirlendiğini ileri sürerler. Bu sonuç, teorik bir eksiklikten ziyade, ileti ve alımlayıcı arasındaki ilişkiye yeterince eğilmemekten kaynaklanmaktadır. Anadamar yaklaşım, kuramsal eksiklik ve zayıflıklarına rağmen, etki araştırmaları ile izleyici düzeyinde, kitle iletişim araçlarının içeriğindeki farklılıkların değişik sonuçları olduğunu göstermişlerdir. Öte yandan, bu yaklaşım, eleştirel yaklaşımın aksine, iletilerin anlam yüklü olmadığını, anlamın izleyici tarafından üretildiğini varsaymışlardır. Fejes, bu noktadan hareketle, kitle iletişim araçlarının içeriğinde ortaya çıkartılan anlamların hepsinin, bir farklılık yarattığını ispatlamanın eleştirel yaklaşımın görevi olduğunu ve bir alımlama (reception) teorisi olmaksızın, kitle iletişim teorisinin eleştirel araştırmacılar için eksik kalacağını belirtir. Hall'un tabiriyle eleştirel yaklaşımlar, anadamar yaklaşımda eksik olan ve göz ardı edilen ideolojinin kitle iletişim araştırmalarına geri dönüşüdür. Fejes ise

bunu bir adım daha ileri götürerek, eleştirel araştırmaların izleyiciyi dahil etmedikleri sürece eksik kalacaklarını belirtmektedir.[78]

İkinci nokta ise, özellikle habercilik etiği bağlamında, basının günlük uygulamaları ile ilgili düzenlemeler söz konusu olduğunda, akademiden yapılan önerilerin yanı sıra eleştirel yaklaşımların, haber üretim süreci ile ilgili öne sürdüğü bulguların da yok sayılmasıdır. Ayşe İnal'ın da belirttiği gibi, tüm bu araştırmaların sonuçları, basın örgütleri tarafından sürdürülen etik tartışmaların dışında kalmış, liberal basın anlayışı negatif özgürlük kavramsallaştırmasından kurtulamamıştır. Kitle iletişim araçlarının toplumsal rolüne dair, eleştirel yaklaşımların tezlerinden yoksun bir habercilik etiği ise, İnal'ın vurguladığı üzere, pazar ilişkileri içerisinde örgütlenen kitle iletişim araçlarının çıkarlarını örterek, basın kuruluşlarının "özerk" ve "özgür" olmalarının hangi kitle iletişim politikaları ile sağlanabileceğine vurgu yapmaktadırlar.[79]

### 1.9 Louis Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları

*İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,* Althusser'in *Sur la reproduction* (Yeniden Üretim Üzerine) adlı kapsamlı, ancak yarım kalmış çalışmasında yer almaktadır. Althusser, bu çalışmanın birinci cildinde, ikinci bir ciltten yer yer söz etmiş, ancak bunu tamamlayamamıştır. Kitle iletişim araçları ile ilgili müstakil ve kapsamlı bir analiz ortaya koymasa da, ideoloji kuramsallaştırmasında önemli bir yer teşkil eden "devletin ideolojik aygıtları" (DİA'lar) nosyonunda, kitle iletişim araçlarına da değinmiştir. Devletin ideolojik aygıtları nosyonunun Althusser'in kuramsallaştırmasında ne olduğunun ve neye hizmet ettiğinin açıklanmasından önce, kuramın özünü oluşturan Althusser'in ideolojiye yönelik önermelerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

[78] Fred Fejes, 2005, s. 311-312.
[79] A. İnal, 2009a, s. 37.

### 1.9.1 Althusser'de İdeoloji

Althusser'in ideolojiye yönelik ilk önermesi, ideolojinin tarihinin olmadığıdır. Bu önerme, bu şekli ile Marx'ın *Alman İdeolojisi* adlı eserinde de yer almaktadır. Althusser'e göre, bu önerme pozitivist bir bağlamda ve olumsuz bir tez olarak kullanılmıştır. Bunun nedenleri ise sırasıyla şunlardır: İlk olarak, katıksız bir düş olduğu için ideoloji hiçbir şey değildir. İkincisi, ideolojinin tarihi yoktur demek, ideolojinin tarihi yoktur demek değildir. Tam tersine, gerçek tarihin tersine çevrilmiş, kof bir yansımasından başka bir şey olmadığı için bir tarihi vardır. Buradan hareketle, ideolojinin tarihi yoktur demek, kendine ait bir tarihi yoktur demektir. Althusser, Marx'ın Alman İdeolojisi'ndeki pozitivist-tarihçi tezinden farklı olarak, ideolojinin tarihi olmaması önermesini olumlu bir biçimde ele alır. Ona göre, ideolojinin asıl özelliği, kendisini tarihsel-olmayan bir gerçeklik, tarihin her yanında bulunan bir gerçeklik haline getiren, bir işleyiş ve yapıya sahip olduğuysa, bu olumlu bir durumdur. Althusser, buradan Freud'un düş örneğine döner ve onun "bilinçdışı öncesiz ve sonrasızdır" önermesini, ideoloji ile bağlantılandırır. Eğer Freud'un "öncesiz ve sonrasız" sözcükleriyle kastettiği, aşkın bir hal değil de, tarihin tüm yayılımında, hazır ve nazır, biçimi değişmez demek ise, Althusser bu sözü olduğu gibi alıp, aynı şeyi, "ideoloji öncesiz ve sonrasızdır" şeklinde ideoloji için önermeye talip olur. Ona göre, bilinçdışının öncesiz ve sonrasızlığı son tahlilde, ideolojinin öncesiz ve sonrasızlığına dayanır.

Althusser, ideolojiye yönelik ana tezini oluşturan, "İdeoloji bireylere özne diye seslenir" önermesinden önce sırasıyla, biri olumlu diğeri olumsuz, iki tamamlayıcı tez öne sürer. Bunlardan ilki ve olumlu olanı, ideolojinin, bireylerin, gerçek var oluş koşullarıyla kurdukları imgesel ilişkiyi göstermesidir. Gündelik dilde sıklıkla dinsel ideoloji, siyasal ideoloji, ahlaki ideoloji vb. kavramlar belirli dünya görüşleri için kullanılmaktadır. Ancak bu dünya görüşlerinin kendilerinin, hakikatin kendisi olmadığını kabul ettiğimizde, bunların gerçekliğe denk düşmediğini, onun imgesel bir tasarımı olduğunu da kabul etmiş oluruz. İdeoloji kuramcılarının çoğunluğu, ideolojide kendini ortaya koyanın, dünyaya dair imgesel tasarımlamada yansıtılanın, insanların gerçek var oluş koşulları olduğu tezini savunmaktadırlar;

ancak Althusser'e göre, bu imgesel tasarımlamada yansıtılan, insanların gerçek var oluş koşullarıyla kurdukları ilişkidir ve Althusser bu önermesini Marksist kavramlarla şu şekilde ifade eder:

> "Marksist bir dil kullanırsak, üretim, sömürü, baskı, ideolojikleştirme ve bilimsel pratik etmeni konumunda bulunan bireylerin gerçek var oluş koşullarının tasarımlanması, son kertede üretim ilişkilerinden ve üretim ilişkilerinden türeyen ilişkilerden kaynaklanıyorsa şöyle diyebiliriz: her ideoloji, yarattığı ve imgesel olması zorunlu çarpıtmasında, var olan üretim ilişkilerini (ve de bu ilişkilerden türeyen öteki ilişkileri) değil, ama her şeyden önce, bireylerin üretim ilişkileri ve bu ilişkilerden türeyen ilişkilerle kurdukları (imgesel) ilişkiyi tasarımlar. Demek ki, ideolojide tasarımlanan, bireylerin var oluşunu yöneten gerçek ilişkiler sistemi değil, bu bireylerin boyun eğerek yaşadıkları gerçek ilişkilerle kurdukları imgesel ilişkidir."[80]

Althusser'in ideolojinin bireylere, "özne" diye seslenmesine yönelik, ana tezinden önce vurguladığı ikinci, ama olumsuz tez ise, ideolojinin maddi bir var oluşa sahip olduğudur. Bu önerme ile Althusser, ideolojinin devletin ideolojik aygıtlarında, bölgesel ideolojilerde, cisme bürünmesini kastetmektedir: "Bir ideoloji, bir aygıtta ve bu aygıtın pratik ya da pratiklerinde var olur hep. Bu da maddi bir var oluştur."[81] İdeolojinin ideolojisi, her ne kadar imgesel bir çarpıtmaya uğrasa da, bir insanın düşüncelerinin, eylemlerinde var olması gerektiği üzerine kuruludur. Eğer bir insanın düşüncesi eylemine yansımıyorsa, praksise dönüşmüyorsa, bu sefer de ortaya koyduğu eylemleri ile örtüşen düşünceye göre tanımlanır. Düşüncelerin, nihai aşamada, bir ideolojik aygıt tarafından tanımlanan kurallarla düzenlenen pratiklerin, eyleme dönüşmesi safhasında maddi bir var oluşa sahip oldukları kabul edildiğinde, düşünceler de yok olmaktadır. Buradan hareketle, öznenin sistem tarafından kendine müsaade edildiği biçimde ve düzeyde eyleyebildiği ortaya çıkmaktadır. Sistem ise şu şekilde açıklanır: "Maddi bir kurallar bütünü tarafından düzenlenen maddi pratikler gerektiren maddi bir ideolojik aygıtın bağrında var olan ideoloji; söz konusu pratikler, kendi inancı uyarınca eylediğine gönülden inanan bir öznenin maddi edimlerinde var olur."[82] Althusser, bu tezden hareketle, ideoloji kuramsallaştırmasının merkezi tezini oluşturan, temel kavramı özneyi odak noktasına alır ve bununla bağlantılı iki tez ileri sürer. Birincisi, nesnel koşullar ne olursa olsun,

[80] Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,* İthaki, İstanbul, 2010, s. 92.
[81] a.g.e., s. 94.
[82] a.g.e., s. 98.

her pratiğin ancak bir ideoloji çerçevesinde var olabileceğidir. İkincisi ise, her ideolojinin yalnız bir özne vasıtası ile ve özneler için var olabileceğidir.

Althusser'in ideolojiyle ilgili ana tezi, bir önceki satırda zikredilen, "her ideolojinin yalnız bir özne vasıtası ile ve özneler için var olabileceği" önermesinin ayrıntılandırılmasıdır. İdeoloji ancak somut özneler (Ali, Ayşe vb.) için vardır; varlığını ve işleyişini sürdürebilmesi de, bu özne kategorisi vasıtasıyladır. Özne kategorisi her türlü ideolojinin kurucusudur; ancak her ideoloji de, somut özneler kurma işlevine sahip oldukça, her tür ideolojinin kurucusudur. Burada bahsedileni anlayabilmek için, hepimizin "her insan doğası gereği ideolojik bir hayvandır" önermesinin içerdiği anlamda, 'doğal olarak' ve 'kendiliğinden' ideoloji içinde yaşadığımızı unutmamamız gerekmektedir. Buradan çıkan sonuç ise, özne kategorisinin kendisini "apaçıklık" ilkesi bağlamında kabul ettirmiş olmasıdır. Apaçıklıklar öylesine apaçıktırlar ki, ideoloji kendi doğası gereği, kendisini zorla kabul ettiriyor olsa bile, biz bunları böyle bir zorunluluk söz konusu değilmiş gibi, doğal olarak ve kendiliğinden benimseriz. Burada devreye ideolojinin kendine özgü iki temel işlevi girer: kabul etme/tanıma ve kabul etmeme/tanımama. Örneğin, sokakta bir dostumuzu gördüğümüzde, selamlaşır ve el sıkışırız. Bu, özne olan kendimizin, bir diğer özne olarak onu tanıdığımızı ve kabul ettiğimizi gösterir. Bu durum, kendi özgül kültürümüzün dinamikleriyle çatılmış gündelik hayatımız içerisinde, ideoloji açısından kabul etmenin maddi kurallara uygun pratiğidir.

Her tür ideoloji, özne kategorisinin işleyişi sayesinde, somut bireylere somut özneler olarak seslenir. Bu durumda, ideoloji bireyler arasından özneler istihdam eder, bu işleme de "seslenme" denir. Seslenme eylemini somutlaştırmak için polisin, her gün kullandığı en sıradan hitap olan, "Hey sen oradaki" seslenişini düşünmek yeterlidir. Seslenilen kişi, bu hitabı duyduğunda geriye, polise doğru döner. Bu seslenişin kendisine yapıldığını bilmesiyle, bunu sese doğru göstermesi ile bir özne olup çıkar. Althusser'in burada altını çizdiği önerme, "İdeolojinin var oluşuyla, bireylere özne olarak seslenmesi tek ve aynı şeydir."[83] Dolayısı ile, ideolojinin

[83] a.g.e., s. 104.

dışında, sokakta olup biten her şey, ideolojinin dışında oluyormuş gibi gözükse de, aslında tam da içindedir. İdeolojinin dışında imiş gözükmesi ya da tek tek somut öznelerin kendilerini değil de, başkalarını ideolojinin içinde olmakla suçlamaları da, ideolojinin, ideolojik kimliğinin ideoloji tarafından yadsınması da, ideolojinin neden olduğu sonuçlardan biridir. Bir başka ifade ile, ideolojinin (kendisine göre) dışarısı yoktur; ancak bilim ve gerçekliğe göre dışarıdan başka bir şey de değildir. Buradan hareketle ortaya çıkan sonuç, ideolojinin bireylere hep özne olarak sesleniyor olmasıdır. Bu da kaçınılmaz olarak, bireylerin hep özne oldukları önermesini doğurmaktadır.

Kısaca, birbirimize adımızla seslenmemiz, birbirimizin isimlerini bilmesek bile bir ismimiz, tek ve biricik bir özne olarak, kabul edildiğimizi teyit eden bir ismimiz olduğunu bilmemiz, ideolojinin özne kategorisini işleterek var oluşunu sürdürmesidir. Bireyler hep özne olmalarına rağmen, hep oldukları öznelere göre soyutturlar. Bu durum çelişkili gözükse bile, en iyi bir çocuğun içine doğduğu özgül aile ideolojisi ile açıklanır. Daha çocuk doğmadan önce bile, doğacağı özgül aile ideolojisinin biçimlenişi içinde beklenilen öznedir zaten. Aile-ideolojisi içine doğan hep-özne olan çocuğa bir isim verilir, ona tek ve biricik bir özne olarak seslenilebilecek bir isim. İdeoloji sarmalına, özgül aile ideolojisi ile adım atan ve evcilleştirilen hep-özne çocuğun inşası daha sonra, din, eğitim, kitle iletişim araçları vb. aygıtlarla tamamlanacaktır.

Althusser'e göre her tür ideolojinin merkezinde tek ve mutlak, büyük "Ö" harfi ile belirtilen bir *Özne* vardır. Her ideolojide öznelere, bu büyük Özne adına seslenilir, bu da ideolojilerin yapısının ayna nitelikli, çifte yansımalı olmasındandır. Dinsel ideolojide, Özne Tanrı ve özneler kullardır; ahlaki ideolojide, Özne görev ve özneler vicdanlardır ve hukuk ideolojisinde, Özne adalet ve özneler hukuk önünde hür ve eşit insanlardır. İdeolojinin çifte ayna nitelikli yapısı sırasıyla: bireylere özne olarak seslenilmesini; Özne ile öznelerin, öznelerin kendi aralarında birbirlerini tanımalarını ve öznenin kendi kendini tanımasını ve son olarak her şeyin tam da olması gerektiği gibi olduğuna ilişkin mutlak bir güvence (Tanrı'nın Tanrı, Ali'nin Ali olması güvencesi ve öznelerin Özne'ye tabi olmaları ve kurallarına uymaları

karşılığında her şeyin yolunda gideceğine dair güvence) sağlar. Althusser'e göre, çağırma, evrensel tanıma ve mutlak güvenceden oluşan, bu üçlü düzenle sarılan özneler, sorunsuz bir şekilde işlerler:

> "Hem de kıçlarında aynasızın teki olmadan 'kendiliklerinden işlerler', yok eğer gerek duyulursa, yani 'kötü öznelere' davranmanın başka bir yolu kalmamışsa, din ideolojisi dışındaki ideolojiler söz konusu olduğunda, baskı alanında uzmanlaşmış müfrezelerin, yani Engizisyon Yargıçları'nın ya da daha başka uzmanlaşmış Yargıç ve polislerin aralıksız, düşünülüp taşınılmış biçimde müdahale etmesiyle 'işlerler'. Özneler işlerler, 'gerçekten de doğru olduğunu' başka biçimde değil de, 'tam da böyle olduğunu' kabul ederler. Tanrı'nın emirlerine, rahibe, General De Gaulle'e, patrona, mühendise boyun eğmek gerektiğini, öteki insanları sevmek gerektiğini vb. kabul ederler...bir de 'Şükür, hep böyle olsun!' çekerler. Bu da aslında *hiçbir şeyin böyle olmadığı,* ama *her şeyin olması gerektiği* gibi olması için, yani, hadi baklayı ağzımızdan çıkaralım artık, toplumsal-teknik işbölümünün üretim, sömürü, baskı, ideolojikleştirme, bilimsel pratik alanlarında kendilerine tanınan konumlarda bulunan bireylerin maddi davranışlarında, yani 'vicdanlarında', her gün, her saniye *üretim ilişkilerinin yeniden-üretiminin sağlama alınması* için böyle olması gerektiğinin kanıtıdır zaten."[84]

Buraya kadar anlatılandan çıkarılacağı üzere, hep-özne olan insanlar kendi ideolojilerini kendi dünyaları olarak yaşarlar, bu da Althusser'in tabiri ile ideolojiyi hayat pratiği yapar. İnsanlar, en başından özgül aile ideolojisi ile işlemeye başlayan, ideolojik aygıtlarla etkilendikleri için, ne düşünsel ne de pratik olarak kolaylıkla onun dışına çıkamazlar. Dışına çıkabilme istisnai koşulların oluşması ile mümkündür. Sisteme karşı gelmeyi göze alanların karşısında, ideolojik bir sürü engel ve zorluk belirir. Verili bir ideolojiyi alt etmenin yolu, yine bir başka ideolojiden geçmektedir. Althusser'e göre bu imkânsız olmasa da oldukça zor bir iştir. Sisteme, egemen ideolojiye meydan okunması durumunda, kullanılan yöntemlerin zora dayalı ve baskıcı olması gerekmektedir. İdeoloji bireyden önce vardır; tahakkümü altına alacağı özneleri beklemektedir. Seslenme, isimlendirme, tabi kılma ve güvence verme gibi yöntemleri kullanarak; bir sonraki başlık altında açıklanacak kitle iletişim araçları, din, eğitim vb. devletin ideolojik aygıtlarından istifade ederek, bireyi etkisi altına almakta, tamamen körleştirmektedir.

[84] a.g.e., s. 112-113.

### 1.9.2 Devletin İdeolojik Aygıtları

Althusser'de toplumu belirleyen üç ana yapı vardır: ekonomik yapı, siyasal pratik ve ideolojik düzey. Marksizmin ilksel tezlerinden biri olan, "alt yapı üst yapıyı, özneler bağlamında ise, bilinç varlığı değil, varlık bilinci belirler" tezi Althusser'de de merkezi bir rol oynamaktadır. Ona göre, "Majesteleri Ekonomi" ve onun belirleyici gücü toplumsal formasyon içinde tek başına belirleyici değildir.

Ekonomik yapı içinde üretim gerçekleşir, bu da toplumun gereksinimleri için bir maddenin, başka bir maddeye dönüştürülmesi uğraşıdır. Varlığın vazgeçilmez koşulu olan üretim, tüm toplumsal sistemlere özgü evrensel bir çabadır. Siyasal pratik düzeyinde ise, üretim, ekonomik faaliyet sonucu ortaya çıkan ürünün, nasıl paylaşılacağına ilişkin ilkelerin belirlenmesine yönelik uygulamaları içerir. Bu uygulamayı siyasal sistem gözetir. İşçi ücretlerinin ne olacağı veya hukuki kurallara uymamanın cezasının ne olacağı bu düzeyde belirlenir. Bunları da öznelere doğal ve meşru gelen kurumları ile yapar. İdeolojik düzey, toplumsal formasyonun üçüncü katmanıdır. Ekonomik yapı ve ona bağlı pratikle, sistemin anlık fiziksel gereksinimleri karşılanır. Siyasal pratik düzeyinde ise statükoyu korur. Ancak sistemin devamını sağlamak, bir yapılanmadan diğerine sorunsuz geçişini kolaylaştırmak için, ek bir çabaya ve oluşuma gereksinim vardır. Bu oluşum, ideolojik yapı ve çabadır.[85] Gramsci'yi öncülü olarak gören Althusser, Gramsci'nin kendi kuramsallaştırmasını yeterince sistemleştiremediğini dile getirir. Gramsci'de ideoloji, hegemonyanın aracı olarak görülür; ancak Althusser'de maddi pratiğin ayrılmaz bir parçasıdır. Gramsci'de ideoloji, sistemi zaman ve mekan açısından birbirine dokuyan bir harç doku işlevi görür. Zamanla bu harç, tüm düzeyleri birbirine bağlamakla kalmaz, onları örter de.[86] Althusser'de ise, ideolojinin dönemler ve kuşaklar arasında harç doku olmak gibi başat bir rolü yoktur, bu olsa olsa dolaylı

[85] Marksist kökenli kuramcılarda, Althusser vb., toplumu belirleyen temel dinamik çatışmadır. Althusser'in devletin ideolojik aygıtları ile anlattığı ideolojikleştirme, öznelerin sisteme, kapitalist üretim ilişkilerine angaje edilmeleri ve bunun sürdürülmesi, "oydaşma" fikrini savunan yapısal işlevselcilerde, örn: Durkheim ve Talcott Parsons, sosyalleşme kavramı ile açıklanmaktadır. Sosyalleşme sürecinin kendisi, Althusser'den bakıldığında, hep-özne olan öznenin bilincinin, seslenme, isim koyma vb. süreçlerle egemen sisteme ki mevcut durumda bu kapitalist toplumsal formasyondur, angaje edilmesidir.

[86] Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri,* (çev. K. Somer), Onur Yayınları, İstanbul, 1986, s. 14.

bir etki olarak kendini ortaya koyar. Ona göre, ideolojilerin kendileri değil, taşıyıcıları olan ritüeller (ayinler, gelenek ve görenek, kitle iletişim araçları vb.) süreklidir. İdeoloji tüm bunlara otomatik olarak yüklenmiştir. Onların pratiğinin içinde var olmasından ötürü onlarla birlikte vardır.

Kapitalist toplumsal formasyonların var oluşlarının maddi temeli, ekonomik sömürüdür, baskı değil. Ekonomik sömürü, maddi temeli ile alt yapıyı oluştururken, onun devamını sağlayacak olan baskı, üst yapıya yani devlete aittir. Nihai aşamada, belirleyici olan ekonomik sömürü, aynı zamanda sömürü ilişkileri olan kapitalist üretim ilişkileridir. İkinci aşamada ise baskı, yani devlet gelmektedir. Devlet, ekonomik sömürüyü sürdürmek için baskıyı, hem baskı aygıtı hem de ideolojik aygıtları vasıtası ile uygular. Devlet, baskıyı iki türlü gerçekleştirir. Birincisi; ordu, polis, mahkemeler vb. aracılığı ile gerçekleştirilen dolaysız fiziksel baskıdır. İkincisi ise, idare vasıtası ile gerçekleştirilen dolaylı baskıdır. Devletin ideolojik aygıtları ise (eğitim, din, kitle iletişim araçları vb.), devletin ideolojik tabi kılma mekanizmasıdır.

Üst yapının gerçek işlevi, hepsi de kapitalist devlete tabi olması gereken baskı ve ideolojikleştirme biçimleri ile, kapitalist üretim koşullarının yeniden üretimini sağlamaktır. Engels'in "devlet, toplumun özetidir" önermesi, tam da bu noktaya işaret etmektedir.[87] Tüm siyasal sınıf mücadelelerinin, hem nesnesinin hem de hedefinin devlet olması, devletin üretim ilişkilerinin devamının sağlanması anlamına gelen, yeniden üretiminde oynadığı merkezi rolden ötürüdür. Ekonomik sınıf mücadelesi ise ikincil bir mücadele değil, siyasal sınıf mücadelesinin maddi temelinin bizzat kendisidir.

Devletin baskı aygıtı ve ideolojik aygıtları arasında temel farklılıklar vardır. Devletin tek bir baskı aygıtı vardır ve organik bir bütün olarak gösterir kendini: "Doğrudan doğruya ve bilinçli olarak, tek bir merkezden yönetilen ve merkezileşmiş bir beden olarak gösterir kendini."[88] Devletin ideolojik aygıtları ise farklı özelliklere sahiptirler: çoğuldurlar ve bağımsız bir maddi varoluşa sahiptirler. Her ne kadar,

[87] L. Althusser, 2010, s. 42.
[88] a.g.e., s. 54.

devleti elinde bulunduran egemen sınıfın, son kertede ekonomik çıkarlarına hizmet ediyor olsalar da, zaman zaman sisteme karşı ciddi sorunlar da çıkarabilirler, ama yine de kendilerinde gerçekleşen ideoloji nedeniyle, devletin ideolojik aygıtlarıdırlar: "Bu ideoloji, egemen ideoloji olduğu için, egemen sınıfın, yani devlet iktidarını elinde bulunduran ve devletin baskı aygıtına doğrudan doğruya, buyurganca komuta eden sınıfın ideolojisidir."[89] Althusser'e göre, hiçbir sınıf devletin ideolojik aygıtları içinde ve üstünde kendi hegemonyasını kurmadan, devlet iktidarını kalıcı olarak elinde tutamaz. Hedefleri kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimi olan, içinde haberleşme aygıtının (kitle iletişim araçları) da olduğu DİA'ların işleyişini Althusser şu şekilde örneklendirir:

> "Haber aygıtı, tüm 'yurttaşları' basın, radyo, televizyon ile günlük milliyetçilik, şovenizm, liberalizm, ahlakçılık vb. dozlarıyla besler. Kültürel aygıt da aynı şeyi yapar (şovenizm açısından en önemli rolü spor üstlenmiştir) vb. Dinsel aygıt ölüm, nikah ve doğum gibi önemli tören ya da vaazlarla, bir yanağını tokatlayana ötekini sunacak kadar insan kardeşlerini sevemiyorsa, külden başka bir şey olamadığını anımsatır. Aile aygıtı... Fazla üstünde durmayalım."[90]

Günümüzde, egemen sınıfın ideolojisini, hep-özne olan öznelere benimsetmesi için, kendisine hizmet eden devletin baskı aygıtından faydalanması tali bir durumdur. Evet bunlar hala etkindir, ancak devletin ideolojik aygıtları, egemen ideolojinin bir sarmal gibi, özneleri etkisi altına almasında birincil bir öneme haizdir. Bir sonraki bölümde değinilecek olan Gramsci'nin tabiriyle, "İnsanı kafasından yakaladınız mı, kol ve bacak kolay gelir." Buradan hareketle denilebilir ki, günümüzde bireylerin içine doğdukları toplumsal formasyonun, ki bugün için bu kapitalist toplumsal formasyonlardır, hem fiziksel olarak hem de kendisinden beslendiği özneler bağlamında varlığını devam ettirebilmesi için, devletin ideolojik aygıtlarına gereksinimi vardır. Bunlardan biri ve diğerleri gibi, nihai amacı sömürüye dayalı üretim ilişkilerinin yeniden üretimi olan, kitle iletişim araçları, bu bağlamda ele alındıklarında, öznelerin egemen sınıfların çıkarları ile uyumlu hareket etmelerini hedefleyen, ideolojikleştirme süreçlerinde oldukça önemli bir rol oynamaktadırlar.

[89] a.g.e., s. 56.
[90] a.g.e., s. 179.

### 1.10 Antonio Gramsci ve Hegemonya

Althusser'in *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* kuramsallaştırmasında, kendisinin öncülü olarak kabul ettiği Antonio Gramsci, hegemonya kavramını, Marx'ın tarihsel materyalizmi bağlamında inşa ederek, yönetici sınıfın çıkarlarının ideal bir biçimde, evrensel çıkarlar olarak temsil edilmesi anlamında kullanmıştır. Gramsci üst yapı üzerinde özellikle durur ve onun ideoloji üreten kurumlarını anlam ve güç düzeyindeki mücadele içinde değerlendirir.

Althusser'in ideoloji kuramsallaştırmasına değinirken de bahsedildiği üzere, ideoloji Gramsci'de yapıları ve dönemleri birbirine bağlayan harç, zamanla da yapıyı tamamen örten sıva işlevini görmektedir. Gramsci'de ideolojinin oluşumu ile ilgili tezler yoktur; ideolojiyi bir veri olarak, gördüğü gibi ele almaktadır. İdeolojinin nasıl ve niçin oluştuğuna dair sorulara verilen açıklamalar, Gramsci'de zayıf kalmaktadır. Yalnız Althusser, Gramsci'nin sivil toplumun, belirli kurumlarının işlevsel olarak Devlet tarafından kapsandığını söylemesinin, bir ilk olduğunu dile getirmiştir.[91]

Gramsci, üst yapı ve alt yapı arasında, organik bir bağ olduğunu düşünür. Bu ikisi arasında tam bir uygunluk vardır ve bu uygunluk tarihsel niteliktedir. Bu iki yapı birlik ve bir blok oluştururlar. Bu da Gramsci'nin "tarihsel blok" tanımıdır. Gramsci bir tarihsel bloktan, bir diğerine geçişi irdelerken, sıklıkla nesnel koşullardan söz eder; ancak temel üzerine söyledikleri Marx'ın söylediklerinin ötesine geçmez. Nesnel koşulların oluşması durumunda, öznel koşullara ilişkin analizi, "durum tahlili" ve "güç ilişkileri" olarak ifade edilir. Nesnel koşulların önemini ve belirleyiciliğini şu şekilde açıklar:

> "Nesnel, kişilerin iradesinden bağımsız, fizik bilimlerine özgü sistemlerle ölçülebilir, yapıya sıkı sıkıya bağlı toplumsal güçlerin arasındaki ilişki. Üretimdeki maddi güçlerin gelişme düzeyine oturan toplumsal gruplaşmalar oluşur, bunların her biri bir işlevi simgeler ve bizzat üretimin belirlediği bir yere sahip olur. Bu ilişki neyse odur, başkaldıran bir gerçektir. Hiç kimse girişimlerin ve buralarda çalışanların sayısını, kentlerin ve bunların belirli nüfuslarının sayısını vb. değiştiremez. Bu temel düzen, değişmesi için toplumda yeterli ve gerekli koşullar var mıdır, bunun incelemesine

[91] Metin Kazancı, *Althusser ile İdeoloji Üzerine Yapılamamış Bir Söyleşi,* http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/668 /8512.pdf (22.10.2010).

> olanak tanır, yani toplumun kendi bağrında, gelişmesi sırasında yarattığı çelişkiler alanında doğmuş olan farklı ideolojilerin gerçeklik ve gerçekleşebilme düzeyinin denetlenmesine olanak tanır."[92]

Gramsci, bir kez alt yapı ile ilişkisi belirlendikten sonra, kendi içinde devinen bir üst yapı ilişkisi kurar. Üst yapı bağlamında iki düzeyden bahseder: İlki sivil toplum ve ikincisi politik toplum, devlettir. Sivil toplum düzeyi, özel denilen tüm organizmaları (kitle iletişim araçları, okullar, dini kurumlar vb.) içerir. Egemen sınıfın hegemonyasının kurulduğu alanı oluşturan, sivil toplumda yer alan özel kurumlar ve aydınlar vasıtası ile, egemen sınıfın uygulamalarının meşruluğu, kitlelerin bunlara verdikleri kendiliğinden onay (consensus) sayesinde sağlanır. Politik toplumun baskı kurarak, zorlama aygıtı olarak hareket eder, kitleleri yönetir ve istenilen kalıplara sokar; ancak sivil toplumda zorlama söz konusu değildir. Bir sınıf, egemen ve yöneten biçimlerinde egemen olur. Kendisiyle ittifak halindeki grupların yöneteniyken, ihtilaf halinde olduklarının egemenidir. Marksist terminolojide, devletin özü, doğrudan doğruya egemen sınıfın/sınıfların diktatörü olmasıdır. Gramsci'de ise diktatörlük devlete veya politik topluma denk düşerken; hegemonya veya demokratiklik sivil topluma tekabül etmektedir. Gramsci'ye göre sivil toplum ekonomik yapı ile yasama ve zorlamasıyla işleyen devlet arasında bulunur:

> "Ekonomik yapı ile, yasama ve zorlamasıyla birlikte devlet arasında, sivil toplum bulunur ve bu sivil toplum, yalnızca yasaların ve bilim kitaplarının kağıdı üzerinde değil, ama somut bir biçimde köklü olarak dönüştürülmelidir. Devlet, sivil toplumu ekonomik yapıya uyarlamanın aracıdır, ama devletin bunu yapmayı istemesi, dolayısıyla devlet yönetenlerin ekonomik yapıda ortaya çıkan değişikliklerin temsilcileri olmaları gerekir."[93]

Gramsci'ye göre, sivil toplum ve politik toplum arasındaki ayrım organik değildir; ancak gerçeklikte ikisi arasındaki ilişki organiktir. Onun yaptığı bu ayrım nihai olarak, belli bir devrim anlayışına, belli bir mücadele biçimine yöneliktir. Gramsci'de politik iktidarın ele geçirilmesi ikincildir; öncelikli olan işçi sınıfının sivil toplumda hegemonyasını sağlamasıdır. Hangi sınıf olursa olsun, başa geçmek

---

[92] Antonio Gramsci, *Modern Prens*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984, s. 82.
[93] Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks,*(çev. ve yay. haz. Quintin Hoare ve Geoffrey Nowell Smith), International Publishers, USA, 1992, s. 208.

istiyorsa, yapması gereken sivil toplum üzerinde egemenliğini kurmaktır. Bunu yapmak için de, kendi aydınlarına ihtiyacı vardır. Yapılması gereken ilk şey, var olan egemen sınıfın aydınları olan "geleneksel aydınların" ideolojik olarak kazanılmasıdır. Egemenliği elde etmek isteyen sınıf, kendi organik aydınlarını yetiştirdiği ölçüde, geleneksel aydınları kazanma ve dönüştürme çabasında da başarılı olacaktır. Gramsci'de geleneksel aydınlar, kapitalist toplumda var olan; ancak feodal dönemde oluşmuş olan kır kökenli aydınlardır. Organik aydınlar ise, başa geçmek isteyen sınıfın çıkarlarını formüle eden ve onları yayanlardır ve kent kökenlidirler. Eğer bir toplumsal sınıf, toplum üzerinde egemenlik kurmak istiyorsa; önce toplum üzerinde hegemonya kurmak ve sonra da egemen olmak istiyorsa, bu işleri yapacak vekillere, memurlara, yani organik aydınlara gereksinimi vardır. Bunlar olmaksızın herhangi bir sınıf egemen veya yöneten olamaz.[94]

Gramsci aydınları şu şekilde sıralar (Bu gruplar Marksist terminolojide "küçük burjuva" etiketi altında yer almaktadırlar.): Avukatlar, noterler, papazlar, ilkokul öğretmenleri, hekimler, fabrika teknisyenleri, politikacılar, devlet memurları, sanatçılar, felsefeciler, üniversite hocaları, ideologlar, gazeteciler, yargıçlar ve subaylar. Bunların her biri toplumda, hem sivil hem de politik olarak, belirli bir işlevi yerine getirirler ve belli bir kurum içinde yer alırlar. Ancak bunların, sivil topluma dahil olanları, egemen sınıfın hegemonyasını sağlayan, sürdüren ve koruyanlar olarak birincil bir öneme sahiptirler.

Weberci bakış açısından hegemonya, "doğal üstünlük mitine" ya da bir statü düzeninin meşrulaştırılmasına denk düşerken[95]; Stuart Hall tarafından bir sosyal sınıfın diğerleri üzerinde egemenlik ya da güç kurması olarak tanımlanmaktadır.[96] Gitlin ise aynı kavramı, "kurulu düzene gösterilen kitle rızasının sistemli biçimde yönlendirilmesi" olarak ifade eder.[97] Sembolik etkileşim yaklaşımın kurucusu olarak kabul edilen Georg Simmel'in, bir toplumsal etkileşim biçimi olarak ele aldığı, "Tahakküm" incelemesine bakıldığında, hem Althusser'in devletin ideolojik aygıtları

[94] Antonio Gramsci, *Aydınlar ve Toplum,* Örnek Yayınları, İstanbul, 1985, s. 21.
[95] Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü,* Ayraç Yayınları, Ankara, 1999, s.300.
[96] James Lull, *Medya, İletişim, Kültür,* (çev. Nazife Güngör), Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 51.
[97] Todd Gitlin, *The Whole World İs Watching,* University of California Press, Berkeley, 1980, s. 253.

nosyonu hem de Gramsci'nin hegemonya nosyonuyla, anlatılanın aynı şeyler olduğu dikkati çekmektedir. Simmel'e göre, genelde hiç kimse başka bir bireyin, kendi nüfuzu tarafından belirlenmesini istemez; daha çok bu durumun, bir başkasını belirlemesinin geri dönerek, kendisini de etkilemesini ister. Tahakküm arzusunun amacı, bir diğerinin iç direncini kırmaktır; bu halde bile bencilliğin aksine, tahakküm kuran taraf karşısındaki, tahakkümünün nesnesi olan kişiye, belli oranda ilgi gösterir ve o onun için bir değer oluşturur. Tabiyet biçimlerini üçe ayıran Simmel, bunları şu şekilde sıralar: bir bireye, bir gruba ve toplumsal ya da ideal bir kuvvete tabiyet. Gramsci'nin hegemonya nosyonunu anımsatan, Simmel'in tam da bireyin tabiyet ilkesi ile kurduğu ilişkiyi ele alış biçimidir:

> "İnsanın tabiyet ilkesiyle mahrem bir ilişkisi vardır. Bir yandan tahakküm edilmek ister. İnsanların çoğu lidersiz *var olamayacağı* gibi, bu şekilde *var olamayacaklarını* da hissederler: Kendilerini sorumluluktan kurtaran yüksek gücü *ararlar*; kendilerini sadece dış dünyaya karşı değil aynı zamanda kendilerine karşı koruyacak sınırlayıcı, düzenleyici bir katılık ararlar. Ama yönetici güce karşı çıkma ihtiyaçları da bundan daha az değildir; yönetici güç kendine itaat edenlerin hayat örüntüsü içindeki doğru yeri, ancak bu karşı çıkış sayesinde, deyim yerindeyse hamleler ve karşıhamleler sayesinde edinir."[98]

Buradan hareketle Simmel, itaat ve muhalefetin aynı tutarlı tavrın iki yüzü olduğunu belirtir. Görünüşte özerk ve ayrı gözükseler de, sonuçta aynı arzudan kaynaklanmaktadırlar, tahakküm. Birey, zamanla içinde yaşadığı toplumun kültürüne, ideallerine ve egemen sınıfların özünde, ekonomik sömürü üzerine kurulu çıkarlarına alışır. Ancak toplum en başında bireyin karşısına emirlerle çıkar. Birey bunların zorlayıcı karakterine zamanla alışır ve en sonunda daha kaba veya daha ince zorlama araçlarına gerek kalmaz. Mizacı bu emirlerle, bu kurgulanmış gerçekliklerle öylesine şekillenir ki, bunlara sanki kendi doğal itkileriymiş gibi uyar; ortada bir yasa olduğunun farkına bile varmadan, tutarlı ve dolaysız bir irade ile eyler.

Bu noktadan hareketle, kitle iletişim araçlarının, kitlelerin egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda kontrol edilmelerini sağlamak amacıyla, tüm bu hegemonya/tahakküm/ideolojikleştirme süreçleri ile yönetilen rıza üretiminde oynadıkları rolün büyüklüğü ve önemine kolayca varılabilir. Hegemonik ideoloji,

[98]Georg Simmel, *Bireysellik ve Kültür,* Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 115.

egemen değerleri bireylerin, zaten hep-özne olan öznelerin bilinçlerine yerleştirerek, kendi isteği doğrultusunda rıza üretir. Her gün karşılaştığımız kitle iletişim araçları tarafından üretilen, görsel veya yazılı metinler aslında birer rıza üretim, iktidar aracıdır. Egemen olan ideoloji, elindeki tüm bu özel kurumlarla veya ideolojik aygıtlarla, bireylerin doğasında var olan itaat ve muhalefet özelliklerini dilediği gibi manipüle ederek, çıkarları doğrultusundaki sosyal düzeni sürdürmek amacıyla, sosyal kontrolü sağlar.

### 1.11 Jean Baudrillard ve Simülasyon Kuramı

"Simülasyon Kuramı" ile çağdaş Batı toplumlarının eleştirel analizlerini, ekonomi, politika, bilim, sanat ve iletişim gibi alanları odaklayarak yapan Baudrillard, kendine has yaklaşımı ile Anglo-Sakson ülke yazarları tarafından, genellikle radikal bir kültür kuramcısı olarak nitelendirilmektedir.[99] Baudrillard'ın tüketim toplumundan yola çıkarak kurduğu simülasyon kuramında, yapısal değer yasası kilit kavramlardan birini oluşturmaktadır. Buna göre, kapitalizm öncesi ve kapitalizmin ilk dönemlerinde, nesnelerin değişim değeri/kullanım değeri yasası ile belirlenirken; kapitalizmin tüketim toplumu aşamasına evrilmesi ile yapısal değer yasası yürürlüğe girmiştir. Burada önemli olan ise, nesnenin kullanım değerine göre değişim değerinin belirlenmesi değildir. Kullanım değerinin devre dışı edildiği bu evrende, nesneler salt değişim değerleri ile ölçülmektedir. Bu değerin keyfi olarak belirlenmesi mümkün olmadığından dolayı, moda, reklam ve kitle iletişim araçları gibi kurumlara ve bu harcamayı gerçekleştirebilecek bir alım gücüne sahip olmak gerekmektedir. Değişim değerleri, yapısal değer yasası tarafından belirlenen nesnelerin tüketimiyse, satın alan bireylere toplumsal konum ve prestij kazandırmaktadır. Artık, gereksinim kavramı, yaşamı sürdürebilmek için gerekli olanların karşılanmasını içeren fizyolojik ve biyolojik içeriğinden koparak, tamamen psikolojik bir içerik kazanmıştır. İnsanların neye gereksinimleri olduğu ve ne almaları gerektiği de moda, reklam ve kitle iletişim araçları tarafından söylenmektedir.

[99] Oğuz Adanır, *Fikir Mimarları Dizisi – 22: Baudrillard,* Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 29.

Bu yasaya göre, nesnelerin artık bir gösterge/değere sahip oldukları da ileri sürülebilmektedir. Nesnelerin maddi değerlerinin dahi önemsizleştiği bir evrende, belirli kültürel kodlarla donatılan nesnelere, her toplumsal kesim kendi kültürel önceliklerine göre boyun eğmektedir. Bu gösterge/nesneler düzeninde oluşturulan hiyerarşik düzen, insanların yer aldıkları/alacakları toplumsal tabakaları belirlemektedir. Buradan hareketle, bilindik anlamda bir ahlaki yapılanmadan söz etmek, imkânsız hale gelmektedir. Bu evrende, ekonomi-politik belirleyicilik sona ermekte ve yerini kültürel göstergelerin tahakkümüne bırakmaktadır. Üretimin yerini tüketim almaktadır. Gerçeklik evreni, öte dünyaya uğurlanırken, yerini simülasyon evrenine bırakmaktadır.

"Gerçeklik ilkesi" simülasyon kuramının üzerine inşa edildiği temel kavramlardan birini oluşturmaktadır. Gerçekliğin kendisini, düşünsel yani zihinsel bir süreç olarak tanımlayan Baudrillard, modern toplumlarda bu ilkenin son iki yüzyılda ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu toplumlara özgü insanların gündelik yaşamlarındaki davranışları ve düşünceleri, sanki böyle bir ilke tarafından belirlenmektedir. Bu noktadan hareketle, bu ilkenin ideoloji kavramına yakın bir anlama sahip olduğu söylenebilir. Son iki yüzyılda ortaya çıkan Burjuva dünya görüşü ve bunun bir alternatifi olarak sunulan Marksist dünya görüşü, sanki iki ayrı toplum düşüncesi ortaya süren, iki farklı ideolojik yaklaşım olarak değerlendirilmişlerdir. Ancak Baudrillard, dünya görüşlerinin bir peynir kalıbı gibi birbirinden ayrılamayacağını, görünürde iki farklı varsayımdan hareket eden, farklı ideolojik yaklaşımları oluşturan değerlerin, bireylerde iç içe geçebileceğini, aynı anda var olabileceklerini ileri sürmüştür.[100] İnsanların gerçeklik ilkesine boyun eğmeleri demek, günlük yaşamlarını insani değerler veya inanç üstüne oturtmaları demektir. Dolayısıyla, bu inançlaşmış-düşünce yapısı sürdürüldüğü müddetçe, bir toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel yaşamdan söz edilebilecektir.

[100] a.g.e., s. 52.

Baudrillard'a göre, son iki yüzyılda ortaya çıkan ve 1960'lı yıllardan itibaren içeriğini ve anlamını yitirmeye başlayan, bu inançlaşmış-düşünce artık insanların gündelik yaşamlarını belirleyememektedir. Nihai süreçte, Burjuva ve Sosyalist dünya görüşlerinin, merkez sağ, merkez sol ve sosyal demokrasi adı altında birleşip kaynaşmaları sebebi ile artık bir iktidar, bir muhalefetten söz edilemeyeceğini, bunların yerini artık kimsenin sorgulamadan dillendirdiği "sistem" kavramının aldığını söylemektedir. Gerçeklik ilkesini, bir anlamda umutlarını, inançlarını ve düşlerini yitirmiş bir toplumun, mevcut sistemi, düzeni yeniden üretmekten başka bir seçeneği kalmadığını, bunun da olsa olsa bir simülasyon evreni olacağını belirtmektedir: "Gerçek ya da hakikate özgü perspektifle bir ilişkimizin kalmadığını gösteren bu farklı bir uzama geçişle birlikte tüm gönderen sistemlerinin tasfiye edilmiş olduğu bir simülasyon çağına girilmiştir."[101] Modern toplumlar sanayileşme, yüksek öğrenim, zenginleşme, çağdaşlaşma ve demokratikleşme süreçlerinden sonra tüketim aşamasına geçmişlerdir. Baudrillard'a göre, kapitalizm böyle bir aşamayı öngörmemiştir. Akılcı bir kapitalizmden sonra, hiperakılcı bir neoliberalizme geçilmiştir. Bu aşamada her şey, yazgısal bir görünüme sahip olsa da, aslında her şeyin rastlantısal bir şekilde olup bittiği izlenimi verilmeye çalışılmaktadır. Böyle bir süreci tecrübe eden ve böyle bir evrende yaşayan bireylerse, bir robot gibi her gün yapmaları gereken eylemleri eyleyen içi boşaltılmış, yalnızca biyolojik bir hayat süren maddi varlıklara benzemeye başlamışlardır.

Gerçeklik ilkesini yitirmiş bir toplumda artık söz konusu olan, teknolojinin de desteğiyle sanal bir yaşamdır; ancak bireyler hala gerçekliği yaşadıklarını düşünmektedirler. Tüketim toplumunun sürdürülmesini amaçlayan, Baudrillard'ın "Bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesi" olarak tanımladığı bu simülasyon evrenindeyse, gerçekliği yitirmiş bireyin elinde kalan tek duygusu, arzudur.[102] Tüketim toplumuysa, bir arzu üretim ve çelişkili olarak arzuları tatmin etmeme işlevleri üzerine kurulu bir sistemdir. Bu bağlamda Baudrillard, ne merkez sağ ne de merkez sola karşıdır, çünkü gerçekliğin yittiği,

[101] Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon,* (çev. Oğuz Adanır), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998, s. 12.
[102] a.g.e., s.11.

simülakrlarla örülü bir evrende politika, ekonomi ve kültürel yaşantı da, birer simülakra dönüşmüşlerdir.

Simülasyon sürecinin yalıtılmasını imkânsızlaştıransa, ortalıkta gerçekten başka bir şey göremeyen; gerçekten başka bir şey düşünemeyen bir düzenin varlığıdır; bu çağımıza özgü hastalığın adı, "gerçeğin üretimi ve yeniden üretimi" denilen olgudur. Baudrillard bu noktada, Nietzsche'ye gönderme yaparak, gerçek dünya ile görünümler dünyasını da yitirdiğimiz zaman, içinde yaşadığımız evrenin olgusal, olumlu ve bu haliyle de gerçek olmasına gerek kalmamış bir evrene, "ready-made" (hazır yapım) türünden bir evrene dönüştüğünü belirtmiştir.[103]

Baudrillard, simülasyon düzeninde toplumsalın, her şeyi sünger gibi emen bir gönderene dönüşerek, ne olduğu, hem bilinen hem de bilinmeyen kitleler etrafında sürekli olarak döndüğünü belirtmektedir.[104] Kitle, toplumsala ve politikaya ait iyi bir iletici olmadığı gibi, anlam iletici de değildir. Onun işlevi aksine, buralardan kaynaklanan akımları emerek etkisiz hale getirmektir. Toplumsalın içinde kaybolduğu bir kara deliğe benzetilen kitle, havası alınmış bireysel taneciklerin, toplumsal artıkların ve kitle iletişim araçlarına ait içtepilerin (impulse) bir araya getirilmesinde ortaya çıkandır da aslında. Baudrillard'ın kitleler, "toplumsalın aynası mıdırlar?" sorusuna verdiği cevap ise hem traji-komik hem de çarpıcıdır: "Hayır, kitleler toplumsala ait olmadıkları gibi, toplumsalı yansıtabilmekten acizdirler – kitlelerin üstüne çarparak kırılan şey ise toplumsal adlı bu aynadır."[105]

"İster politik, ister eğitici, isterse kültürel içerikli olsun sonuçta niyet, anlam ileterek kitleleri anlamın egemenliği altında tutmaktır."[106] Baudrillard'in bu sözleri genelde kitle iletişim araçlarının, özelde haberin simülasyon evreninde üstlendikleri rolü özetleyici bir niteliktedir. Her ne kadar, kitle iletişim araçlarının dile getirdikleri amaçları bilgilendirmek, toplumsallaştırmak vb. gibi yüceltilmiş hedefler olsa da,

[103] O. Adanır, 2010, s. 164.
[104] Jean Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde: Toplumsalın Sonu,* (çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s. 11.
[105] a.g.e., s. 15.
[106] a.g.e., s. 16.

aslında yapılan tek şey, anlam üretimi zorunluluğunun dışavurumudur; çünkü kitleler bu akılcı iletişim zorlamasına insanı "aptallaştıracak" bir biçimde direnmektedirler. Onların arzusu anlam değil, gösteridir. Tüm bu kitle iletişimi çabası, kitleleri kodun veya içeriğin ciddiyetine inandırmada yeterince başarılı olamamaktadır. Gösterge isteyen insanlara mesaj verilmeye çalışılmakta; ancak kitleler içinde gösteri olması koşulu ile her türlü içeriğe tapmaktadırlar. Baudrillard'a göre, kitle iletişim araçlarının ürettikleri içerikle, kitleleri kandırdıklarını iddia etmek üreticilerin entelektüel bir rahatlığa kavuşmak için önerdikleri bir varsayımdır sadece. Bunun sebebi, kitlelerin anlama karşılık, gösteri arzularında gayet özgür olmalarıdır. Kitleler, kendi anlayışları doğrultusunda bütün söylemleri, tek ve temelsiz irrasyonel bir boyuta, göstergelerin anlamını yitirdiği bir boyuta, görülene indirgeyerek, ona karşı gelmektedirler:

> "Kitle iletişim araçlarının her zaman kitleleri sarıp sarmaladıkları söylenmiştir –bu zaten kitle iletişim araçlarının ideolojisidir-. Güdümlemenin sırları gece gündüz aralıksız sürdürülen bir kitle iletişim araçları semiyolojisinde aranmıştır. Ancak iletişimin bu saftoron mantığı içinde *kitlelerin bütün kitle iletişim araçlarından çok daha güçlü bir iletişim aracı oldukları* unutulmuştur –ya da en azından hiçbirinin bir önceliğe sahip olmadığı unutulmuştur. Gerek kitle gerekse kitle iletişim araçları aynı sürecin içindedirler. Mass (age) is message[107]."[108]

Baudrillard, kitle iletişim araçlarının anlam üretiminde oynadıkları rolün yanı sıra, onların sahip oldukları geri besleme imkânlarını kullanmayarak, aslında iletişim değil, iletişimsizlik süreci oluşturduklarını belirtmiştir. McLuhan'ın kullandığı, "medium is message"[109] önermesini bu bağlamda ele alan Baudrillard, bunun simülasyon evrenine ait bir ifade olduğunu vurgulamaktadır. İfadeye göre, aracın kendisi mesaja dönüşerek, iletişimin amacı olan, iki kutup arasında aracılık yapma kabulü ortadan kalkmaktadır. Simülasyon evreninde, kitle iletişim araçlarının bir diğer işleviyse, durağanlığı gizlemektir. Teknolojik ilerlemeler aslında, bütün toplumu sarsıcı bir nitelik taşımalıdır; ancak günümüzde gelinen noktada teknolojik yenilikler bu temel niteliklerini bile kaybetmişlerdir. Bunun sebebi, artık yeni bir şey üretmenin mümkün olmamasıdır. Kitle iletişim araçlarının işlevi ise, bu durağanlığı, ilerlemenin olmadığı gerçeğini hız ve anındalık özelliklerini kullanarak örtmektir.

[107] Kitle (çağı) mesajdır.
[108] a.g.e, s. 42.
[109] Araç mesajdır.

Baudrillard'a göre, Batı toplumları müthiş bir iletişim çılgınlığı içinde yaşamaktadırlar. Bu ortamda, "Bütün olaylar, bütün boşluklar, bütün anılar yalnız enformasyon boyutunda yok edilmektedir."[110] Kitle iletişim araçları bunu, mesafe duygusunu ortadan kaldırarak yapmaktadırlar. Belirli bir uzaklıktan ancak anlaşılabilecek gerçeklik, insanların burunlarının dibine sokularak, yok edilmektedir. Tek başına gerçeklik değil, her türlü toplumsal olgu da, bu şekilde yok edilmektedir: "Bir zamanlar bir tarih, bilim, iktidar öznesi olduysa bile bütün bunların günümüzde, dünyayı sunduğu haberler aracılığıyla yeniden yaratıp, mesafeyle mesafe duygusunu ortadan kaldıran, medyaya özgü gerçek zamanlı sunum tarafından, yok edildikleri söylenebilir."[111] Kitle iletişim araçlarının toplumsalı yok ediş süreçleri de, Baudrillard tarafından şu şekilde özetlenmektedir:

> "Kitle iletişim araçları ve haberle hızlanan süreç en üst yaygınlaşma düzeyine ulaşmaktadır. Kitle iletişim araçları, bütün kitle iletişim araçları, haber, bütün haberler iki yönde gidip gelmektedirler. Görünüşte daha çok toplumsal üretirken, toplumsal ilişkilerle toplumsalın kendisini derinlemesine nötralize etmektedirler. Oysa toplumsalı üretenler (kitle iletişim araçları, haber) aynı zamanda onu yıkmakta ve ürettiği kitleler tarafından emilmekteyse sonuçta toplumsal, anlamsız bir tanıma dönüşmektedir." [112]

İletişim süreci Baudrillard tarafından, hem gerçekliğin yerine geçerek gerçekliği yok eden bir model olarak tanımlanmış hem de bu sürecin kendi gücünden faydalanarak gerçekliği dönüştürdüğüne değinilmiştir. Baudrillard'ın simülasyon kuramında televizyon, bir simülakr, bir simülasyon simülakrı olarak tanımlanmaktadır. Bu simülakrlarda artık bir orijinalden bahsedilemez, hepsi birbirinin aynısıdır: "Gerçeklik ilkesinin egemen olduğu bir dünyada gerçeğin düşsel adlı bir bahanesi vardı. Simülasyon ilkesinin belirlediği günümüz dünyasındaysa, gerçek ancak modelin bir kopyası olabilmektedir."[113]

---

[110] Jean Baudrillard, *The Ecstacy of Communication,* (çev. Bernard&Caroline Schutze), Semiotext(e) Foreign Agent Series, New York, 1988, s. 23-24.
[111] Jean Baudrillard, *Sanal Evren ve Haber Dünyası (İzmir Konuşması-2003),* (çev. Oğuz Adanır), http://www.lisefelsefe.org/yazilar/Baudrillardizmir.htm (23.10.2010).
[112] J. Baudrillard, 2006, s. 56.
[113] J. Baudrillard, 1998, s. 150.

Her şeyin televizyon ve haber düzeyinde gerçekleştiği bir dünya düzeninde yaşandığını söyleyen Baudrillard, haberin artık ne bir iletişim ne de bir anlam biçimi olduğunu dile getirmektedir. Haber üretim süreci ile ekonomik boyut arasında bağlantı kuran Baudrillard, nasıl ekonomik düzlemde sürekli bir değer yaratılmaya çalışılıyorsa, haber sisteminde de, olay üretilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Bu şekilde olup biten, sistem tarafından sürekli olarak denetlenmektedir. Buradan hareketle, simülasyon evreninde, haberlerde yer alan çoğu olayın gerçekte olmadığı sonucuna varan Baudrillard'a göre canlı yayınlarla, tözlerinden arındırılan olaylar, yapay bir yer çekimi ortamı yaratılarak, gerçek zamanlılık/eş zamanlılık adlı yörüngeye oturtulmakta ve tarihsel özleri emildikten sonra, seyirciye sunulmaktadırlar. [114] Bu bağlamda ele alındığında özelde haber, genelde kitle iletişim araçları, simülasyon evreninde, yitirilmiş gerçekliğin sistem tarafından kitlelerden gizlenmesini ve onların hala gerçekliğin var olduğu yalanına inandırılmasını sağlamakta kullanılmaktadırlar.

[114] J. Baudrillard, 2003, s. 3.

# İKİNCİ BÖLÜM

# ANA HABER BÜLTENLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK/SÖYLEM ANALİZİ

"Eğer köklerini felsefi düşünceden almazsa, 'etik' kavramı binlerce farklı amaca hizmet edebilir: insanları etki altında bırakmak, sindirmek, hatta suçlamak gibi; bir tek düşünmeye ve akıl yürütmeye yaramaz."
M.Canto-Sperber, *L'inquiêtude morale et la vie humaine,* PUF, Paris, 2001, s.11.

## 2.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Giriş bölümünde de değinildiği üzere, eleştirel yaklaşımın benimsendiği bu çalışmanın iki amacı vardır. Bunlardan ilki, eleştirel yaklaşımların temel savına uygun olarak, "Televizyon haberleri, kitle iletişim araçlarının yapısal yanlılığından ötürü, tarafsız ve nesnel değildir" şeklinde kurulmuş, araştırma hipotezini bir kez daha sınamaktır. İkincisi, hâlihazırda hem ilgili devlet kurumları hem de özel kuruluşlar tarafından hazırlanmış yayın ilkelerinin, kitle iletişim araçlarının kamuoyunun çıkarına olabilecek en ideal hale getirilebilmesi için, kitle iletişim çalışmalarında 1970'lerden sonra görünmeye ve yaygınlaşmaya başlayan eleştirel yaklaşımların, ortaya koydukları bulguların ışığında tekrar ele alınarak, yeniden hazırlanmasına katkı sağlayabilmektir.

Bu metinler incelendiğinde, anadamar yaklaşımların temel savları üzerine inşa edilmiş, geleneksel haber etiği anlayışının belirleyici oldukları görülmüştür. Esasen anadamar yaklaşımlar, kitle iletişim araçlarının mevcut durumlarının analizinde, bütüncül bir bakış açısı ile hareket ederek, yeterli kavramsal araçları sağlayamamakta, aksine bu yaklaşımın önermeleri kitle iletişim araçlarının "nasıl olması" gerektiği söz konusu olduğunda, bir anlam ifade etmektedir. Eleştirel yaklaşımların önermeleri ise, kitle iletişim araçlarına yönelik ideal bir resim sunarak, olan biteni örtmekten ziyade, mevcut durumda "nasıl olduklarına" yönelik göz ardı edilemeyecek tespit ve bulgular içermektedir. Bu tez, kitle iletişim araçlarının öneminin daha da arttığı neo-liberal bir

dünyada, otoritelerin dikkatini, akademinin duvarlarını aşarak, yaygın yayın/meslek ilkelerine nüfuz edememiş eleştirel yaklaşımlara çekmek için atılmış sayısız adımdan biridir.

**Araştırma Hipotezi:** Televizyon haberleri, kitle iletişim araçlarının yapısal yanlılığından ötürü, tarafsız ve nesnel değildir.

### 2.2 Araştırmanın Yöntemi

Eleştirel yaklaşımların temel savlarından damıtılmış, "Televizyon haberleri, kitle iletişim araçlarının yapısal yanlılığından ötürü, tarafsız ve nesnel değildir." biçimindeki araştırma hipotezini sınamak amacı ile hem içerik analizi hem de van Dijk modeli söylem analizi kullanılacaktır. İçerik analizinden, vasıtalı örnek olay incelemesinin nesnesi olarak belirlenen haberlerin, nicel unsurlarının belirlenip tablolaştırılmasında; van Dijk modeli söylem analizinden ise, söz konusu haberlerin deşifre metinlerinde, çoğu zaman örtük bir biçimde bulunan, tarafsızlık ve nesnellik ihlallerinin yüzeye çıkarılmasında faydalanılacaktır.

Klaus Merten'e göre içerik analizi: "İçerik çözümlemesi, sosyal gerçeğin yazılı/açık içeriklerinin özelliklerinden içeriğin yazılı/açık olmayan içeriğin özellikleri hakkında çıkarımlar yapmak yoluyla sosyal gerçeği araştıran yöntem" olarak tanımlamaktadır.[115] Bu tanımla Merten, niceliksel verilerin tespiti ile niteliksel analizlere ulaşılabileceğini belirtmektedir. İçerik çözümlemesindeki temel varsayım, iletilerin araştırılması ve iletişimin bu iletileri alan insanları aydınlatmasıdır.[116] Mesajın görünen, kolayca algılanan, gösterilen ve ilk bakışta kavranan içeriği yerine, gizli, üstü kapalı, görünmeyen içeriğin ortaya çıkarılması için içerik analizine ihtiyaç vardır.[117]

---

[115] Akt. Orhan Gökçe, *İçerik Çözümlemesi,* Konya Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1994, s. 26.
[116] Arthur Asa Berger, *Kitle İletişimde Çözümleme Yöntemleri,* (çev. Deniz Güler), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1993, s. 104.
[117] Seyide Parsa, *Televizyon Haberciliği ve Kuramları,* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İzmir, 1993, s. 127.

Haber metinleri analiz edilmek üzere birimlendirilirken, fiziksel birimlendirme yapılarak uzunluğu, süresi, sahneleri ölçümlenebildiği gibi anlambilimsel, konusal, sözdizimsel bilgilendirmeler de yapılabilir. Aynı haberin, farklı yayın kuruluşları tarafından nasıl işlendiği de incelenebilir. Haber bültenleri iç ve dış siyasi, ekonomik haberler, aktüel, günlük olaylar, askeri, adli, terör, çevre, dini, mali, spor, hava durumu haberleri olarak incelenebilir. [118]

Analiz bölümünde sadece içerik çözümlemesinden değil, aynı zamanda söylem analizinden de faydalanılacaktır. Batı toplumlarında, liberal basının gelişimi hakkında ileri sürülmüş ve genel kabul görmüş olan, "haberin tarafsızlığı, nesnelliği ve dengeliliği" tezini eleştiren Teun A. Van Dijk, yazılı basın haberlerinin çözümlenmesinde *News as Discourse* (1998) adlı çalışmasında yeni bir teorik çerçeve ve model önermiştir. Haberleri bir söylem biçimi olarak kabul eden van Dijk, haber söylemini incelerken, söylem analizi yöntemini kullanarak, haber üretim süreci içinde, haberciliğin örgütlenmesi ve işleyişi ile profesyonel gazetecilik etik ilkelerinin dolayımıyla oluşan haber metinlerini, tüm bir toplumsal yapıyla bağlantılandırarak açıklamaya çalışmaktadır. Van Dijk'in haber söylemini bir bütün olarak ele almasının nedeni, ideolojik olanın gözden kaçırılmamasıdır; çünkü iktidar söylem tarafından, hem harekete geçirilmekte hem de yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda liberal basın yaklaşımı ve bu yaklaşımın haberle ilintili olarak ürettiği nesnellik, tarafsızlık, dengelilik vb. kavramsallaştırmalarını sorgularken, haber söylemini kişisel olmayan kurumlaşmış yapıların, medya kuruluşlarının bir söylemi olarak kavrayarak, haber söyleminin yerleşmiş yapılarının bir eleştirisini sunmaktadır:[119]

> "Dünyada cereyan eden olayların çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde, milyonlarca kişinin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayanır. Muhtemelen başka hiçbir söylem tipi bu kadar çok insan tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılmaz ve okunmaz. Bundan ötürü haber söyleminin güç potansiyeli devasa olup, haber şemalarının, başlıklarının ve üslubunun yakından incelenmesinin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel iktidarın uygulanımını ve bu uygulanımı destekleyen ideolojilerin iletişimini ve edinimini anlamak açısından hayati bir önemi vardır."[120]

[118] a.g.e., s. 129.
[119] Z. E. Keskin, 2004, s. 391-392.
[120] Teun A. Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", *Medya, İktidar, İdeoloji,* (der. ve çev. Mehmet Küçük), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, s. 353.

Van Dijk'e göre toplumsal iktidar çoğunlukla dolaylıdır ve insanların zihinleri aracılığı ile, onların günlük aktivitelerini sürdürebilmek için gereksinim duydukları zorunlu enformasyonu ve kanaatleri idare ederek işler. Buna rağmen, iktidarın bu zihinsel dolayımı, ona maruz kalanlara belirli ve değişen miktarlarda özgürlük ve direniş alanları da bırakır. Bu bağlamda ele alındığında söylem, yukarıda da değinildiği gibi hem iktidarı işletir hem de onu yeniden üretir. Söylem vasıtası ile sağlanan toplumsal denetimin mühim bir koşulu, söylemin denetimi ve söylem üretimidir. İktidar sadece söylemin içinde ve söylem vasıtası ile görünür olmayıp, aynı zamanda söylemin gerisindeki bir toplumsal güç olarak da önemlidir. Buradan hareketle, söylem ve iktidar arasındaki ilişki yakındır ve söylem de sınıf, grup ya da kurumun ve bunların göreceli konumunun veya üyelerinin statüsünün sahip olduğu iktidarın dolaysız bir tezahürüdür. Pierre Bourdieu'nun "simgesel sermaye/seçkinler" nosyonu (1977, 1984) ile bağlantı kuran van Dijk, iktidarın söylem vasıtası ile işlemesi ve yeniden üretilmesinde, simgesel sermaye bazında iktidar uygulayan gazeteciler, yazarlar, sanatçılar, yönetmenler, akademisyenler vb. simgesel seçkinler denilebilecek grupların başat bir rol oynadığını savunur:

> "Bu grupların kendi iktidar bölgeleri içinde söylem türleri hakkında karar verme konusunda görece özgürlükleri ve böylece göreceli iktidarları vardır ve söylemin başlıklarını, üslubunu ya da sunumunu belirlerler... Kamusal tartışmanın gündemlerini oluşturabilirler, hangi başlığın anlamlı olduğuna karar verebilirler, enformasyonun miktarına ve tipine, özellikle de kimin kamusal olarak ve hangi tarzda tarif edilebileceğine dair düzenlemeler yapabilirler. Bu gruplar kamusal bilginin, inançların, tutumların, normların, değerlerin, ahlakın ve ideolojilerin imalatçılarıdırlar. O nedenle bu grupların simgesel iktidarı aynı zamanda bir ideolojik iktidar biçimidir..."[121]

Öte yandan bu seçkinlerin çoğunluğu, devlet şirketleri veya özel şirketler tarafından yönetilmelerinden ötürü bazı kısıtlanımlar altındadırlar. Van Dijk'in ifadesi ile, "Seçkinlerin sesi sıklıkla anonim ya da kurumsal efendinin sesidir."[122] Seçkinlerin çıkarları ve ideolojileri, çoğunlukla ücretlerini ödeyenlerinkinden farklı değildir. Yalnızca, belirli sayıda seçkin karşı-iktidar uygulama olanağına sahiptir; ancak bunlar da söylemlerini yayım yapmanın getirdiği kısıtlanımlar içerisinde ifade edebilmektedirler. Seçkinlerin bu bağımlılıkları çeşitli mesleki normlar ve değerler

[121] a.g.m., s. 321.
[122] a.g.m., s. 321.

tarafından gizlenmektedir: "Seçkinlerin bağımlılıkları tipik bir şekilde ideolojik olarak çeşitli mesleki normlar, değerler ya da yasalar tarafından, örneğin kitle medyasında 'ifade özgürlüğü'nün olması gerektiğine duyulan yaygın inanç tarafından gizlenir."[123]

Van Dijk'in haber söyleminin analizi için ortaya koyduğu model, aslen yazılı basın haberlerinin analizi için tasarlanmıştır. Kendi adını taşıyan modelinde van Dijk, haberleri makro ve mikro yapılar olmak üzere ikiye ayırır. Makro yapıyı, tematik ve şematik çözümleme olarak ikiye ayıran van Dijk, tematik çözümlemede, üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişlerini incelemektedir. Başlık, spot ve haber girişinden meydana gelen standart bir metnin incelenmesi, haberde genelden özele, en önemli bilginin önce verilmesinden, önemsiz ayrıntılara doğru bir hiyerarşi olduğunu göstermektedir. Şematik çözümleme ise durum ve yorum bölümlerinden oluşmaktadır. Durum, haber olayı hakkındaki bilgileri içerir ve ana olayın ele alınış biçimini değerlendirir. Bağlam ve ardalan bilgilerini içerebilir. Önceki olayların belirtilmesi olayın anlaşılmasını kolaylaştırırken, ardalan bilgisinin olmaması olayın tipleştirilmesini sağlar. Sonuç, ana olayın sonuçlarının değerlendirilmesini kapsarken, makro yapının son bölümünü oluşturan yorum kısmında, haber kaynakları ve olayın taraflarının sözlü tepkilerine yer verilir.[124]

Van Dijk'in modelinde ikinci bloğu oluşturan mikro yapı çözümlemesinde ise, sentaktik (sözdizimsel) uyum, kelime (leksikal) seçimleri ve haberin retoriği incelenir. Sentaktik çözümlemede, cümlelerin kısa-uzun, pasif-aktif ve basit-karmaşık olup olmadıkları incelenir. Art arda gelen cümlelerin ve cümlenin bölümlerinin birbirleriyle olan ilişkisine bakılır. Haberin sözdizimsel yapısı içerisinde, belli kişi ve kurumların eylemlerinin pasif cümleler aracılığıyla aktarılması, haberde yanlı yaklaşımın tespiti için gereklidir. Bu tarz, faili gizleme amacına hizmet etmektedir. Çoğunlukla, fail egemen güçlerden biri olduğunda (askerler, polisler, mahkemeler vb.) pasif cümleler kurulmaktadır. Leksikal çözümlemede, kelime seçimlerine bakılır. Haberi hazırlayan muhabirin seçtiği kelimeler sınıfsal konumunu tanımlayarak,

[123] a.g.m., s. 322.
[124] Z. E. Keskin, 2004, s. 392.

gazetesinin veya adına çalıştığı yayın kuruluşunun ideolojisini açığa vurur. Örneğin, bir terörist eylemi aktarırken, bulunan ideolojik konuma göre, faillerin "terörist" veya "şehit" olarak tanımlanması. Kelime seçimi, aynı zamanda, editörün veya muhabirin, aktarılan olayı destekleyip desteklemediğini de dışa vurabilir. "Belirtti", "ifade etti", "açıkladı" vb. kelimeler, bu açıklamaları yapan kişinin/kurumun desteklendiğini gösterirken; "iddia etti", "ileri sürdü" vb. ifadeler desteklenmediğini, dolaylı olarak ortaya koyar. Retorik çözümlemesinde ise, haberin inandırıcılığını artırmaya yönelik kullanılan kafiye ve çağrışım gibi sesli işlemler, anlatım koşutluğu gibi söz dizim işlemleri ile kıyas ve mecaz gibi anlambilimsel işlemlere bakılır. Haber anlatımlarında abartma veya küçültme işlevi gören kelimeler kullanılması, zıtlıklarla olayın gücünün artırılması izleyicinin veya okuyucunun olayı daha iyi özümsemesine yönelik ortaya konan işlemlerdir. Haberlere canlılık katmak için kullanılan kelimeler, örneğin bir askeri müdahaleyi aktarırken kullanılan "hücum", "saldırı" vb. sözcükler, doğruluğu araştırılmadan kullanılan rakamlar, istatistikler ve olayın tanıklarından tırnak içinde aktarılan ifadeler, muhabirin olayı yorumlamadan yorumlamasına hizmet eder. [125]

### 2.3 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırı

Bu tezin konusu başta, "Radyo ve Televizyon Haberlerinde Tarafsızlık, Gerçeklik ve Doğruluk" olarak verilmiştir. Ancak, kapsamın geniş olmasından ötürü, araştırmacı tarafından daraltma ihtiyacı hissedilmiş ve konu televizyon haberleri ile sınırlandırılmıştır. Doğruluk ve gerçeklik ilkelerinin, geleneksel etik anlayışının, tarafsızlık ilkesi ile beraber taşıyıcı kolonlarından birini oluşturan "nesnellik" ilkesinin, ayrılmaz unsurları olmalarından ötürü, bu iki ilke nesnellik kavramı altında toplanmıştır.

Araştırmanın evreni, Türkiye'de yayın yapmakta olan ulusal televizyon kanallarını kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemi ise farklı sermaye gruplarına ait ve izlenirlik açısından önemli bir paya sahip olan sırasıyla; Doğan Grubu'nun kanalı

[125] M. Şeker, 2003, s. 104.

Kanal D, Çalık Grubu'nun kanalı ATV, Çukurova Grubu'nun kanalı Show TV, muhafazakâr bir yayıncılık anlayışına sahip olan STV ve Türkiye'nin ilk haber kanalı olan NTV'den oluşmaktadır. Söz konusu kanalların ana haber bültenlerinde, örtülü/açık tarafsızlık ve nesnellik ihlalleri olup olmadığını ortaya çıkarmak amacı ile vasıtalı örnek olay incelemesi, veri toplama tekniği olarak seçilmiştir. Vasıtalı örnek olay incelemesi için, ilk kez 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bültenlerinde yer alan ve "İnegöl Olayı" olarak isimlendirilen, 25 Temmuz 2010 tarihinde, Bursa'nın İnegöl İlçesi'nde yaşayan vatandaşlar arasında meydana gelen ve devamında, devletin güvenlik güçlerinin müdahalesine ihtiyaç duyulacak düzeyde büyüyen sosyal infialle ilgili haber seçilmiştir. Örneklemde yer alan beş kanalın, 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bültenlerinde, "İnegöl Olayı" ile ilgili haberler taranarak, Skaas'ta klipleri oluşturulmuş ve daha sonra bunlar çözümlenerek deşifre metinler haline getirilmişlerdir. Ham veriyi oluşturan bu deşifre metinlere sırasıyla; niceliksel kategorileri ortaya çıkarmak için içerek analizi ve haber söyleminde gömülü olan, bilinçli veya bilinçsizce yapılması olası, tarafsızlık ve nesnellik ihlallerini ortaya çıkarmak amacıyla da van Dijk modeli söylem analizi uygulanmıştır.

### 2.4 Araştırmacının Refleksif Eleştirisi

Bu çalışmayı yürüten araştırmacının kendisi, hem aldığı sosyoloji eğitimi hem de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığında üç yılı aşkın bir süredir, uzman yardımcısı olarak yürüttüğü, izleme faaliyetleri sebebi ile, mevcut ulusal kanalların haber bültenlerinin taraflı ve nesnellikten uzak olduğuna dair, sürekli doğrulanan bir değer yargısına sahiptir. Araştırmacının toplum algısı da, Aydınlanma'nın temel tezlerinden beslenen Durkheim'in oydaşma (consensus) üzerine dayalı toplum inşasından bir hayli ıraktır. Durkheim'e göre sanayi toplumlarında, geleneksel toplumlarda her bireyin aynı işi yapabilmesi sebebi ile hâkim dayanışma biçimi olan, mekanik dayanışma yerini, her bireyin ayrı bir uzmanlık alanına sahip olduğu, organik dayanışma biçimine bırakmıştır. Bu sebeple, tıpkı bir bedenin organları gibi, toplumsal kurumlar ve bu kurumları oluşturan bireyler, toplumun sağlıklı bir biçimde varlığını sürdürebilmesi için uyumlu bir işleyiş içindedirler. Çatışmayı, toplumun uyumlu işleyişine engel olarak gören, hatta

anomik bir durum olarak tanımlayan Durkheim'ın aksine, tarihsel materyalizmin kurucusu olan Karl Marx, toplumun, birbirine antagonistik (düşmanca) hisler besleyen sınıflardan -modern toplumda burjuvazi ve proleterya- ve bu sınıfların, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmak için yürüttükleri sınıfsal çatışmadan oluştuğunu ileri sürer.

Araştırmacı kendisini, kapitalizmin erken dönemlerine ait, bu iki toplum tasavvurundan ikincisi üzerine inşa edilmiş; kitle iletişim araştırmalarında uzun bir zaman egemen olmuş, anadamar yaklaşımlara alternatif olarak ortaya çıkan, eleştirel yaklaşımların ileri sürdüğü savlara yakın bulmaktadır. Bu noktadan hareketle, hem Althusser hem de Gramsci tarafından, kısmen benzer biçimde kuramsallaştırıldığı gibi, kitle iletişim araçlarını, egemen sınıfların çıkarlarını, çoğunluğun rızasını alarak meşru bir biçimde sürdürebilmek için, ideolojilerin işleyişinde ve yeniden üretiminde önemli bir araç olarak görmektedir. Hatta Fransız sosyolog Jean Baudrillard'ın "Simülasyon Kuramı"nın özünü oluşturan ve aslen Batı toplumlarını kapsayan 'Tüketim Toplumu' kavramsallaştırmasının artık, Türkiye gibi ülkelerin toplumları için de geçerlilik kazanmaya başladığını düşünmektedir. Baudrillard'ın ileri sürdüğü gibi, gerçekliğin öldüğünü, daha iyimser bir ifade ile öleyazdığını gözlemleyen araştırmacı, artık ne merkez sağ ne merkez soldan ne de bunların önerdikleri gerçeklik tasavvurlarından geriye bir şey kaldığını; diğer kitle iletişim araçları gibi televizyon tarafından da, gerçekliğin ölümünün/öleyazdığının, gizleme/örtme işlevlerinin yerine getirildiği, simülasyon evreninin hakim tek olgu olduğunu ileri sürmektedir. Sosyal patlamalar, direnişler, devrim hayali, umut ve düş, toplumsalın yitimi ve gerçekliğin ölümü ile beraber yerlerini, simülasyon bir evrenin sanrılarına, "altın buzağının"[126] kendi başına bir varlık haline geldiği ve kitleleri "tüket ve özgürleş" sloganıyla uyuşturduğu ve kitle iletişim araçlarının bunun taşeronluğunu üstlendiği büyük bir boşluğa bırakmışlardır.

[126] Kur'an-ı Kerim'in Bakara Suresi'nin 51. ayetinde geçen bu ifade ile burada, anonimleşen küresel sermayenin kendi başına bir varlık ve bir düzen haline gelmesine gönderme yapılmıştır.

1980'lerle beraber postmodernizmin sosyal bilimlerde egemen paradigma olması ile, Aydınlanma'nın dayattığı, değer yargılarından bağımsız bir araştırma yapılabileceği inancı yerini, bir araştırmacının değer yargılarını vestiyere asarak, hem nesnesi hem de öznesi birey ve toplum olan, bir araştırma sürecini yürütemeyeceği kanaatine bırakmıştır. Bu çalışmayı yürüten araştırmacı, değer yargılarından bağımsız bir araştırmanın mümkün olmadığına dair kanaatini, yukarıda zikredilen teorik önermelerle örülü gerçeklik algısını ve üç yılı aşkın bir süredir sürdürdüğü izleme faaliyeti sonucunda edindiği, televizyon haberlerinin tarafsız ve nesnel olmadıklarına dair görüşünü, refleksif bir biçimde ortaya koyarak, "gereken dürüstlüğü" gösterdiği fikrindedir.

### 2.5 Araştırmanın Veri Toplama Tekniği

Tarafsızlık ve nesnellik ihlallerinin çoğunlukla, haber söyleminin içinde örtülü/gömülü olmalarından dolayı, seçilmiş tek bir olayın/durumun derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, araştırmanın örnekleminde yer alan beş kanalın (NTV, ATV, Show TV, Kanal D ve STV) ana haber bültenlerinde, tarafsızlık ve nesnellik ihlali olup olmadığını ortaya koymak amacı ile vasıtalı örnek olay incelemesinden yararlanılmıştır.

Pierre Bourdieu'nun da ileri sürdüğü gibi, editoryal süreçte neylerin/nasıl yayınlanacağına karar verme aşamasında gazetecinin, televizyon bağlamında muhabirin, "özel gözlükleri" vardır ve bunlarla bazı şeyleri görürken, bazılarını görmezler; ve gördükleri şeyleri de belli bir tarzda görürler. Bir ayıklama yapar ve ayıklanmış olan şeyi belli bir tarzda kurarlar.[127] Vasıtalı örnek olay incelemesinin, tek bir olayın beş farklı kanalda karşılaştırılmalı olarak, ayrıntılı ve kapsamlı bir analizini olanaklı kılması, haberdeki örtük tarafsızlık ve nesnellik ihlallerinin açığa çıkarılması açısından gereklidir. Sosyal araştırmalar bağlamında, bazı sosyal fenomenlerin tek bir örneği üzerine odaklanılması olarak ifade edilen, örnek olay incelemesinde (case study) "örnek olay"ın (case) neyi içerdiğine dair sınırlı bir

[127] Pierre Bourdieu, *Televizyon Üzerine,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 24.

uzlaşmanın olduğu ve kavramın geniş bir biçimde kullanıldığı belirtilmektedir. Çalışılan örnek olay, belirli bir zaman dilimi olabilecekken, belirli bir grup insan da olabilir. Örnek olay incelemesine zorunlu karakterini veren ise, araştırmada ilginin belirli bir örnek üzerine odaklanmasıdır. [128]

Temel olarak örnek olay incelemeleri, üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi vasıtasız (intrinsic) örnek olay incelemesi, ikincisi vasıtalı (instrumental) örnek olay incelemesi ve sonuncusu da çoklu veya kolektif örnek olay incelemesidir. Bunlardan birincisi olan vasıtasız örnek olay incelemesi, herhangi bir araştırmacının belirli bir durumu/olayı daha iyi anlamak için çalışmak istediğinde yürütülür. Burada belirli bir durum/olay, öncelikli olarak diğer durum ve olayları temsil ettiği veya belirli bir özelliği veya problemi canlandırdığı için seçilmez. Tüm özgüllüğü ve sıradanlığı içinde, olayın kendisi bizzat ilginin sebebidir. Örnek olay incelemesinin ikinci türü olan, vasıtalı örnek olay incelemesi ise, belirli bir durumun/olayın, bir meselenin iç yüzünü anlamak veya bir genelleme saptamak amacı ile incelenmesidir. Durum/olay ikincil bir öneme sahiptir, destekleyici bir rol oynamaktadır. Asıl amaç başka bir meselenin anlaşılmasını kolaylaştırmaktır. Bu türde de, durum/olay derinlemesine incelenir, bağlamları titizlikle irdelenir ve sıradan aktiviteleri detaylandırılır; ancak bunlar harici bir ilgi konusunun ortaya çıkarılmasına hizmet eder. Sonuncu türü oluşturan çoklu/kolektif örnek olay incelemesi ise bir fenomenin, nüfusun veya genel bir durumu araştırmak için birden fazla duruma/olaya dikkat edilmesini içerir. Bu aynı zamanda, birden fazla duruma/olaya genişletilmiş vasıtalı örnek olay incelemesidir. [129]

Vasıtalı örnek olay incelemesinin nesnesi olarak, 25 Temmuz 2010 tarihinde, Bursa'nın İnegöl İlçesi'nde yaşayan vatandaşlar arasında meydana gelen ve devamında, devletin güvenlik güçlerinin müdahalesine ihtiyaç duyulacak düzeyde büyüyen ve televizyon kanallarında, "İnegöl Olayı" olarak adlandırılan sosyal infiali

[128] Earl Babbie, *The Practice of Social Research,* Wadsworth Cengage Learnin, USA, 2007, s. 309.
[129] Robert E. Stake, "Qualitative Case Studies", *The Sage Handbook of Qualitative Research,* (eds. Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln), Sage Publications, California, 2005, s. 444 - 445.

içeren haber seçilmiştir. Beş ayrı kanalın, karşılaştırmalı olarak incelenmesinin detaylı ve zorlayıcı bir durum olmasından ötürü, sadece 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bültenlerinde yer alan, "İnegöl Olayı" haberleri taranmıştır. Ana haber bültenleri sırasıyla; NTV'de saat 20:00'de yayınlanan "20 Haber", ATV'nin 18:40, Show TV'nin 18:45, STV'nin 18:20 ve Kanal D'nin 18:45'te yayınlanan haber bültenleridir. Ana haber bültenlerinin ortalama süresi bir saat ile bir saat on beş dakika arasında değişmektedir. Süreleri belirlenen, "İnegöl Olayı" haberleri öncelikle, Skaas'tan faydalanılarak klip haline getirilmişlerdir. Ardından hazırlanan bu klipler, haber spotları, haber süresi, haber bantları, perfore, görüntü içeriği ve süresi, yorum ve fon müziklerini içerecek şekilde deşifre edilerek, ham veri metinleri oluşturulmuştur. Haberlerin deşifre metinleri, çalışmanın "Ekler" bölümünde yer almaktadır.

Karşılaştırmalı içerik analizinde sırasıyla; haber süresi ve sırası, olay anının "sıcak" görüntülerinin süresi, haber bantı sayısı, fon müziği kullanılıp kullanılmadığı, hükümet, muhalefet partileri ve devlet temsilcilerinin görünürlüğü, olayın şahitlerinin ve STK temsilcilerinin görünürlüğü ve son olarak da olayın içeriğinde yer alan; saldırgan, yaralı, karmaşaya karışan kişi, polisin müdahalesinden sonra azalan kişi ve zarar görmüş araç sayısına dair kanallarda verilen değerler tablolaştırılarak incelenmiştir.

Haber metnine daha sonra van Dijk modeli söylem analizi uygulanmıştır. Bu model makro ve mikro yapı olmak üzere iki katmandan oluşmaktadır. Bu çalışmada, haber metinlerinin öncelikle makro yapının içerdiği, tematik ve şematik çözümlemesi yapılmıştır. Tematik çözümlemede, haberin spotları, ana haber bantları ve diğer haber bantları analiz edilmiştir. Şematik çözümlemede ise, durum ve yorum incelenmiştir. Modelin mikro yapısını oluşturan sentaktik, leksikal ve retorik çözümlemesinde ise, kelime seçimi, sıralanışı, cümlelerin uzun-kısa, basit-karmaşık, pasif-aktif oluşları ve haber retoriğinde durumu/olayı aktarmak için kullanılan mecazlar, deyimler, benzetmeler ve tonlamalar analiz edilmiştir. Van Dijk modeli söylem analizi, aslında yazılı basında yer alan haber metinleri için tasarlandığından, bunu televizyon haberlerine uygulamak zorlayıcı olmuştur; ancak haber söyleminde

gömülü/örtük durumda olan, tarafsızlık ve nesnellik ihlallerini ortaya çıkarmak bakımından denenmeye değer olduğu düşünülmüştür.

## 2.6 Televizyon Haberlerini Oluşturan Teknik Kavramlar[130]

1- Haber Spotu: Haber bültenlerinde spikerlerin görüntüden önce prompter veya ellerinde bulunan kağıtlardan okudukları metindir.

2- Haber Bantı: Haberle ilgili görüntüler ekrandayken, haberin ne olduğu hakkında kısa bilgi veren kelime veya cümlelerdir. Görüntülerin alt kısmında yer alır.

3- Haber Süresi: Spikerin haberi anlatmasından sonra haberle ilgili görüntülerin ekrana gelmesiyle başlayan ve görüntülerin bitimine kadar süren zaman dilimi.

4- Haber Türü: Haberin ne ile ilgili olduğu ya da hangi konuyu ilgilendirdiğini anlatan bölümdür.

5- Perfore: Haber görüntüleri ekrandayken, altta haberi anlatan sestir.

6- Alt Yazı: Ekranda alt tarafta herhangi bir (daha çok biraz sonra yayınlanacak haberle ilgili) yazının sağdan sola doğru akmasıdır.

7- Yorum: Haberi sunan kişinin ya da bir başkasının haberle ilgili kendi görüşlerini belirtmesidir.

8- Fonda Müzik: Haber görüntüleri ekrandayken haberi dramatik hale getirmek için perforenin dışında kalan boşluğu doldurmak için kullanılan müziktir.

## 2.7 İnegöl Olayı[131]

Bursa'nın İnegöl İlçesi'nde, 25 Temmuz 2010 günü akşam saatlerinde meydana gelen ve ilçede yaşayan farklı gruplar arasındaki, "ticari çıkar" ve "yol vermeme" tartışmasından kaynaklandığı belirtilen kavga büyüyerek, kimi internet gazetelerinin ve yazılı basının tabiriyle ilçeyi, "savaş alanına" çevirmiş; kimi yayın

[130] Faruk Uğurlu – Şerife Öztürk, *Türkiye'de Televizyon Haberciliği,* Tablet Kitabevi, Konya, 2006, s.129.

[131] Olayın ne olduğuna, nasıl geliştiğine ve otoritelerin nasıl yorumladığına dair bilgiler Anadolu Ajansı ve İhlas Haber Ajansı kaynaklı olan internet haberlerinden derlenmiştir.

organları tarafından da "iç ayaklanma" olarak tanımlanmıştır. İnegöl'ün Orhaniye Mahallesi'nde başlayan, haberlerde "İnegöl Olayı" olarak adlandırılan ve hem görsel hem de yazılı basında etnik kökenli siyasi bir çatışma (Kürt – Türk) olarak da yansıtılan olayın, neden ortaya çıktığına ve nasıl geliştiğine dair birçok farklı görüş, bir süre gündemi meşgul etmiştir.

Etnik kökeni farklı grupların (Kürtler, Boşnaklar, Arnavutlar vb.) bir arada yaşadığı ilçede meydana gelen olayın nedeni olarak, medyada iki farklı varsayımın yer aldığı görülmüştür: Birincisi, olayın siyasi olduğu yönündedir ve arka planında demokratik açılım sürecine ve olayı takip eden günlerde yapılacak olan referandumun "evet" olarak oylanması olasılığına tepki vardır. Açılım süreci ile gündeme gelen hükümetin PKK ile ilgili icraatları, bölgede yıllardır, ilçede yaşayan bir vatandaşın tabiriyle "et ve tırnak gibi" yaşayan "Kürtleri ve diğerlerini"[132] birbirine düşürmüş ve böyle bir sosyal patlamaya sebep olmuştur. Olayın nedenine dair ikinci varsayım ise, ekonomi temellidir. Tartışmayı ortaya çıkaran çıkar çatışması, ulaşım ağında yer alan grupların rant kavgasında kristalize olmuştur. Her ne kadar, olayın süreci siyasi bir yöne evrilse de, asıl mesele, ilçedeki ekonomik gelirlerin farklı çıkar grupları arasındaki dağılımı sorunu olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte olayın, iktidar ve muhalefet liderleri tarafından, açılım ve referandum süreci ile ilintilendirildiği ve var olan karşıtlığın beslendiği görülmüştür.

Kısacası, İnegöl'de gerçekte ne olup bittiğinin ve olayın hangi nedenlerden kaynaklandığının anlaşılmasında, kitle iletişim araçlarının ürettiği haber metinlerinin yeterli olmadığı; meselenin aslını anlamak ve toplumsal düzeni sağlamak için kapsamlı bir sosyolojik araştırmanın gerekli olduğu kanaati oluşmaktadır.

[132] Burada "Kürtleri ve diğerleri" ifadesinin kullanılmasının sebebi bu süreçte, Türkiye'deki haber literatürüne Kürtlere işaret etmek amacı ile seçilmiş, "Doğu kökenli" ifadesinin eklenmesidir. Anadolu Ajansı ve İHA kaynaklı haberlerde olayın taraflarının tanımlanırken, "Doğu kökenli gençlerle ilçe sakinleri; Doğu kökenli bir halk şoförü ve mahallenin gençleri vb." ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Haberin söyleminde yer alan bu ifadelerle ötekileştirme yapılarak, "Doğu kökenli" olanların onlar, ilçe sakinlerinin de "biz" kategorisi altında sınıflandırıldığı tespit edilmiştir.

## 2.8 Ana Haber Bültenlerinin Karşılaştırmalı İçerik Analizi

Araştırmanın örnekleminde bulunan kanalların, 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bültenlerinin "İnegöl Olayı" özelinde karşılaştırmalı içerik analizinde, her bir kanal için hazırlanmış, ekler kısmında yer alan, haber deşifresini içeren metinlerden faydalanılmıştır. Karşılaştırmalı içerik analizinde sırasıyla; haber süresi ve sırası, olay anının "sıcak" görüntülerinin süresi, haber bantı sayısı, fon müziği kullanılıp kullanılmadığı, hükümet, muhalefet partileri ve devlet temsilcilerinin görünürlüğü, olayın şahitlerinin ve STK temsilcilerinin görünürlüğü ve son olarak da olayın içeriğinde yer alan; saldırgan, yaralı, karmaşaya karışan kişi, polisin müdahalesinden sonra azalan kişi ve zarar görmüş araç sayısına dair kanallarda verilen değerler tablolaştırılarak verilmiştir.

### 2.8.1 Haber Süresi ve Sırası

Tablo 2.8.1 İnegöl Olayı'nın Beş Kanalda Veriliş Süresi ve Sırası

| Kanal Adı | Haber Süresi | Haber Sırası |
|---|---|---|
| NTV | 7' 7'' | 2 |
| ATV | 10' 54'' | 1 |
| Show TV | 15' | 1 |
| Kanal D | 10' | 6 |
| STV | 4' 33'' | 1 |

Diğer dört kanalda "İnegöl Olayı" ile ilgili haber ilk sıralarda yer almış; ancak Kanal D'de altıncı sırada verilmiştir. Bunun nedeni, Kanal D'nin bölgede bulunan muhabirinin, "Sıcak Gündem" başlıklı giriş bölümünde, söz konusu ilçeden canlı olarak yayına bağlanması ve olayla ilgili kısa bir özet sunması olarak düşünülebilir. Haber sürelerine bakıldığında ise, NTV ve STV'nin olaya ayırdıkları haber süresi, diğer üç kanalın neredeyse yarısı kadardır. Bunun sebebi ise, perfore kullanılarak aktarılan haber içeriğinin -olayın nedeni ve sonuçlarının, gelişme bölümüne nispeten oldukça kısa tutulduğu gözlenmiştir- tekrarlanarak verilmesi olarak değerlendirilmiştir.

### 2.8.2 Görüntü Süresi

Tablo 2.8.2 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde Yer Alan Sıcak Görüntülerin Süresi

| Kanal Adı | Olayın Sıcak Görüntülerinin Süresi/Haber Süresi |
|---|---|
| NTV | 2’ 19’’ / 7’ 7’’ |
| ATV | 8’ 26’’ / 10’ 54’’ |
| Show TV | 12’ 36’’ / 15’ |
| Kanal D | 7’ 30’’ / 10’ |
| STV | 3’ 30’’ / 4’ 33’’ |

Olayın meydana geldiği gece kaydedilmiş ve ortaya çıkan tahribatı bütün çıplaklığıyla ortaya seren görüntüler (Örn: Devrilmiş araçlar, kaos içinde oradan oraya koşturan insanlar, yaralı sivil ve polisler, ateşe verilmiş binalar vb.), beş kanalın içinde en kısa olarak NTV’de yer almıştır. Olayla ilgili, hem devleti hem de hükümeti temsilen açıklama yapan otoritelerin, görüşleri alınan olayın tanıklarının vb. yer aldığı görüntülerde, olayla ilgili sıcak görüntülere yer verilmemiştir. NTV’nin aksine diğer kanallarda, bu görüntüler tekrarlanarak verilmiştir. Haber akışı içinde içerikle birebir örtüşmeseler dahi, örneğin İçişleri Bakanı Beşir Atalay açıklama yaparken, bu görüntüler ya aynı anda ve yarım ekran olarak ya da tam ekran ve görüş bildiren kişinin görüntüsüyle ardışık olarak ekrana getirilmiştir. Diğer kanallardan ayrı olarak, Kanal D ve Show TV’nin, perforenin anlatımında dile getirdiği olayları desteklemek için, ilgili görüntüleri, ok işareti kullanarak veya daire içine alarak vurguladıkları görülmüştür. STV ve NTV görüntüler üzerinde herhangi bir oynama yapmazken; diğer üç kanalın perforenin dile getirdiği şiddetin düzeyini artırmak amacı ile zaman zaman görüntüyü dondurma, zoomlama veya ardışık olarak verme gibi teknikler kullandıkları görülmüştür. Söz konusu görüntülerin veriliş biçimi ölçüt olduğunda, NTV’nin bilgi-odaklı, diğer kanalların ise duygu-odaklı habercilik yaptıkları anlaşılmaktadır.

### 2.8.3 Haber Bandı Sayısı

Tablo 2.8.3 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde Yer Alan Haber Bandı Sayısı

| Kanal Adı | Haber Bandı Sayısı |
|---|---|
| NTV | 12 |
| ATV | 14 |
| Show TV | 27 |
| Kanal D | 7 |
| STV | 2 |

Haber bantlarının, her bir kanalda veriliş biçiminin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. NTV'de, haberin içeriği ile örtüşecek, neden bahsedildiğinin anlaşılmasını kolaylaştıracak biçimde, "SICAK GECENİN ARDINDAN – İKİ GRUP ARASINDA BAŞLAYAN GERİLİM İNEGÖL'DE CEHENNEM GECESİ YAŞATTI" verilirken; Kanal D'de olayın ne tür bir olay olduğunu etiketlemek ve olayın kronolojisini düzenlemek amacıyla, "SONRASI... – VALİ: HEPSİ ALKOLLÜYDÜ!" şeklinde verildiği gözlenmiştir. Kanal D'nin haber bantlarında dikkati çeken bir nokta ise, diğerlerinden farklı olarak, olaya dikkati daha fazla çekmek için haber bandını oluşturan cümleleri, bu bir açıklama bile olsa, ünlem işareti ile bitirmesi olmuştur.

STV'de ise haberin tamamında, tek bir haber bandı sabit tutularak, akış sırasında yanına bir tanesi daha eklenmiştir. ATV ve Show TV'nin ise, perforenin anlatımını desteklemek amacıyla, sıkça haber bantlarını değiştirdikleri görülmüştür. Ana iki haber bandı sabit tutulurken, olayla ilgili ayrıntıların bile (Örn: 3 Kişi Gözaltına Alındı, Polis Merkezine Saldırdılar vb.), haber bandı olarak ekrana yansıtıldıkları görülmüştür. Yukarıda görüntü bölümüyle bağlantılı olarak, Kanal D'nin perforenin anlatımını desteklemek için kullandığı bir yöntem de, istisnai bir durum olarak tespit edilmiştir. Perfore, polislerin kalabalığa biber gazı sıktığına değinirken, hem görüntünün dondurulduğu hem de haber bantı ile ekranda, "BİBER GAZI SIKIYOR" ifadesinin yer aldığı gözlenmiştir.

### 2.8.4 Fon Müziği

Tablo 2.8.4 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde Fon Müziği Kullanımı

| Kanal Adı | Fon Müziği | Gerçek Sesler |
|---|---|---|
| NTV | - | Kullanılmış |
| ATV | Kullanılmış | Kullanılmış |
| Show TV | Kullanılmış | Kullanılmış |
| Kanal D | Kullanılmış | Kullanılmış |
| STV | Kullanılmış | Kullanılmış |

Fon müziklerinin, olayın nasıl geliştiğinin aktarımı sırasında, perforenin anlatımını güçlendirmek için kullanılan bir teknik olduğu görülmüştür. NTV'de izleyicinin ilgisini muhabir ve perfore tarafından aktarılan bilgiye çekmek için fon müziği kullanılmazken; olay anının gerçek seslerine (Örn: Kurşun sesleri, kalabalığın uğultusu, fırlatılan çöp bidonlarının yere çarparken çıkardığı sesler vb.), anlatımın önüne geçmeyecek şekilde, kısık bir düzeyde yer verildiği görülmüştür. ATV, Show TV ve Kanal D'de ise, yüksek düzeyde gerilim müziği kullanılmıştır. Olayın gelişmelerinin aktarımı sırasında ise, olay anında oluşan gerçek sesler yükseltilerek fon müziği, ya tamamen kesilmiş ya da kısılmıştır. STV'de ise, hem gerçek sesler hem de gerilimli fon müziği, bu üç kanala göre daha düşük bir düzeyde verilmiştir.

### 2.8.5 Hükümet, Siyasi Parti ve Devlet Temsilcilerinin Görünürlüğü

Tablo 2.8.5 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde Resmi Kanadın Görünürlüğü

| Kanal Adı | Beşir Atalay | Şahabettin Harput | BDP | MHP |
|---|---|---|---|---|
| NTV | 29'' | 42'' | - | - |
| ATV | 2' 14'' | 15'' | - | - |
| Show TV | 45'' | 4' 13'' | 47'' | 48'' |
| Kanal D | 1' 05'' | 52'' | 48'' | - |
| STV | 39'' | 1' 42'' | - | - |

Yapılan incelemede, hükümet, siyasi parti ve devlet temsilcilerinden yukarıda kategorileştirilen isimlerin, haberlerde yer aldıkları görülmüştür. Olayla ilgili, beş kanalda da yer alan ortak isimler, İçişleri Bakanı Beşir Atalay ve Bursa Valisi Şahabettin Harput'tur. Kanal D ve Show TV, muhalefet partileri BDP ve MHP'nin görüşlerine yer verirken, CHP'nin olayla ilgili görüşlerinin, hiçbir kanalda yer almadığı görülmüştür. ATV'nin, olaya devletin ve hükümetin verdiği tepkileri aktarırken, hükümet kanadında yer alan İçişleri Beşir Atalay'a ağırlıklı yer vermesi, Show TV'nin ise çoğunlukla devleti temsilen konuşan Bursa Valisi Şahabettin Harput'a yer vermesi; Kanal D'nin ise, hem devlet hem hükümet kanadını temsilen içerdiği Beşir Atalay ve Şahabettin Harput'un açıklamalarını, olayda hükümet ve devletin yetersizliğine vurgu yapacak biçimde kurgulaması, dikkat çekici hususlar olarak tespit edilmiştir ve söylem analizinde detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

### 2.8.6 Olayın Şahitlerinin ve İlçedeki STK'ların Görünürlüğü

Tablo 2.8.6 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinde STK'ların ve Şahitlerin Görünürlüğü

| Kanal Adı | Huzur Mahallesi | Orhaniye Mahallesi | STK |
|---|---|---|---|
| NTV | 27'' | 11'' | 2' 08'' |
| ATV | - | - | - |
| Show TV | - | - | - |
| Kanal D | - | 10'' | - |
| STV | - | 20'' | - |

İnegöl'de meydana gelen olayın çıkış noktasında, NTV muhabirinin de değindiği gibi, karşılıklı iki taraf bulunmaktadır. Bunlardan ilki, saldırganlar ve "Doğu kökenli" olarak tanımlanan 3 kişi ve bunların yaşadığı Huzur Mahallesi; diğer taraf ise başta huzursuzluğu çıkaran, ama sonra saldırıya uğramalarıyla, haberlerde "mağdur ve mahalleli gençler" olarak yansıtılan, Orhaniye Mahallesi'nin sakinleri. Bu durum tespiti, açık ve net bir biçimde NTV'de yapılmış ve her iki mahalleden rastlantısal olarak seçilen insanların, mahallelerini temsilen görüşlerine yer verilmiştir. NTV "dengelilik" ilkesi gereğince örneklemini daha da genişleterek,

İnegöl Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Mehmet Hanefi Yıldırım'la da, olayın niteliği ve sonrası üzerine röportaj yapmıştır. Show TV ve ATV, olayın tanıklarının, ilçe sakinlerinin veya STK'ların görüşlerine yer vermezken, Kanal D ve STV'de, Orhaniye Mahallesi'nden vatandaşların olayla ilgili görüşleri yer almıştır. Ancak STV muhabirinin, İnegöllü yaşlı bir hanıma yönlendirici bir biçimde, "Provokasyon var mı teyze?" sorusunu yönelttiği tespit edilmiştir.

### 2.8.7 Olayın Sayısal Unsurları

Tablo 2.8.7 Beş Kanalda İnegöl Olayı Haberinin İçerdiği Sayısal Unsurlar

| Kanal Adı | Saldırgan Sayısı | Yaralı Sayısı | Kalabalıktaki Kişi Sayısı | Müdahaleden Sonra Kalan Kişi Sayısı | Yaralı Polis Sayısı | Zarar Gören Araç Sayısı |
|---|---|---|---|---|---|---|
| NTV | 3 | 6 | 100'lerce | - | 10 | 8 |
| ATV | 3 | 5 | 1000'e ulaştı | - | 29 | 5 |
| Show TV | 3 | 5 | 1000'i aşan 100'lerce | 250 | 20 | 10 |
| Kanal D | 3 | 6 | 3000 | - | 21 | - |
| STV | 3 | 5 | - | - | 10'un üzerinde | 8 |

Olayın içerdiği durumların somutlaştırılması için faydalanılan sayıların, her bir kanalda nasıl verildiğine bakıldığında, aralarında göz ardı edilemeyecek bir tutarsızlık olduğu görülmüştür. Haberin nesnelliğine hizmet eden sayıların, özellikle Kanal D, ATV ve Show TV tarafından, durumu mübalağa etmek için kullanıldığı görülmüştür. Farklı kanallar tarafından verilen, birbirini tutmayan sayıların, hatta aynı kanalın, haberin içinde, farklı anlatımlar sırasında, aynı durumu farklı sayılarla ifade etmesinin, doğruluk ilkesine uymayarak, ciddi bir nesnellik ihlaline neden olduğu tespit edilmiştir. Verilen rakamlara kaynak gösterilmemesi; kesinliğin olmadığı yerde, en akla uygun yaklaşık miktarın verilmesi yerine, "3000'lerce, 1000'i aşan" gibi abartılı sayıların kullanılması, haberin gerçeği olduğu gibi yansıtmadığının açık bir göstergesidir. Bu konu, ayrıntılı olarak söylem analizinde ele alınacaktır; ancak son bir tespit olarak, hem Kanal D hem de Show TV

tarafından, İnegöl olayına ilişkin haber sırasında verilen, 'son dakika' haberine değinilmesinin, yerinde olacağı düşünülmektedir. Hatay Dörtyol'da 4 polisin şehit edildiği olay ile ilgili haber; Show TV'de, "HATAY'DA POLİSE PUSU: 3 ŞEHİT", Kanal D'de ise, "HATAY'DA 2 POLİS ŞEHİT" haber bantıyla verilmiştir. Haberde, nesnelliğin temel özelliklerinden biri olan doğruluk ilkesi, burada da ihlal edilmiş; hangi kanalın verdiği sayının gerçekliği karşıladığı cevapsız kalmıştır.

### 2.9 Ana Haber Bültenlerinin Söylem Analizi

Analizin bu kısmında, örneklemde yer alan beş kanalın (NTV, ATV, Show TV, Kanal D ve STV) 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bültenlerinde yer alan, "İnegöl Olayı" isimli haberin, "Ekler" bölümünde yer alan deşifre metinlerine, van Dijk modeli eleştirel söylem analizi uygulanmıştır.

Öncelikle, metinlerin makro yapı incelemeleri yapılmıştır. Bu bağlamda, haber spotları, haber girişi ve bantları incelenerek, tematik çözümleme uygulanmıştır. Sonrasında ise makro yapıyı oluşturan ikinci unsur, durum ve yorum bölümlerinden oluşan şematik çözümleme yapılmıştır. Burada, ana olay ve sonuçlarının, tam olarak verilip verilmediğine ve ele alınış biçimine bakılmıştır. Durum bölümünün önemli bir ölçütü olan, olayla ilgili arka plan bilgisinin yeterince verilip verilmediği de incelenmiştir. Bunun nedeni, bu bilgilerin (arka plan bilgisi) tam olarak verilmemesinin, olayın algılanış biçiminde etkili olması ve dolayısıyla da nesnelliği etkilemesidir.[133]

Mikro yapı incelemesinde ise haber metninin, sentaktik, leksikal ve retorik çözümlemesi yapılmıştır. Bu bağlamda, kelime seçimi, sıralanışı, cümlelerin uzun-kısa, basit-karmaşık, pasif-aktif oluşları ve haber retoriğinde durumu/olayı aktarmak için kullanılan mecazlar, deyimler, benzetmeler ve tonlamalar incelenmiştir.

[133] Mustafa Şeker, 2003, s. 104.

### 2.9.1 NTV

NTV'de İnegöl Olayı ile ilgili haber, 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bülteninin, ikinci sırasında yer almıştır. Haber, tek bir haber spotu ve on iki adet haber bandından oluşmaktadır. Giriş bölümündeki haber bantı, *"SICAK GECENİN ARDINDAN – İKİ GRUP ARASINDA KAVGAYLA BAŞLAYAN GERİLİM İNEGÖL'E CEHENNEM GECESİ YAŞATTI"* şeklinde kurulmuştur. Olayın başlangıcına ve sonucunda yaşananlara değinilerek, bu durumun ilçe için sıra dışı olduğu vurgulanmıştır. Haber spotunda ise, olayın nedeni ve sonucu kısaca özetlenmiştir. Olayla ilgili yorumlar, ne spota ne de giriş haber bantına yansıtılmamış; sadece durum tespiti yapmakla yetinilmiştir. Olayın nasıl geliştiğine dair ayrıntılar ise, bölgede bulunan NTV muhabiri ve perfore tarafından aktarılmıştır. Tematik incelemeye göre, hem girişi oluşturan haber spotu hem de haber bantında, olayın iki grup arasında çıkan bir kavga sonucu meydana geldiği, ana tema olarak ele alınmıştır. Haberin devamında, haber spotu bir daha kullanılmamış; olayın gelişme ve sonuç bölümlerinde neler olduğu, muhabir ve perfore tarafından aktarılmıştır. Haber bantları ile devamında sunulan içeriğin, uyumlu olduğu görülmüştür. Haber bantlarına bakıldığında tematik olarak sırasıyla; olayın gelişimi, olayın sonunda emniyet birimlerinin neler yaptığı, hükümet ve devlet temsilcilerinin açıklamaları, şahitlerin görüşleri ve olayla ilgili STK temsilcisinin yorumlarına değinilmiştir. Hükümet ve devlet temsilcilerinin açıklamalarından seçilen sözcükler, tırnak işareti ile haber bandına taşınmış ve sadece ilgili içerikten önce kullanılmıştır. Örneğin Bursa Valisi Şahabettin Harput'un görüşünün, *"PROVOKASYON VAR"* alt yazısı ile verilmesi, kanalın yorum yapmadan konuyla ilgili yorum yaptığını göstermektedir.

Şematik incelemeye göre ise, iki grup arasında çıkan tartışmanın neden olduğu karmaşa, ana olay olarak verilmiştir. Haberin tamamında, karmaşa sırasında neler olduğuna, sonuçlarına ve konuyla ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. *"Saldırgan"* olarak nitelenen grubun, köken itibariyle ait oldukları coğrafi bölgenin (Doğu ve Güneydoğu) ismi zikredilerek, etnik kimliklerine gönderme yapılmıştır.

Olay sonrası, güvenlik güçlerinin ve devlet kurumlarının ilçede yaptıkları eylemler ve müdahaleler aktarılmıştır. Temel olarak, İnegöl İlçesi bağlamında bu tür bir olayın ne anlama geldiği ve nasıl karşılandığı incelenmiştir. Kanalın olayı ele alırken bilgilendirmeyi amaçladığı, olayın tartışmaya açık, sansasyonel yönlerine vurgu yapmadığı görülmüştür. Bunlara rağmen, olgu-odaklı habercilik yapıldığı için, bir tarafın Kürtler'den oluştuğu anlaşılan, o iki grubun gerçekte neden tartıştıkları ve özelde Orhaniye Mahallesi'ni, genelde İnegöl'ün tamamını temsil ettikleri varsayılan, ikinci grubu oluşturan kişilerin yaşları, ne iş yaptıkları vb. karanlıkta kalmıştır. En basiti, haber metninde değinilen, Orhaniyeli gençlerin, Doğu kökenli halk otobüsü şoförünü, o yoldan geçmemesi yönünde neden uyardıklarının üzerine gidilmemiş, bu durumun bir iddia olduğuna değinmekle yetinilmiştir. Oysa, anlık bir infialle büyüyerek, bir kaosa sebep olan tartışmanın arkasında, ne türden, ekonomik, siyasi, dini vb. sorunların bulunduğunun anlaşılması, kısa vadede söz konusu olayın, uzun vadede ise ilçede meydana gelebilecek, farklı gruplar arasındaki çatışmaların önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Yorum bölümünde ise, hem devlet (Bursa Valisi Şahabettin Harput) hem de hükümet (İçişleri Bakanı Beşir Atalay) temsilcilerinin görüşlerine yer verilmiş, haber bantlarına bu fikirlerin yansıması tırnak işareti içinde olmuştur. Olayın şahitlerinin ve STK temsilcisinin de görüşlerine yer verilmiş; dengeliliği ve tarafsızlığı sağlamak amacıyla, olaya dahil olan her iki mahallenin sakinlerinin olayla ilgili fikirleri, haberde yer almıştır. Farklı kişilerin görüşlerine yer verilmesine rağmen, olayın nedenlerinin kapsamlı bir biçimde aktarılmaması, açık bir nesnellik ihlali olarak değerlendirilmiştir.

Mikro analizde, çoğunlukla etken cümlelerin kullanıldığı görülmüştür. Olayın gelişimi anlatılırken, *"iddiaya göre"* şeklinde başlanmış; ancak olup biten –di'li geçmiş zaman kullanılarak aktarılmıştır:

*"İddiaya göre Orhaniye Mahallesi'nde yaşayan gençler Doğu kökenli şoförün kullandığı minibüsün önünü kesti ve bu yolu kullanmaması için uyardı. Çıkan tartışmada dövülen genç yanına arkadaşlarını da alarak kendisini dövenlerin bulunduğu kahvehaneyi bastı. Grup bıçak ve sopalarla etraftakilere saldırdı."*

Bu ifadeden olay anında orada olunmadığı ya da bunun bir iddia olmadığı; aksine olaya bu şekilde, birebir şahit olunduğu izlenimi doğmaktadır. Kelime seçimlerine bakıldığında ise, farklı mahallelerden grupların tartışmasının aktarımı sırasında, halk otobüsü şoförü, arkadaşları ve mahallesi şu sözcüklerle tanımlanmıştır: *"Doğu kökenli halk otobüsü şoförü"*, *"çoğunluğunu Doğu ve Güneydoğu'dan gelenlerin oluşturduğu Huzur yani Karadere yeri."* Burada Orhaniye Mahallesi'nde ikamet eden, halk otobüsü şoförüne sataşarak tartışmanın başlamasına asıl sebep olan grup ise, *"Orhaniye Mahallesi'nde yaşayan gençler"* olarak tanımlanmış; ne mahallenin ne de gençlerin önüne betimleyici herhangi bir sözcük getirilmemiştir. İnegöl gibi çoğunluğun göçmenlerden oluştuğu bir ilçede, söz konusu betimlemenin, sadece Kürtler ve Kürtler'in yaşadığı mahalle için yapılması, metinde tarafların "Biz ve onlar" olarak kurgulandığını göstermektedir. Bu da, örtülü ayrımcılık yapılarak, tarafsızlığın ihlali olarak değerlendirilmektedir. Bursa Valisi Şahabettin Harput'un, sıradan bir olayın provokasyonla çatışmaya döndürülmek istendiğine dair görüşü, *"söyledi"* yüklemi ile aktarılarak; olayın rastlantısal bir biçimde meydana geldiğine dair resmi açıklamanın desteklendiği izlenimi oluşmaktadır. Beşir Atalay'ın da olayı provokasyon olarak nitelemesine rağmen, onun olayı referandum süreci ile ilişkilendirmesine, *"İçişleri Bakanı Beşir Atalay'sa olayların referandum sürecine denk gelmesine dikkat çekti."* şeklinde değinilmiştir. Yüklemde kullanılan, "dikkat çekti" ifadesi ile, bu açıklamanın kanal tarafından benimsenmediği izlenimi oluşmaktadır. Haberin retoriğinde ise, inandırıcılığı artırmak için sıkça rakam kullanılmadığı görülmüştür. Çoğunlukla, muhabirin aktardığı olayın anlatımı sırasında, düz bir ifadeyle yapılan durum tespitlerine ve açıklamalara yer verilmiştir.

### 2.9.2 ATV

ATV'nin 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bülteninde olayla ilgili haber, haber sıralamasında ikinci sırada yer almıştır. Girişte ve neredeyse haberin tamamında, *"BÜYÜK PROVOKASYON"* haber bantını ekranda tutan kanalda, haber boyunca haber spotu, üç defa devreye girmiştir. Haber bantında yer alan, hükümet ve devlet temsilcilerinin görüşlerini özetleyen, *"BÜYÜK PROVOKASYON"* ifadesinin, tırnak işareti kullanılmadan verilmesi, en başından kanalın, hükümet

lehinde bir tutum izlediği izlenimi oluşturmaktadır. Haber spotunda ise, NTV'nin aksine, iki grup arasında çıkan tartışmanın, ilçede karışıklığa neden olduğu şeklinde, daha tarafsız ve nesnel bir özetlemeden ziyade, olayın dramatik unsurlarının ön plana çıkarıldığı, daha magazinel ve öznel bir tutum sergilendiği görülmüştür:

> *"Sayın seyirciler başlarken de altını çizdik Bursa İnegöl'de dün gece çıkan küçük bir tartışma büyük bir provokasyonla ilçeyi karıştırdı. Bıçaklı kavgadan sonra körüklenen provokasyon İnegöl'ü kelimenin tam anlamıyla savaş alanına çevirdi. İlçenin nabzını az sonra sizlere aktaracağız ama önce dün geceye dönelim. İşte polis arabalarının devrilip, memurların havaya ateş açmak zorunda kaldıkları anlar ve anları doğuran olaylar zinciri."*

Haberin devamında, girişte verilen haber bantı sabit tutularak, toplam on üç haber bandı kullanılmış, haber bantları ile devamında yer alan içeriğin uyumlu olduğu görülmüştür. Ancak olayın ana nedeni olan, iki grup arasındaki tartışma, hükümet tarafından provokasyon olarak tanımlanan, devamında gelişen gerilimli sürecin gölgesinde kalmıştır. Giriş haber bandında da görüldüğü üzere, öne çıkarılan tema, "provokasyon" olarak nitelendirilen, ilçede 25 Temmuz 2010 gecesi meydana gelen şiddet eylemleri ve karmaşadır. Sonrasında ise, hem devleti temsilen Vali'nin hem de hükümeti temsilen İçişleri Bakanı'nın, olayla ilgili görüşleri ön plana çıkarılmıştır. Devleti temsilen konuşan Bursa Valisi'nin, devletin olayla ilgili gerekeni yaptığına dair teması, *"BÜYÜK PROVOKASYON – VALİ: GÜVENLİK GÜÇLERİ ÇOK HASSAS DAVRANDI"* haber bantıyla vurgulanmıştır. İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın açıklamalarına ağırlıklı olarak yer verilen haberde, hükümetin bu olayın ve benzeri olayların üzerine gitmekteki kararlılığı, öne çıkarılan diğer bir temadır. Beşir Atalay'ın olayı, referandum süreci ile ilişkilendirmesi ise vurgu yapılan bir diğer temadır: *"İNEGÖL MERCEK ALTINDA - ATALAY: REFERANDUM SÜRECİNDE ÖNLEMLER ARTACAK."* Her ne kadar bu başlıklar, haberin ilerleyen kısımlarında yer alsalar da, buradan damıtılan temanın, girişteki haber bantını ve ana temayı oluşturması nedeni ile kanalın hükümet lehindeki tutumu açıkça görülebilmektedir.

Şematik inceleme açısından, metnin hikâye örgüsü, ciddi eksiklikler içermektedir. Olayın asıl nedeni olarak ortaya konan, Doğu kökenli bir halk otobüsü şoförü ile Orhaniye Mahallesi gençleri arasındaki tartışma, devamında gelişen "provokasyon" olarak nitelenen gerilimin gölgesinde kalmıştır. Haber boyunca, duygu-odaklı habercilik yapılarak, -şiddet anının görüntüleri, gerilimli fon müziği ve yükseltilmiş gerçek seslerle desteklenmiştir- karmaşada ortaya konan yıkıcı eylemlere odaklanılmıştır. Bu eylemlerle ilgili bilgiler, hem muhabir tarafından banttan hem de perfore tarafından, haber boyunca iki defa tekrarlanmıştır. Sonrasında ise, karmaşaya devletin ve hükümetin nasıl müdahale ettiğine, olayla ilgili ürettikleri varsayımlara ve alınan tedbirlere değinilmiştir. Tartışmanın ardında yatan gerçek nedenler ve o iki grubu oluşturan kişilerin sosyo-demografik özellikleri verilmemiştir. Burada da olgu-odaklı bir yaklaşım sergilenmiş ve olayın tam olarak neden ve nasıl olduğu hakkında, bir bilgilendirme yapılmayarak, nesnellik ihlali yapılmıştır. Yorum bölümünde ise, herhangi bir STK'nın, muhalefet partisinin ya da olaya tanık olanların görüşlerine yer verilmediği tespit edilmiştir. Kısmen Bursa Valisi'nin (15''), ağırlıklı olarak ise hükümeti temsilen konuşan Beşir Atalay'ın (2' 14'') olayla ilgili tespit ve varsayımlarına değinilmiştir. Beşir Atalay'ın görüşlerine ağırlıklı olarak yer verilmesi, ortaya koyduğu fikirlerin tırnak işareti kullanılmadan haber bantlarına taşınması ve muhalif partilerin temsilcilerinin görüşlerine yer verilmemesi, kanalın hükümet yanlısı bir tutum sergilediğine işaret etmektedir.

Mikro analiz açısından bakıldığında, muhabir tarafından aktarılan cümleler çoğunlukla devriktir. Haberde, hükümetin görüşünü benimseyerek "provokasyon" olarak tanımlanan olayın gelişiminde neler olduğu aktarılırken, çoğunlukla edilgen cümleler kullanılmıştır. Girişteki haber spotu, bu açıdan ilgi çekicidir. Kurulan cümlelere bakıldığında, olayların faili olarak "provokasyona" işaret edildiği görülmektedir: "*…Bursa İnegöl'de dün gece çıkan küçük bir tartışma büyük bir provokasyonla ilçeyi karıştırdı… Bıçaklı kavgadan sonra körüklenen provokasyon İnegöl'ü kelimenin tam anlamıyla savaş alanına çevirdi."* Olayın devamında perfore tarafından, Orhaniye Mahallesi'nden iki arkadaşlarının öldüğünü duyan kalabalığın, zanlıların bulunduğu karakolun önüne gelerek, zanlıların kendilerine verilmesini istediklerinden, bu yapılmayınca olayların büyüdüğünden bahsedilmektedir. Olayın

provokasyon olduğuna dair görüş, daha sonra hükümet ve devlet temsilcileri tarafından dillendirilmiştir. O ana kadar, tüm bu olumsuz eylemlerin faili, orada bulunan kalabalıktır. Provokasyon olayın türünü açıklamaktadır, failini değil; ancak kanal tarafından fail olarak gösterilmesi, kanalın hükümetin lehinde yayın yaptığının bir başka kanıtıdır. Kelime seçimleri açısından bakıldığında, haberde yine NTV'de olduğu gibi, halk otobüsü şoförü olan ve "saldırgan" olarak tanımlanan kişiyi betimlerken, *"Doğu kökenli"* ifadesinin kullanıldığı görülmüştür. Ancak karşı grup tanımlanırken, *"Orhaniye Mahallesi gençleri"* olarak tanımlanarak, "biz ve onlar" biçiminde örtülü bir ayrımcılık yapıldığı görülmüştür. Yorum bölümünde ağırlıklı olarak yer verilen, İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın görüşleri aktarılırken, perfore tarafından, *"Bakan Atalay, Bursa'da olayların çıkış nedenini araştırmak üzere, özel bir ekibin de çalışmalara başladığını açıkladı… İçişleri Bakanı yaşanan provokasyonla referandum sürecinin bağlantılı olduğunu belirtti…"* şeklinde cümleler kurulmuştur. Cümlelerin yüklemleri, *"açıkladı"*, *"belirtti"*, *"anlattı"* gibi eylemleri içerdiğinden, kanalın hükümetin açıklamasını desteklediği izlenimi oluşmaktadır.

Haberin retoriği ise – görüntüler ve fon müziği ile beslenerek- olayın olumsuz ve şiddet içeren bölümlerinin tekrarlanarak verilmesi ve tahribatın, *"savaş alanı"*, *"cayır cayır yanmak"*, *"büyük provokasyon"*, *sular duruldu"*, *"taşlar havada uçuştu"* vb. ifadelerle tanımlanmasının, olayın ciddiyetini artırmaya; buna karşılık hükümetin açıklamalarının yukarıda değinilen sözcüklerle (Belirtti vb.) verilmesi ise, tüm bu karmaşaya karşı hükümetin, bu tarz olayları önlemek için gerekli kararlılık ve güce sahip olduğu izlenimini vermeye yönelik olduğu düşünülmüştür. Bu tarz olaylar karşısında, genelde devlet özelde hükümet, zaaf konumunda gösterilmemiş, özellikle hükümetin gücüne vurgu yapılmıştır. Haberde inandırıcılığı artırmak için sayılardan da yararlanıldığı gözlenmiştir; ancak bunların doğruluğu kanıtlanmamıştır. Örneğin, karakolun önüne gelerek, zanlıların kendilerine verilmesini isteyen kalabalığın sayısının, 1000'e ulaştığı gibi, doğruluğu ispatlanamayacak bir durum sayısallaştırılmıştır. Sayıların kaynak bildirilmeden, bu biçimde kullanımı haberin nesnelliğini ortadan kaldıran açık ihlallerdir.

### 2.9.3 Show TV

Show TV'nin 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bülteninde, İnegöl'de meydana gelen olaylar ile ilgili haber, birinci sırada yer almış ve on beş dakika sürmüştür. Haberin girişini oluşturan haber bantında, *"PROVOKASYON İLÇEYİ KARIŞTIRDI"* ifadesi yer almıştır. Tırnak işareti ile verilmeyen bu ifade ile kanalın, hükümet ve devlet temsilcilerinin açıklaması ile uyumlu olarak, olayın bir provokasyon olduğuna dair yorumu, olumladığı anlaşılmaktadır. Haberin tamamında, toplam üç adet haber spotu kullanılmıştır. Girişteki haber spotu incelendiğinde, izleyicinin olayı en başından, bir provokasyon olarak değerlendirmesine müsait bir özetleme yapıldığı görülmektedir: *"Provokasyonun adresi dün akşam Bursa'nın İnegöl İlçesi oldu sayın seyirciler. Halk otobüsünün şoförü ile mahalleli gençler arasında başlayan kavga araçların yakıldığı 20 polisin yaralandığı olaylarla son buldu."* Olaya dair resmi yorumun, bu şekilde giriş haber bantına ve haber spotuna taşınması ise, açık bir tarafsızlık ve nesnellik ihlali olarak değerlendirilmektedir.

Olayla ilgili ön planda tutulan ana tema, İnegöl'de meydana gelen olayın bir "provokasyon" olduğudur. Toplam yirmi yedi haber bandının kullanıldığı haberde, karmaşa sırasında meydana gelen olumsuzlukların, perforenin anlatımıyla uyumlu olarak, haber bantı şeklinde ve haber bülteni boyunca tekrarlanarak ekrana taşındığı görülmüştür. Örneğin, yaralanan polislerin sayısında, haber giriş kısmında da, *"PROVOKASYON İLÇEYİ KARIŞTIRDI – İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE – OLAYLARDA 20 POLİS YARALANDI"*; ilerleyen bölümlerde de, *"İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE – AMBULANSLAR BİLE TAŞLANDI - YARALANAN 20 POLİS HASTANEYE KALDIRILDI"* değinildiği görülmüştür. Her ne kadar, haber bantları ile aynı anda verilen içerik uyumlu olsa da, karmaşa anında ortaya çıkan tahribatın, olayın provokasyon olduğunu içeren ana temayı destekleyici, alt temalara dönüştürüldüğü, *"İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE – AMBULANSLAR BİLE TAŞLANDI"*, *"'PROVOKASYON İLÇEYİ KARIŞTIRDI – İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE – 250 KİŞİDEN LİNÇ GİRİŞİMİ"* vb. görülmüştür. Bursa Valisi Şahabettin Harput'un olayın, iki kişinin öldüğüne dair asılsız bir dedikodudan,

bu derece vahim bir noktaya taşındığına dair tırnak içinde verilen açıklaması; Beşir Atalay'ın polis ve jandarmanın izinlerinin kaldırılacağına yönelik açıklaması; MHP ve BDP'nin olayın, etnik kökenli bir çatışma olduğuna dair açıklamaları ise diğer alt temalar olarak değerlendirilmiştir. Olayın yıkıcı ayrıntılarının tematik olarak ön plana çekilmesi, haberin başlangıcında, *"PROVOKASYON İLÇEYİ KARIŞTIRDI – İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE - İNEGÖLLÜ GENÇLER DOĞU KÖKENLİ ŞOFÖRÜ TARTAKLADI"* sözcükleriyle oluşturulmuş haber bantında, taraflardan birinin "*Doğu kökenli"* olarak tanımlanırken, Orhaniye Mahallesi'nden oldukları bilgisi haberin devamında verilen gençlerin, *"İnegöllü gençler"* olarak betimlenmeleri, olayın etnik kökenli bir provokasyon olduğuna dair muhalefetin yorumlarının benimsendiğine işaret ederek, kanalın taraflılığını açığa çıkarmaktadır.

Haber şematik olarak incelendiğinde ise, Doğu kökenli bir halk otobüsü şoförü ile Orhaniye Mahallesi gençleri arasında çıkan ve olaya neden olduğu varsayılan tartışma, olayın etnik kökenli bir provokasyon olduğuna dair yorumun gerisinde kalmıştır. Olayın nedenleri, tam olarak, nesnel bir biçimde ortaya konmadığı gibi, karmaşa anında ortaya çıkan tahribat ve olumsuz sonuçlar tekrarlanarak verilmiştir. Olayın sayısal unsurları ise, hem aynı haber içinde çelişkili hem de abartılı olarak verilmiştir. Örneğin, haberin girişinde, karakol önüne gelen kişi sayısı önce, *"...ve sayıları 1000'i aşan ilçe sakini 3 kişinin gözaltında tutulduğu merkez karakoluna giderek..."* 1000 sayısı ile ifade edilirken, devamında aynı grubun sayısı, *"...100'lerce kişi..."* olarak verilmiştir. Bunların yanısıra, olayın nedenleri, gelişimi ve sonuçları aktarılırken, çoğunlukla muhabirin "heyecanlı" anlatımından faydalanılmıştır. Muhabir, olayın nedeni olan tartışmayı izah ederken, bunun bir iddia olduğunu vurgulamamış, olayın birebir şahitlerinden birisiymiş gibi olayı aktarmıştır:

> *"İnegöl'deki gerginlik şu anda bulunduğumuz Orhaneli Mahallesi'nde yaşanan bir tartışmayla, daha doğrusu kavgayla başladı. Aslında bu tartışma trafikte yol verme yüzünden başladı, işte bu tartışmanın ardından mahalleye gelen 20-25 kişilik Doğulu grup burada minibüsten indi ve şu anda burada bulunduğumuz noktada bekleyen 6-7 kişilik gruba bıçak ve sopalarla saldırdı. Altı kişiyi de bıçakla yaraladı."*

Olayın gelişiminin aktarıldığı bir diğer kısımda ise, kalabalığın içinden, *"Ya Allah Bismillah Allahuekber"* şeklinde slogan atanların sesleri yükseltilerek, perfore devreye girmiş: *"İşte provokatörler burada devreye girdi. Tekbir sesleriyle ortalık karıştı."* biçimindeki herhangi bir kaynağa veya gözleme dayanmayan yorumunu, gerçek durum bilgisi olarak aktarmıştır.

Arka plan bilgisinin yeterince verilmediği haberde, taraflardan birinin *"Doğu kökenli"*, diğer tarafın ise özelde İnegöl'ü, genelde Türkiye'yi temsil edecek biçimde, herhangi bir etnik ayrıştırma yapılmadan, *"İnegöllü gençler"* olarak betimlenmesi, tartışmanın asıl sebebi olma ihtimali yüksek olan, farklı gruplar arasındaki ekonomik çıkar çatışmasının üzerini örterek gizlemektedir. Hükümetin, devletin ve muhalefet partilerinin temsilcilerinin olayı sırasıyla, referandum, Kürt meselesi ve demokratik açılım süreci ile ilişkilendirmeleri, kanalın da olayı haberleştirirken, "provokasyon, Doğu kökenli" vb. kavramları tematik olarak ön plana çıkarması, bu tartışmaları içselleştirdiğinin göstergeleridir. Arka plan bilgisinin eksikliği, olayın yıkıcı unsurlarının tekrarlanarak ön plana çıkarılması; güvenilir bir kaynağa veya gözleme dayanmayan yorumların olayın gerçek bilgisiymiş gibi sunulması; olayın içerdiği sayısal unsurların abartılı ve çelişkili bir biçimde verilmesi ve hikâyenin siyasi yorumlarla uyumlu bir biçimde örülmesi, hem kanalın yanlılığının hem de nesnellikle bağdaşmayan, duygu-yoğun ve olay-odaklı haberciliğinin işaretleri olarak değerlendirilmiştir.

Yorum kısmında, Bursa Valisi Şahabettin Harput'un, İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın, muhalefet partileri BDP ve MHP'nin temsilcilerine yer verilmiştir. Olayın şahitlerinin veya ilçede bulunan STK temsilcilerinin tanıklıklarına başvurulmamıştır. Bursa Valisi Şahabettin Harput'un görüşlerine 4' 13'', İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın açıklamalarına 45'', BDP temsilcisi Sırrı Sakık'ın görüşlerine 47'' ve MHP temsilcisi Cihan Paçacı'nın açıklamalarına ise 48'' süresince yer verilmiştir. Bursa Valisi'nin görüşleri, görece olarak, daha uzun verilmesine rağmen, kanalın resmi açıklamayı desteklemediği, perforenin "ama" bağlacı ile başlayan olumsuz cümlelerinden anlaşılmaktadır. Örneğin, Bursa Valisi'nin olayı*, "gençlik grubunun yaptığı bir yanlış"* olarak değerlendirdiği cümlesinden sonra, perforenin devreye

girerek, "*Ama bu öyle böyle bir yanlış değildi."* şeklinde bir yorum yaptığı görülmüştür. Bu duruma bir başka örnek ise Vali'nin, *"10'un üzerinde polis memurumuz yaralanmış, çok şükür çok ağır değil."* şeklindeki, oluşabilecek tedirginliği yatıştırarak, sosyal kontrolü sağlamaya yönelik açıklamasına karşılık perforenin, sayılarla destekleyerek öne sürdüğü, kaynağı belirtilmeyen bir iddiadır, *"Ama sayı ilerleyen saatlerde daha da arttı. Gece boyunca yaklaşık 20 polis yaralandı.."*

Her ne kadar kanal, hükümet temsilcisinin açıklamalarına değil, devleti temsilen konuşan Bursa Valisi'nin görüşlerine ağırlık verse de, bunları kurgulayış biçimi, "hafife alıcı" olarak nitelendirilebilecek imalı üslubu, hükümet temsilcisi ile benzer açıklamaları yapan devlet temsilcisi aracılığı ile, hükümet aleyhinde örtülü/dolaylı bir muhalif tutum sergilediğine işaret etmektedir. Muhalefet partileri temsilcilerine aynı süreyi ayırmış olsa da, BDP'li Sırrı Sakık'ın açıklamalarını, *"'BAHÇELİ GİTTİ OLAY ÇIKTI' – BDP'DEN TEHLİKELİ İMA"* şeklinde; MHP temsilcisi Cihan Paçacı'nınkini ise, *"MHP'NİN İNEGÖL YORUMU – 'SUÇLU BAŞBAKAN'"* biçiminde haber bandına taşırken, BDP'ninkini 'ima', MHP'ninkini ise 'yorum' olarak yorumlamıştır. Bundan kanalın, BDP'ninkinden ziyade, MHP'nin iddiasına daha yakın durduğu anlaşılmaktadır.

Mikro analiz açısından, haberde Bursa Valisi Şahabettin Harput'un açıklamaları ve perfore arasında, "tez/anti-tez" şeklinde oluşturulan cümle kalıpları metnin en dikkat çekici bölümünü oluşturmaktadır. Bursa Valisi'nin olayın başlangıcında ve gelişim sürecinde meydana gelen olaylarla ilgili açıklamaları, hafife alınırken; bu olayla ilgili yapılan işlemler (Örn: zanlıları gözaltına alma) ve sonrasında meydana gelebilecek olaylarla ilgili tavrına müdahale edilmemiştir. O ana kadar kullanılan cümlelerle, devlet temsilcisi özelinde hükümetin kudreti öylesine azaltılmıştır ki, müdahale edilmeyen bu son iki açıklama ile, izleyicinin zihninde oluşabilecek, "yetersiz" hükümet imajının, nötralize olması mümkün görünmemektedir. Örneğin, Bursa Valisi olayın ne türden bir olay olduğuna dair, *"...Olay buraya kadar adi bir olay"* tespitini yapmıştır. Burada perfore devreye girerek, *"Vali adi bir vaka açıklamasını yaptı, ama kulaktan kulağa dolaşan bir*

*dedikodu ilçeyi savaş alanına çevirmeye yetti."* şeklinde magazinel bir üslupla, Vali'nin açıklamasının tamamını vermeden, devlet temsilcisinin olayları tanımlamada yetersiz kaldığı imasında bulunmuştur. Devamında ise, Vali'nin yaptığı her açıklamanın belirli bir kısmını alarak, olumsuzladığı ve kendi tezini desteklemek için, olayın yıkıcı unsurlarını art arda, tekrarlar halinde vurguladığı görülmüştür:

> *"**Şahabettin Harput:** Saldıranlara bakıyorsun devletim milletim diyen insanlar yapmıştır. Niçin yapmıştır? Bunun izahı yok. Burada aklın, mantığın, vicdanın izanın bittiği, hissin, öfkenin, heyecanın, duygusallığın, alkolün de etkisiyle özellikle altını çiziyorum bir gençlik grubunun yaptığı bir yanlış…*
>
> ***Perfore:** Ama bu öyle böyle bir yanlış değildi. İlçe tam anlamıyla yanıyordu. Kalabalığın hızı hiç kesilmedi. Polis müdahalede zorlandı, havaya ateş açtı, yaralananlar oldu.*
>
> ***Şahabettin Harput:** Polis memurlarımız bu insanların canlarını, mallarını, hayatlarını korumak için görev yapan polis memurlarımıza saldırılmıştır. 10'un üzerinde polis memurumuz yaralanmış, çok şükür çok ağır değil.*
>
> ***Perfore:** Ama sayı ilerleyen saatlerde daha da arttı. Gece boyunca yaklaşık 20 polis yaralandı, bacaklarından yaralar bulunan polislerden 9'u tedavi için Bursa'ya gönderilirken, gözünden yaralanan polis memuru da Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'ne sevk edildi. Öfkeli kalabalık bir banka şubesinin de camlarını kırdı, ambulanslara bile taş atıldı. Bursa – Ankara yolu trafiğe kapatıldı."*

Kelime seçimlerine bakıldığında ise, tıpkı NTV ve ATV gibi kanalın, olayın başlangıcındaki tarafları, "Biz ve onlar" şeklinde ayrıştırarak, tanımladığı değerlendirilmiştir. Halk otobüsü şoförü *"Doğu kökenli";* Orhaniye Mahallesi'nden olan gençler ise, diğer iki kanaldan daha da ileri gidilerek, *"İnegöllü gençler"* olarak tanımlanmıştır. Muhalefet partilerinin yorumları aktarılırken kullanılan kelime seçimleri de kanalın yanlılığını açığa çıkaracak niteliktedir. Olayın meydana gelmesini, MHP'nin ilçede bir gün önce gerçekleştirdiği mitingin yansıması olarak gören Sakık'ın yorumu, "*tehlikeli ima"* olarak tanımlanırken; MHP'li Cihan

Paçacı'nın olayın sorumluluğunu, Başbakan Erdoğan ve demokratik açılım politikasına yüklemesi, *"MHP'nin İnegöl Yorumu"* olarak tanımlanmıştır. Tırnak işaretleriyle verilmeyen her iki ifade de, hem kullanılan sözcükler itibariyle hem de veriliş biçimleriyle, kanalın her iki açıklamaya yönelik duruşunu ve yorumunu ortaya koymaktadır. Buna göre kanalın, MHP'nin açıklaması lehinde olduğu düşünülmektedir. Bu durum, perfore tarafından aktarılan, *" Sırrı Sakık'ın imasına MHP'nin yanıtıysa sert oldu."* şeklindeki yorumla da desteklenmektedir. Sonuçta Sırrı Sakık'ın açıklaması bir imayı değil, bir iddiayı içermektedir. Aynı şekilde MHP temsilcisinin açıklaması da, en az Sırrı Sakık'ın iddiasının düzeyinde bir ispatlanabilirliğe sahip, iddia içeren bir yorumdur.

Haberin retoriksel incelemesinde, ilk göze çarpan nokta, muhabirin olayları bizzat görmüş gibi heyecanlı bir üslupla anlatmasıdır. Hem perfore hem de muhabir tarafından, durumun aktarımı sırasında, *"yer yerinden oynadı, linç girişimi, faturası ağır oldu, fitili ateşledi, ok yaydan çıkmıştı vb."* biçiminde, dramatik unsurların şiddetini artıran ve anlatımı güçlendiren deyimler kullanıldığı tespit edilmiştir. Bilhassa, sayısal unsurların çelişkili ve abartılı kullanımının amacını aşarak, anlatımın gücünü ve inandırıcılığını artırmaya yönelik kullanıldığı görülmüştür. Örneğin, haberin girişinde, Orhaniye Mahallesi'nde yaşayan gençlerin, halk otobüsü şoförüyle tartışmasından sonra, şoförün kendi mahallesinden, *"...20-25 kişilik Doğulu grupla..."* tekrar Orhaniye Mahallesi'ne geldiği belirtilirken, haberin devamında bu rakam önce üç kişiye düşmüş, daha sonra tekrar *"Kalabalık bir grup bıçakla saldırdı..."* cümlesinde görüleceği üzere kalabalıklaşarak artmıştır. Karakolun önünde toplanan ilçe sakinlerinin sayısı, *"100'lerce ve 1000' aşan"* sayısal ifadeleriyle tanımlanmış; müdahaleden sonra tek tek sayım yapılması mümkünmüş gibi, bu rakam 250'ye düşürülmüştür: *"Uyarılarla grubun sayısı 250'ye kadar düştü."* Sayısal değerlerin bu şekilde doğruluğu ispatlanmadan, abartılı ve çelişkili kullanımı, haberde ciddi bir nesnellik ihlali olarak kendini ortaya koymaktadır.

### 2.9.4 Kanal D

Kanal D'nin 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bülteninde, olayla ilgili haber altıncı sırada ve on dakika süreyle verilmiştir. Haber boyunca, toplam yedi haber bandı kullanılmıştır. Ağırlıklı olarak, olayın yıkıcı anlarının görüntülerinin tekrarlanarak verildiği haberde, bu görüntülerin süresi 7' 30'' olarak tespit edilmiştir. Makro yapı açısından habere bakıldığında; *"PİS SENARYO! – ÖYLE BİR GECE YAŞANDI Kİ!"* şeklindeki giriş haber bandı ile verilen haberin başından itibaren olay, önceden planlanmış amaçlı bir eylem olarak yansıtılmıştır. Kanal bu tavrı ile, olayı en başından, devlet ve hükümet temsilcilerinin yorumlarını, giriş haber bandına taşıyarak, "provokasyon" olarak nitelendiren ATV ve Show TV'den daha ileri giderek, birebir kendi yorumunu olayı etiketlemek için girişten itibaren vermiştir. Haberin giriş haber spotunun da, olayla ilgili bilgileri değil, kanalın olaya dair yorum ve değerlendirmesini içerdiği görülmüştür:

> *"İnegöl'de dün gece çok vahim, çok tehlikeli olaylar yaşandı. Doğu kökenli gençlerle ilçe sakinleri kavga etti. Aslında tam da böyle değil, ama öyle yansıdı. Araçlar yakıldı, dükkânlar tahrip edildi, araçlar polis araçları devrildi. Vatandaş polisle karşı karşıya geldi. Burada karşı karşıya geldi derken, bir ara devlet rica etmek zorunda kaldı, bir ara devlet geri çekilmek zorunda kaldı. Sayın seyirciler dün gece Bursa'nın İnegöl İlçesi'nde pis bir senaryo sahnelendi."*

Olayı en başından, adî bir olayın kışkırtma sonucu büyümesi olarak nitelendiren, hükümet ve devlet temsilcilerinin aksine, önceden planlanmış bir eylem olarak yorumlayan kanal, "*Doğu kökenli gençlerle ilçe sakinleri kavga etti. Aslında tam da böyle değil, ama öyle yansıdı."* cümlesi ile söz konusu olayın başlamasına sebep olan "tartışmanın" üzerini örterek, sonrasında ortaya çıkan tahribatın kendisine işaret ederek, kendi tezini, herhangi bir güvenilir kaynak göstermeye ihtiyaç duymadan, desteklemektedir. Haberin başlangıcından itibaren öne çıkarılan ana tema, planlı bir eyleme müdahale etmekte devletin gösterdiği acziyettir: *"Vatandaş polisle karşı karşıya geldi. Burada karşı karşıya geldi derken, bir ara*

*devlet rica etmek zorunda kaldı, bir ara devlet geri çekilmek zorunda kaldı."* Kendi yorumunu olayın bilgisi gibi sunan kanalın bu tavrı, en başından nesnellik ve tarafsızlık ihlalidir. Devamında kullanılan yedi haber bandının beşinde, devletin ve hükümetin olayla ilgili icraat ve açıklamalarına, sonuncusunda ise BDP'nin olayla ilgili yorumuna değinilmiştir. Haber bantlarıyla içeriklerin uyumlu olduğu görülmüştür. Planlı bir eyleme müdahalede, devlet ve hükümetin gösterdiği yetersizliği içeren, ana temayı destekleyici unsurların tekrarlanarak aktarıldığı haberde, Bursa Valisi Harput'un olayla ilgili yorumu, İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın olayı referandum süreci ile ilişkilendirmesi ve BDP'nin olaya dair açıklamaları haberi oluşturan alt temalardır. Ancak BDP'nin durumla ilgili yorumunun kışkırtıcı unsurlarının haber bandına taşındığı, *"BDP'DEN SON DAKİKA – BDP AYAKLANDI – KÜRTLERE LİNÇ GİRİŞİMİ"*, halkın sağduyuya çağrıldığı kısımların ise muhabirin aktarımının sonunda verildiği görülmüştür: *"...son zamanlarda yapılan ırkçı ve sorumsuz söylemlerin bu tür olayları tetiklediği belirtiliyor. Açıklamanın sonunda herkes sakin olmaya çağrılıyor ve bir sağduyu daveti var Deniz Arman."*

Haber şematik olarak incelendiğinde, "Doğulu" bir halk otobüsü şoförünün, Orhaniye Mahallesi gençleri tarafından tartaklanmasına bağlı olarak gelişen olaylar ayrıntılarıyla, tekrarlar halinde verilmiştir. Haberin girişinden itibaren, planlı ve amaçlı bir eylem olarak yansıtılan olayla ilgili, kanalın bu tezini desteklemek için, devreye giren ilk perforenin aynı bölümde, dört defa "Doğulu" sıfatını kullandığı görülmüştür: *"Doğulu bir minibüs şoförü, 3 Doğulu genç, Doğulu Genç, Doğulu gençlerin."* Olayın geliştiği bağlam bilgisinin bu şekilde, belirli bir kavramın öne çekilerek aktarılması, bir iddia olarak yansıtılan iki grubun tartışmasının gerçekte olup olmadığının ve olduysa, arkasında yatan gerçek nedenlerin ortaya çıkarılmaması, haberdeki önemli bir nesnellik ihlalidir. Bunun yanı sıra kanal, en başından olayla ilgili kendi kanaatini, gerçekte olup biten buymuş gibi aktararak, yanlı bir duruş da sergilemiştir.

Kanalın bu yanlılığı en belirgin olarak, sivillerin ve resmi mercilerin yorumlarını ele alış biçiminde netleşmektedir. Örneğin, İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın yorumu, ilk haber spotundan sonra yer almış; devreye giren ilk perforede ise bu yorum olumsuzlanmıştır:

> *"**Beşir Atalay:** Hiçbir yerde bu tür istismarlara, bu tür provokasyonlara müsaade etmeyeceğiz. Çok şiddetli gideceğiz üzerine.*
> ***Perfore:** İçişleri Bakanı Atalay çok şiddetli gideceğiz üzerine dedi, ama dün gecenin ilk anlarında hiç de öyle olmadı. Aksine üzerine şiddetle gidilen devletin güvenlik güçleriydi. Orada bir ara neredeyse devlet geri çekildi, orada dün gece öyle olaylar yaşandı ki, öylesine vahim bir senaryo sahnelendi ki Bursa Bursa'nın İnegöl İlçesi, İnegöl'de gece yarısı…"*

Şüphesiz Beşir Atalay böyle bir açıklama yapmıştır; ancak bu açıklama beklenmedik bir şekilde İnegöl İlçesi'nde ortaya çıkan infialden sonra yapılmıştır. Kanal ise bu açıklamanın zamansal sıralaması ile oynayarak haber kurgusuna, "sanki bu açıklama olay öncesinde yapılmış da, hükümet açıklamasında öne çıkan kararlılığına rağmen, olay sırasında gereken gücü ve kararlılığı gösterememiş" anlamına gelecek biçimde yerleştirilmiştir. Sonrasında, "Orhaniye Mahallesi"nden oldukları anlaşılan iki vatandaşın, olayın nedenine veya arka plan bilgisine dair görüşleri yerine, olayın sıcak saatlerine ilişkin, *"Vahşet, insanlık dışı bir hareket. Bu memlekette ye iç sefasını sür, böyle yap bir de keyfinden."* görüşleri aktarılmıştır. Ardından, haberin gelişme bölümlerinde, yine Beşir Atalay'ın olayla ilgili açıklamalarına yer verilmiş, bu da perfore tarafından olumsuz bir biçimde yorumlanarak aktarılmıştır:

> *"**Beşir Atalay:** Orada yoğun bir çalışma var şu anda, kimler bu tür tahrikleri yaptılar, niçin oluyor, bunun detaylarına ineceğiz.*
> ***Perfore:** Böyle dedi ama olayların referandum süreciyle bağlantısı olduğu imasında bulundu. Tüm güvenlik güçlerinin izninin kaldırıldığını söyledi."*

Mikro analiz açısından, haberde cümleler arası ilişkinin, kanalın olayın, "hükümet ve devletin müdahale etmekte güçsüzlük gösterdiği planlı bir eylem" olduğuna dair yorumunu destekleyecek biçimde örüldüğü değerlendirilmiştir. Bu durum, ilk başta, giriş haber spotunda bile açıkça görülebilmektedir: *"İnegöl'de dün gece çok vahim, çok tehlikeli olaylar yaşandı. Doğu kökenli gençlerle, ilçe sakinleri kavga etti. Aslında tam da böyle değil, ama öyle yansıdı. Araçlar yakıldı…"* Durumu yorumlayarak aktaran kanal, olayın önceden yazılmış bir metnin, "senaryonun" sahnelenişi olduğuna dair görüşünü desteklemek için, söz konusu kavgayı olayın nedeni olarak görmediği cümlesinden sonra, bu tezini güçlendirmek için, *"Araçlar yakıldı, dükkanlar tahrip edildi, araçlar polis araçları devrildi."* cümlesini kullanmıştır. İşte tam da, bu art arda gelen cümlelerin tez-delil, tez-antitez şeklinde sıralanışı, izleyicinin zihninde "olmuş olana" ilişkin bambaşka bir gerçeklik imgesi inşa etmektedir. Olayın nesnel bilgisinden uzakta, olayın bir "senaryo" olduğuna dair, bir kurgu metin "senaryo" oluşturulmaktadır. Gerçekte o gece olayların neden kaynaklandığı, nasıl geliştiği vb. sorular havada kalmakta ve gerçekliğin üzeri, el-yapımı bir modelle, örtülmektedir.

Kelime seçimleri açısından haber incelendiğinde ise, olayın taraflarını, "Biz ve onlar" şeklinde kutuplaştıran, ayrımcı yanlılığın, burada da egemen olduğu görülmüştür. "Doğulu" sözcüğünün, hem anlatımı hem de kurguyu güçlendirmek için sıklıkla kullanıldığı görülmüştür (Haberin tamamında beş defa). Bir tarafın "*Doğulu"* olarak tanımlandığı durumda, karşı tarafın *"ilçe sakinleri"* olarak betimlendiği görülmüştür. Tıpkı Show TV'de olduğu gibi, Orhaniye Mahallesi gençleri, *"İnegöllü gençler"* olarak tanımlanmıştır, Kanal D'de de, aynı gençlerden genelleme yapılarak *"ilçe sakinleri"* olarak bahsedilmiştir. Bursa Valisi Şahabettin Harput'un açıklamalarını yaparken nasıl bir yol izlediği ise, sadece Kanal D tarafından tanımlanan bir husus olmuştur. Vali'nin kelimelerini, *"özenle"* seçtiği, *"dikkatle seçmeye itina"* gösterdiği belirtilmiştir. Vali, gerçekten özenle mi seçmiştir kelimelerini, kendisine sorulsa kendisi de, bu durumu bu sözcüklerle mi tanımlayacaktır? Bu tür sorular cevaplanmazken, kanal seçtiği sözcüklerle durumla ilgili bambaşka (?) bir gerçeklik inşa etmektedir. Bu bağlamda, Beşir Atalay'ın olayı referandum süreci ile ilintilendirmesi ise, *"Böyle dedi ama olayların referandum*

*süreciyle bağlantısı olduğu imasında bulundu."* cümlesinde görüleceği üzere, *"ima"* olarak değerlendirilmiştir. Bu yorumu "ima" olarak yorumlayan kanalın, hükümet aleyhinde bir yaklaşımı olduğu yönündeki tespit, daha da güçlenmiştir.

Haberin retoriğinin gücünün artırılmasında, haber spotunda yer alan sunucu Deniz Arman'ın önemli bir rolü olduğu görülmüştür. Yer yer gözlerini küçülterek, sesinin tonunu duyulmaması gereken bir şey söylüyormuş gibi kısarak ve yavaşlatarak konuşan Arman'ın, "senaryo" kurgusuna uygun bir biçimde, bir anlatıcı gibi davrandığı gözlenmiştir. Olguların dramatize edilerek sunulması, haberi gözleme ve analize dayanan nesnel bir sürecin nesnesi olmaktan çıkarıp, bir edebiyat ve sahne eseri haline sokmaktadır. Anlatımın inandırıcılığının ve etkisinin artırılmasında, haber bantlarında kullanılan ifadelerin sonuna yerleştirilen ünlem işaretlerinin, *"PİS SENARYO! – ÖYLE BİR GECE YAŞANDI Kİ!*" vb. ve devreye sokulan, hem emniyete hem de kalabalığa ait olan gerçek seslerin de, etkisinin olduğu görülmüştür. Devlet ve hükümetin etkisizliği üzerine kurulmuş haberde, emniyet birimlerinin olay anında sarf ettikleri, *"Geri çekilme geri çekilme artık..."* türünden cümlelerin de anlatımı güçlendirmek için sesli olarak verildikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra, polisin kalabalıkla baş etmekte aciz kalmasına delil olarak gösterilen, biber gazı sıktığı anın görüntüsü, hem kırmızı daire işareti içine alınmış hem de haber bandında, "BİBER GAZI SIKIYOR" yazısı ekranda yer almıştır.

Hem yazılı hem de görsel malzemenin, anlatımın inandırıcılığını artırmak amaçlı kullanıldığı değerlendirilmiştir. *"Pis senaryo"*, *vahim bir senaryo"*, *"savaş alanı"* vb. ifadeler anlatımın önemli bir parçasını oluşturmuştur. Haber boyunca, doğruluğu ispatlanmadığı aşikâr, kaynak belirtilmeden verilen sayısal unsurlar ise, anlatımın gücünü artırmaya yönelik kullanılmış olsalar da, açık nesnellik ihlalleri olarak saptanmışlardır. Örneğin, karakolun önüne toplanan kalabalığın sayısı 3000 olarak verilmiştir: *"Doğulu gençlerin götürüldüğü karakolun önüne kısa sürede 3000 kişi toplandı."* Öyle sıkıntılı bir anda kalabalığa sayım yapmanın imkânsız olduğu bir durumda, böyle kesin bir sayı verebilmek, buna cesaret etmek, diğer

kanallarda da örnekleri görülmüş, ciddi bir nesnellik ihlali ve meslekî zaaf olarak değerlendirilmiştir.

### 2.9.5 STV

STV'nin 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bülteninde olayla ilgili haber, birinci sırada yer almış ve dört dakika otuz üç saniye sürmüştür. Bunun üç dakika otuz saniyelik süresi boyunca, olay anının sıcak görüntüleri, yarım ekran ve tam ekran olarak yayınlanmıştır. 4' 33'' boyunca, toplam iki haber bandı kullanılmıştır. Girişte yer alan, *"İNEGÖL'DE ÇİRKİN SENARYO – İLÇE SAVAŞ ALANINA DÖNDÜ"* yazısı, haber boyunca sabit kalırken, ilerleyen ölümde, *"Provokatif Eylem"* ifadesi de eklenmiştir. Makro analiz açısından haber ele alındığında, giriş haber bandında ve haber spotunda, olayın provokasyon olduğuna dair hükümet ve devlet temsilcisinin görüşü onaylansa da, tıpkı Kanal D'de olduğu gibi planlı bir eylem olarak yorumlandığı görülmüştür. Haber spotunda olayla ilgili, *"Türkiye'nin hassas bir dönemden geçtiği günlerde karanlık eller boş durmuyor."* yorumu yapılmıştır. *"Hassas dönem"* ifadesi ile kastedilenin, referandum süreci, demokratik açılım ve Ergenekon soruşturması olduğunun akla geldiği bu cümle, haberin ana temasını da oluşturmaktadır. Haberde başka bir haber bandının kullanılmaması, alt temaların analizini mümkün kılmamaktadır. Bu ana temanın güçlendirilmesi yönünde, olayın gelişmelerinin ve olayla ilgili yorumların aktarıldığı gözlenmiştir.

Habere şematik olarak bakıldığında ise, durum ele alınırken diğer kanallarda olduğu gibi, halk otobüsü şoförü tanımlanırken, "Doğulu, Doğu kökenli vb." sözcükler kullanılmamıştır. Haberin giriş spotunda olay özetlenirken, nerden çıktığı belirsiz kişilerin kahvehaneye saldırdığı şeklinde yorum yapılırken: *"Ellerinde bıçak ve sopalarla bir kahvehaneye giren 3 kişi, 5 kişiyi yaraladı.";* devamında perfore tarafından durum, *"Halk otobüsü sürücüsüyle mahalleli gençler arasında tartışma çıktı. Tartışmadan sonra mahallelinin bulunduğu bir kahvehaneye ellerinde bıçak ve sopalarla giren 3 kişi, 5 kişiyi bıçakla yaraladı."* şeklinde özetlenmiştir. Halk otobüsü şoförü kimdir, mahalleli gençler kimdir? Bu insanlar durduk yere neden tartışmışlardır? Daha da çoğaltılabilecek bu türden sorular, olayın *"ülkenin içinden*

*geçtiği hassas dönemde karanlık eller boş durmadı"* ana teması üzerine kurulması nedeni ile cevapsız kalmıştır.

Arka plan ve olayın meydana geldiği anın bağlamsal bilgisi yeterince verilmediğinden ötürü, izleyicinin olayın aktarıldığı gibi olduğuna inanmaktan başka bir seçeneği olmadığı görülmüştür. Nesnellik göz ardı edilerek, olay kanalın yapısal yanlılığının gerektirdiği şekilde bir gerçeklik inşa etmiştir. İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın ve Bursa Valisi Şahabettin Harput'un yorumları, *"normal bir adi asayiş olayının, bölgesel nitelikte bir olay gibi provoke edilmesi ve ilçede yıllardır yan yana yaşayan insanların karşı karşıya getirilmesi"* ana temayı oluşturan ve desteklemek için kullanılan egemen yorum olmuştur. Bunu ilçede yaşayan vatandaşlardan seçtiklerinin görüşleriyle, bu yorumları aktarmadan önce perforenin, *"...ilçe halkı da yaşananları kınadı."* şeklindeki yorumuyla da desteklemiştir: *"İnegöl'de yıllardan beri Kürt'ü, Laz'ı, Çerkez'i, Abaza hep böyle kardeş kardeş yaşıyoruz yani. Ben 2000'de geldim İnegöl'e öyle bir sorun yok. Kışkırtmadan başka bir şey değil yani."* Diğer bir vatandaşa ise, muhabirin yönlendirici bir soru sorarak, istenilen cevabı aldığı görülmüştür: *"Muhabir (Banttan): Provokasyon var mı teyze? Vatandaş 1: Tabi bal gibi, bal gibi."* Kanalın yorumları aktarışında dikkat çeken bir diğer husus ise, ana haber bülteni boyunca ekranın sol üst köşesinde, *'Referanduma 48 Gün"* ifadesine yer veren bir kanalın, İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın olayı referandum süreci ile ilişkilendirmesini, ne perforeye ne de haber bandına taşımamış olmasıdır. Bakan'ın referandum süreci ile ilgili açıklaması şu şekilde yer almıştır:

> *"**Perfore:** İçişleri Bakanlığı da olayla geniş çaplı bir tartışma başlattı. İnegöl'de yaşananlarla ilgili olarak basın mensuplarının sorularını cevaplayan bakan Atalay bu tür provokasyonlara gelinmemesini istedi.*
> ***Beşir Atalay:** Hiçbir yerde bu tür istismarlara, bu tür provokasyonlara müsaade etmeyeceğiz. Özellikle bu halk oylaması sürecinde bu tür bazı şeylerin olabileceğini tahmin etmek zor değil. Tabi biz de o konular üzerinde hassasız."*

Mikro analiz açısından haber incelendiğinde, emniyet birimlerinin eylemlerinin çoğunlukla pasif cümlelerle, *"Zanlılar gözaltına alındı."* vb. ifade edildiği görülmüştür. Olayı başlatan ve ciddi tahribata sebep olanlar, fail/failler ise, *"karanlık eller"*, *"kalabalığın arasında bir grup"* ve *"bir grup provokatör"* olarak belirlenmiştir. Bu failin ortaya koyduğu tüm eylemler ise, etken cümlelerle aktarılmıştır: *"...ancak olayı protesto eden kalabalığın arasında karışan bir grup polise saldırdı ve çok sayıda aracı ateşe verdi."* Kelime seçimleri açısından bakıldığında, diğer kanalların halk otobüsü şoförünü tanımlamak için kullandığı, *"Doğu kökenli, Doğulu…"*gibi sıfatlar burada yer almamıştır. Ancak burada dikkati çeken nokta, bir kelimenin dillendirilmemesinin de bir tür ayrımcılık olabileceğidir. Sadece ayrımcı bir bakış açısına sahip olduğumuzdan değil, bir durumu tanımlarken, yüklendiği anlam itibariyle, hassas bir sözcüğü susarak da, ayrımcı bakış açısını destekleyebiliriz. Örneğin, ayrımcılık yapmamak için, mesleği kapıcılık olan bir insanın bu özelliğine değinmemek ya da o ifadenin yerine "apartman görevlisi" tanımını kullanmak gibi. Her ne kadar diğer kanallar, "Doğulu" ifadesini, olayın gerçek nedenlerine arkeolojik bir kazı yaparak inmeden, provokasyonla bağlantılandırmak için kullanmış olsalar da, haberleri izleyenlerin aklına olayın nedeni olarak, bu kavramdan hareketle, olayın ilçedeki farklı gruplar arasında, ulaşım ağında açığa çıkan, "ekonomik çıkar çatışmasının" gelmesi de olası bir durumdur. Ancak kanalın bu ifadeyi kullanmaması, böyle bir olasılığın üzerini örtmekte ve olayı *"provokatif eylem"* olarak tanımlayan hükümetin lehinde yorumlayan kanalın, *"Türkiye'nin hassas bir dönemden geçtiği günlerde karanlık eller boş durmuyor."* ana temasını destekleyici bir işlev üstlenmektedir.

Haber retoriği açısından bakıldığında, anlatımın sayılarla, yıkıcı anın görüntüleriyle ve yer yer yükselen gerçek seslerle güçlendirildiği görülmüştür. Ancak ATV, Kanal D ve Show TV'nin aksine STV'de, yüksek sesli gerilim müziği, gerçek sesler kullanılmadığı görülmüştür. Haber sunucusunun tek düze bir anlatıma sahip olduğu değerlendirilmiştir. *"Çirkin senaryo"*, *"karanlık eller", "provokatörler"* vb. anlatımı güçlendirmek için kullanılan öznel tabirlerdir. Haberde verilen sayısal unsurların ise doğruluğu ispatlanmadan ve kaynak verilmeden, anlatımın inandırıcılığını artırmak amaçlı kullanıldığı görülmüştür.

Yukarıda yer alan beş kanalın, hem içerik hem de söylem analizlerinde görüleceği üzere, ister hükümet lehine ister aleyhine olsun, kanalların –NTV hariç- yapısal yanlılıklarının gerektirdiği şekilde haberde sunulan olaya dair gerçekliği, haber üretim sürecinde yeniden inşa ettikleri görülmektedir. Söz konusu yapısal yanlılık, nesnel haber üretememenin önemli bir nedenidir. Ancak bir diğer açıdan, habercilik mesleğinin doğasından kaynaklanan sınırlılık ve sıkıntıların da nesnellik ihlaline neden olduğu, bu analizde elde edilen bulgulardan biridir. İzlenilirliği artırmak için, duygu-yoğun habercilik yapılmasının; meydana gelen bir olayla ilgili kapsamlı bir analizi elverişli kılan, sorun-odaklı bir yaklaşımdan ziyade, olgu/olay-odaklı bir yaklaşımın benimsenmesinin (buna NTV de dâhildir) açık olmasa da, örtük nesnellik ihlallerine neden olduğu, bu analizde ortaya çıkan önemli bir diğer sonuçtur.

# SONUÇ VE ÖNERİLER

Eleştirel yaklaşımın benimsendiği bu çalışmada, kitle iletişim araçları, mevcut sosyal düzenin egemen sınıfın/sınıfların lehine devam ettirilmesinde sosyal kontrol amaçlı kullanılan ideolojik (yeniden) üretim aygıtları olarak ele alınmıştır. Bu aygıtlar, bunu doğrudan açık bir biçimde değil, sosyobilişsel bir doğaya sahip olduğu varsayılan ideolojinin, söylem aracılığı ile üretiminde ve yeniden üretiminde oynadıkları araçsal rol ile yaparlar. İnsanlar kendi zihinlerini oluşturmak ve değiştirmek için, kişisel söylemler de dâhil olmak üzere, çok çeşitli söylem türlerinden elde ettikleri enformasyondan faydalanırlar. Bilginin stratejik denetimi, ideolojinin (yeniden) üretiminde hayati bir role sahiptir. Bu sebeple, iktidarı korumak için egemenlerin söylemi belirlemeleri ve denetlemeleri gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarında bu işi, Bourdieu tarafından "simgesel seçkinler" (Gramsci'de aydınlar) olarak tanımlanan toplumsal grup yapmaktadır.

Van Dijk'e göre, haber medyasında bilginin bu stratejik denetimi, sınırlı başlık seçimi ve daha genel olarak toplumsal ve siyasal gerçekliklerin yeniden inşaları aracılığıyla uygulanır. Bu nedenle, kitle iletişim araçlarında söylemin üslubunu ve içeriğini belirleyen simgesel seçkinler, tesir tarzı üzerinde ve bundan dolayı toplumdaki ideolojinin yeniden üretiminde, kısmi de olsa denetime sahiptirler.[134] Anadamar yaklaşımlar tarafından, genelde kitle iletişim araçları, özelde haber üretim süreci, tarafsızlığın ve nesnelliğin mümkün olduğu alanlar olarak nitelenmiştir. Ancak içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler ağından ötürü, bağımsız olması mümkün olmayan, kitle iletişim araçlarının ürettikleri simgesel ürünler de, ait oldukları resmi veya özel kurumların yapısal yanlılığı nedeniyle, tarafsız ve nesnel olamazlar. Bilhassa televizyon haberleri, görüntü, canlı yayın vb. özelliklerinden dolayı sanki "gerçeği olup bittiği" gibi aktarıyor görünseler de, çoğu zaman hem yapısal yanlılıktan hem de habercilik mesleğinin iç zaaf ve sınırlılıklarından ötürü,

[134] Teun A. Van Dijk, 2005, s. 326.

gerçeğin eğilip, büküldüğü ve çarpıtıldığı bir iletişim veya anlam biçimi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Jean Baudrillard'a göre, gerçekliğin kaybolduğu, yerini simülasyon evreninin aldığı bugünün dünyasında, nesnenin nasıl daha önceki bir nesneyle ilgisi kalmadıysa, iletişim araçlarının ürettiği haberin de, olguların gerçekliğiyle bir ilgisi kalmamıştır. Hem nesne hem de haber, böyle bir evrende, bir seçim, bir kurgu ve bir çekimin ürünüdürler en fazla.[135]

Televizyon haberlerinde tarafsızlık ve nesnellik konusunu, eleştirel bir yaklaşımla ele alan bu çalışmanın giriş kısmında, çalışmanın başında "Radyo ve Televizyon Haberlerinde Tarafsızlık, Gerçeklik ve Doğruluk" olarak verilen konunun neden, "Televizyon Haberlerinde Tarafsızlık ve Nesnellik" olarak değiştirildiğine değinilmiştir. Doğruluk ve gerçekliğin, nesnelliğin ayrılmaz parçaları olması nedeniyle, bu ikisinin nesnellik kavramı içinde ele alınmasının daha yerinde olacağına karar verilmiştir. Aydınlanma'nın rahminden çıkan, özne ve nesnenin ayrılığının ve bağımsızlığının mümkün olduğu varsayımı, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar hâkim bilimsel, siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal görüşlerin belirleyici özelliği olmuştur. Birinci bölümde, tarafsızlık ve nesnellik kavramları bu bağlamda ele alınarak, bunun mümkün olup olmadığını ortaya koymak için, öncelikle habercilik etiğinin tarihsel arka planı kazı alanı olarak seçilmiş ve tarihsel katmanlar kazılarak, kavramların anlamsal öncülleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise, günümüzde kavramların nasıl kullanıldığına, sosyal bilimlerde değer yargılarından bağımsız bir araştırmanın mümkün olup olmadığına değinilmiş; liberal bir bakış açısı ile hazırlanmış, resmi ve özel basın meslek/yayın ilkelerinden seçilen örneklerde, bu kavramların nasıl ele alındıklarına bakılmıştır. Araştırmanın kuramsal çerçevesinin çatıldığı birinci bölümünün devamında ise, araştırmanın bakış açısını oluşturan eleştirel yaklaşımlara, anadamar yaklaşımlarla karşılaştırmalı olarak değinilmiştir. Eleştirel yaklaşımların, kitle iletişim araçlarının yapısı ve işlevlerine dair kuramsallaştırmalarında, egemen tezlerin omurgasını oluşturan ideoloji, hegemonya ve gerçekliğin inşası nosyonları sırasıyla, Louis Althusser ve Devletin

[135] Jean Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, (çev. Oğuz Adanır), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002, s. 99.

İdeolojik Aygıtları, Antonio Gramsci ve Hegemonya ve Jean Baudrillard ve Simülasyon Kuramı bağlamında gözden geçirilmişlerdir.

Çalışmanın hipotezini oluşturan, "Televizyon haberleri, kitle iletişim araçlarının yapısal yanlılığından ötürü, tarafsız ve nesnel değildir" tezini sınamak amacıyla, vasıtalı örnek olay incelemesinin nesnesi olarak, 25 Temmuz 2010 tarihinde, Bursa'nın İnegöl İlçesi'nde meydana gelen ve ulusal televizyon kanallarının haber bültenlerinde "İnegöl Olayı" olarak isimlendirilen, sosyal infialle ilgili haber seçilmiştir. Bu habere ikinci bölümde, bölümün başında ayrıntılı olarak değinilmiş, karşılaştırmalı içerik analizi ve "Haberlerin dünyada olup bitenleri objektif bir şekilde yansıttığını düşünüyorsanız yanılıyorsunuz"[136] diyen Teun A. Van Dijk modeli söylem analizi uygulanmıştır. Araştırmanın örnekleminde bulunan, NTV, ATV, Show TV, Kanal D ve STV'nin, 26 Temmuz 2010 tarihli, ana haber bültenlerinde yer alan bu haberin, makro ve mikro analizinden elde edilen bulguların ortaya koyduğu genel sonuçlar şunlardır:

Birincisi; makro analizin ilk kısmını oluşturan tematik çözümleme açısından, beş kanalda yer alan haber değerlendirilirken, haber spotlarına, haber bantlarına ve haber bantları ile devamında yer alan içeriğin uyumuna bakılmıştır. NTV'de olayın ana teması olarak, iki grup arasında çıkan kavganın ilçede neden olduğu gerginlik fikrinin, ön planda tutulduğu görülmüştür. Kanal, hem haber spotunda hem de üst başlık yerine geçen giriş haber bandında, herhangi bir yoruma yer vermeden, duruma dair tespitler yapmıştır. Bu açıdan, herhangi bir tarafsızlık ve nesnellik ihlali olmadığı görülmüştür. Diğer kanallarda ise, NTV'den farklı bir tematik kurgulama yapıldığı gözlenmiştir. Show TV ve ATV olayı, giriş haber spotu ve haber bantlarında, hükümetin açıklamasını benimseyerek, "provokasyon" olarak nitelendirmişlerdir. Olayın provokasyon olduğuna dair işlenen ana temanın, haber metninin devamında yer alan haber bantlarında sunulan alt temaları da şekillendirdiği tespit edilmiştir. Hükümetin açıklamaları, olayın sıcak anından ayrıntılar ve Show TV'de muhalefet partilerinin temsilcilerinin görüşleri, provokasyon ana temasını

[136] Teun A. Van Dijk, http://www.istanbul.edu.tr/iuha/?page=template-news/detail&int_Id=1921 (3.12.2010).

destekleyecek biçimde seçilmiş ve sunulmuştur. Kanal D ve STV'de ise, giriş haber spotu ve haber bandından itibaren, olay planlı bir senaryo olarak lanse edilmiştir. Bu ana temanın hâkim olduğu metinde, sınırlı sayıda haber bandı kullanılarak, olayla ilgili sunulan ayrıntılar (Örn: sıcak anlarda meydana gelen tahribat), ana temayı destekleyecek biçimde verilmiştir. Bu dört kanalın, olaya dair hükümetin yorumunu veya buradan damıttıkları kendi "senaryo" yorumlarını, giriş haber spotuna ve haber bandına taşıyarak, devamında sunulan ayrıntıları da, ana temalarını güçlendirecek biçimde sunarak, tarafsızlık ve nesnellikle bağdaşmayan tematik kurgular yaptıkları tespit edilmiştir.

İkincisi; makro analizin ikinci ayağını oluşturan şematik inceleme açısından beş kanalın haberi veriş biçimi değerlendirildiğinde, NTV dâhil hepsinde nesnellik ihlalleri tespit edilmiştir. Olayın nedenini oluşturan, İnegöl'deki farklı iki mahallede yaşayan kişiler arasındaki kavganın, arka plan bilgilerinin eksik verildiği, yeterince araştırma yapılmadığı görülmüştür. "Doğulu" sözcüğünün anahtar sözcük olarak, hükümetin provokasyon açıklamasını destekleyici biçimde sunulmasının, ekonomik çıkar çatışmasından kaynaklanması muhtemel olayın, bölgesel bir ayaklanma şeklinde anlaşılmasına neden olduğu tespit edilmiştir. Olayın devamında meydana gelenler olayın sonuçlarıdır; ancak başlangıca işaret eden tartışmanın arka planı eksik bir şekilde ve iddia olarak sunulduğundan, nedenle ilgili birçok soru cevaplanmamış, boşlukta bırakılmıştır. Ancak her kanalın olaya dair ayrı bir –ister hükümet lehinde isterse aleyhinde- hikâye örgüsü olduğundan, bu boşlukları kanalların siyasi duruşlarına göre oluşturdukları kanaatleriyle doldurdukları görülmüştür. Tüm bu çabaya rağmen, gerçekte 25 Temmuz 2010 akşamı, Huzur Mahallesi'nden bir halk otobüsü şoförü ile Orhaniye Mahallesi gençleri arasında meydana gelen tartışmaya dair şu sorular cevaplanmadan kalmıştır: "Orhaniye Mahallesi'ndeki genç/gençler halk otobüsü şoförünün neden yolunu kesmişlerdir? Gençlerin yaşları ve meslekleri nedir? Tartışmanın nedeni, ilçedeki ulaşım ağında ortaya çıkan bir ekonomik çıkar çatışması mıdır? Tartaklanan halk otobüsü şoförü, Orhaniye Mahallesi'ne yanında gerçekte kaç kişiyle beraber geri gelmiştir? Orhaniye Mahallesi'nden gençlerin oluşturduğu grup kaç kişiden oluşmaktadır? Tekrar nerede karşı karşıya gelmişlerdir, kahvehaneyi bastıkları doğru mudur? Zanlı olarak nitelenen halk otobüsü şoförü ve

arkadaşları gerçekte kaç kişidirler, yakalanmadan önce kaçmaya çalışmışlar mıdır? Sadece Orhaniye Mahallesi gençleri mi yaralanmıştır, diğer taraftan yaralanan olmamış mıdır? Gerçekte kaç kişi yaralanmıştır?" Görüldüğü üzere, tüm bu sorulara dair net ve kapsamlı cevaplar verilmemiştir. Bu nedenle, kanalların tamamı haberde durum analizi açısından nesnellik ihlali yapmışlardır.

Üçüncüsü; şematik incelemenin ikinci bölümünü oluşturan yorumlar açısından haberler irdelendiğinde, kanalların siyasi duruşlarının en çok burada netleştiği görülmüştür. Kanalların, hükümet lehinde veya aleyhinde olmalarına bağlı olarak, hükümet temsilcilerinin görüşlerine ayırdıkları sürenin ve açıklamaları, metin içerisinde kurgulayış biçimlerinin değişiklik gösterdiği saptanmıştır. Beş kanal da, Bursa Valisi Şahabettin Harput ve İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın görüşlerine yer vermişler, ancak veriliş süreleri ve metnin içerisine yerleştiriliş biçimleri farklılık göstermiştir. NTV, hem valinin hem de bakanın görüşlerini, haberin devamında yorumlar kısmında vermiş, açıklamalarda çarpıcı bulduğu kısımları, tırnak işareti içerisinde haber bandına taşımıştır. Resmi görüşü temsil edenlerin dışında NTV'nin, her iki mahalleden vatandaşların ve bir STK temsilcisinin olayla ilgili görüşlerine de yer vererek, tarafsızlık ve nesnellik ilkelerinin açmazlarını aşmak için ortaya konan dengelilik ilkesine, en fazla riayet eden kanal olduğu görülmüştür. Ancak NTV muhalif partilerin temsilcilerine haberde yer vermemiştir.

ATV ve Show TV, hükümet ve devlet temsilcilerinin görüşlerini, giriş haber bandında olayı tanımlamak için, tırnak işareti olmadan kullanarak, hem tarafsızlık hem de nesnellik ihlali yapmıştır. ATV, ağırlıklı olarak İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın görüşlerini aktarmış ve bunlara dair, herhangi bir olumsuz yorum belirtmemiştir. Haberini, hükümetin gücü ve kararlılığı ana teması üzerine kuran ATV'nin, muhalif partilerin temsilcilerinin, olayın şahitlerinin ve STK temsilcilerinin görüşlerine yer vermeyişi, hükümet lehinde taraf tuttuğunu açıkça ortaya koymuştur. Farklı çıkar gruplarını temsil eden bireylerin görüşlerinin yansıtılmaması ve olayın öncesi ve sonrasına dair bilginin tek kaynaktan elde edilmesinin, önemli bir nesnellik ihlali olduğu görülmüştür. Bu durum Show TV'de karşıt bir biçimde ortaya çıkmıştır. Ağırlıklı olarak Bursa Valisi Şahabettin

Harput'un açıklamaları aktarılmış, bunlar NTV'de olduğu gibi müstakil bir bölümde değil, olayın gelişmelerinin aktarıldığı kısımda iç içe verilmiştir. Her ne kadar Show TV, devlet temsilcisinin görüşüne yer vererek, hükümet lehinde veya aleyhinde bir tutum sergilemediği izlenimini vermeye çalışsa da, örtülü bir taraflılık gösterdiği saptanmıştır. Sonuçta, Vali'nin açıklamaları hükümet temsilcisinin açıklamaları ile aynıdır. Valinin ortaya koyduğu her bir saptamanın ardından, perforenin devreye girerek, bağlaçlarla başlayan olumsuzluk içeren cümleler kurması, Show TV'nin olayda hükümetin gücünü ve etkinliğini yeterince ortaya koyamadığı yönündeki ana temasını, destekleyici yönde bir algı oluşturmaktadır. MHP'ye yüklenen BDP temsilcisinin görüşünün "İma"; Başbakan'a yüklenen MHP'ninkininse "Yorum" olarak etiketlenmesi, Show TV'nin yukarda savunulan hükümet aleyhindeki örtük taraflılığını destekleyen bir kurgudur. Olayın şahitlerinin ve STK temsilcilerinin görüşlerine yer verilmemesi ise, hem nesnellik ihlali hem de kanalın taraflılığını destekleyen bir diğer unsurdur.

Olayı bir senaryo olarak tanımlayan Kanal D ve STV ise, yorumlar açısından, ATV ve Show TV'ninkine benzer tutumlar göstermişlerdir. Kanal D, hem hükümet temsilcisinin hem de devlet temsilcisinin görüşlerine yer vermiş; ancak ağırlıklı olarak yer verdiği İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın açıklamalarını, zamansal olarak farklı sıralama yaparak, aynı Show TV'nin yaptığı gibi gelişmelerin aktarıldığı kısma yerleştirdiği görülmüştür. Kanal D'nin olayla ilgili ana teması, planlı bir eylem olarak sunulan olayda, tahribatı önlemede hükümetin gösterdiği yetersizliktir. Bakanın açıklamalarını, olay anında meydana gelen olumsuzlukların arasına yerleştiren kanalın, Bakan'ın her bir açıklamasından sonra, bağlaçla başlayan, olumsuz yargılar içeren cümleler kuran perforeyi devreye sokarak, ana temasını güçlendirdiği saptanmıştır. Muhalif partilerden sadece BDP'nin görüşlerine yer verilmiş, burada da kışkırtıcı unsurlar ön plana çekilerek, partinin sağduyu çağrısı yorumun sonunda verilmiştir. Olayla ilgili ilçe sakinlerinin ise, olayın ne derece büyük tahribata neden olduğuna dair görüşlerine yer verilmiştir. Kanal D'nin, hükümet aleyhindeki tutumunu ortaya koyarken, Show TV'den daha açık davrandığı görülmüştür. Olayla ilgili ana teması, "ülkenin hassas bir dönemden geçtiği günlerde karanlık ellerin ortaya koyduğu planlı bir eylem" olan STV ise, hem hükümet hem de

devlet temsilcilerinin görüşlerine ana temasını destekleyici biçimde yer vermiştir. Olay şahitlerinden ise, olayın bir provokasyon olduğuna dair, resmi görüşü destekleyici biçimde görüş bildirenler, habere dahil edilmişlerdir. Hem muhalif partilerin hem de olayın ilk nedeni olan tartışmanın taraflarının, ikamet ettikleri mahallelerden tanıkların görüşleri göz ardı edilmiştir. Tüm bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, STV'nin, tıpkı Show TV'nin örtük hükümet aleyhtarlığı gibi, hükümet lehinde örtük bir taraflılık gösterdiği saptanmıştır.

Dördüncüsü; mikro analizi oluşturan ilk iki unsur, sentaktik ve leksikal analiz açısından beş kanalın olayla ilgili haberleri tetkik edildiğinde, NTV'nin söylemini en temiz tutmaya çalışan kanal olduğu görülmüştür. Yukarıda yorum bölümünde değinildiği üzere, kanallar, olayla ilgili kanaatlerini ana temalarında somutlaştırmışlardır. Bu ana tema ise, kanalların siyasi iktidarı temsil eden hükümetin lehinde veya aleyhinde olmalarına göre şekillenmiştir. Buna göre haber metnini oluşturan cümlelerde, hükümetin açıklamaları olumlanmış veya olumsuzlanmıştır. Olayın aktarıldığı cümlelerde fail, ATV'de ve Show TV'de "provokasyon" olurken, STV'de bir senaryoyu sahneye koyan "karanlık eller" olmuştur. Sentaktik açıdan yapılan analizlerde, haberlerin gerçek olayın bir temsili olmaktan uzak olduğu görülmüştür. Kanalların kurdukları cümlelerle gerçekliği, siyasi iktidar karşısında aldıkları duruşa göre yeniden inşa edip, kurgulayıp, izleyiciye sundukları saptanmıştır.

Leksikal analiz açısından bakıldığında da, ortaya konan gerçekliğin inşası saptamasını destekleyici bulgular elde edilmiştir. STV hariç diğer kanallarda, olaya karışan taraflardan biri tanımlanırken, "Doğulu, Doğu kökenli" vb. ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Bu tanımlama, durumu betimlemekten ziyade, olayın provokasyon ve senaryo olduğuna dair egemen görüşü anlaşılır kılmak ve desteklemek için kullanılmıştır. Tartışmanın diğer tarafı ise, "mahalleli gençler, ilçe sakinleri ve İnegöllü gençler" vb. olarak tanımlanmıştır. Tarafların "Biz ve onlar" olarak sınıflandırılması, hem örtülü ayrımcılık hem de yanlılıktır. Olayın failini "karanlık eller" olarak tanımlayan STV ise, bu ifadeye yer vermemiştir; ancak bu sefer de olayın anlaşılması, içinden çıkılması güç bir duruma dönüşmüştür. Ortada

sadece, ne için tartıştıkları ve kim oldukları belli olmayan insanlar vardır. Bu durumun, bu şekilde ifade edilmesinin ise yine, STV'nin "ülkenin içinden geçtiği hassas dönemde boş durmayan karanlık eller" ana temasını güçlendiren bir unsur olduğu saptanmıştır. "Doğulu" sözcüğü, kanalların olaya dair oluşturdukları kurgu bağlamında değerlendirildiğinde ayrımcılık içermektedir. Her ne kadar söz konusu kanallar, bu sözcüğün çağrıştırdığı, taraflar arasında olması olası ekonomik çıkar çatışmasının üzerine gitmemiş olsalar da, haberi eleştirel bir zihinle izleyen herhangi bir izleyicinin aklına bunun gelmesi mümkündür. Bu sözcüğün kullanılmaması ise, tıpkı STV'de olduğu gibi, olayın failini "karanlık eller" yapmaktadır. Kelime seçiminin ve kullanıldıkları bağlamın, cümle yapısı ile beraber, haberin gerçekliğin yeniden, bambaşka bir şey olarak inşa edilmesinde, elzem bir rol oynadığı saptanmıştır. Bu durum Glasgow Medya Grubu'nun (1980), *Gerçekten Kötü Haberler* (Really Bad News) adlı araştırmasında da ortaya çıkan sonuçlardan biridir:

> "Televizyon haberlerindeki gerçeklik, tek bir toplum ve tek bir ulus üzerine kurulmuştur. Ancak bu toplumun, farklı rolleri üstlenen kişilerden oluştuğu açıkça belirtilmektedir; insanlar güçlü ya da zayıf, kadın ya da erkek, siyah ya da beyaz olarak tanımlanmıştır. Haberler kesinlikle saf ve basit gerçekler değildir; gerçekliğin evrimini, analizini, seçimini kapsar. Bu durum gazetecilerin haberleri izleyiciye sunduğu süreçte işlemektedir."[137]

Retorik açısından haberler incelendiğinde, özellikle ATV, Show TV ve Kanal D'nin ciddi tarafsızlık ve nesnellik ihlalleri yaptıkları görülmüştür. Haber sunucularının, bir hikâye anlatıcısı gibi, mimikler kullanarak, inişli çıkışlı tonlamalarıyla, haberin ayrıntılarını aktararak, olaya dair kendi kurgularının inandırıcılığını artırmaya çalıştıkları görülmüştür. STV ve NTV'nin aksine, bu üç kanalda olayla ilgili haber, görece uzun yer almıştır. Bunun nedeninin ise, olayın tahribat anlarının, hem anlatımının hem de görüntülerinin, tekrarlanarak verilmesi olduğu saptanmıştır. Anlatımın güçlendirilmesinde, hem bu tekrarların hem de bunlarla aynı anda devreye giren gerilimli fon müziklerinin, önemli bir payı olduğu görülmüştür. Bu şekilde haberin, enformasyon aktaran nesnel bir araç olmaktan çok, siyasi iktidara göre taraf olmuş medyanın elinde, izleyicilerin kanaatlerini

[137] Akt. Bedriye Poyraz, 2002, s. 69.

oluşturmak ve kontrol etmek için hazırlanan duygu-odaklı bir "gerçeklik gösterisine" (reality show) dönüştüğü görülmüştür:

> "Taraf tutma ya da seçicilik, haber zincirinin tüm bağlantı noktalarında ortaya çıkar… Montaj odasından sunucunun masasına ulaşıncaya kadar bir başka seçici karar daha işin içine karışır. Her haber için kaç dakika ayrılacaktır? Daha sonra da yorumcu sunucular, kendi taraflılıklarını, ses tonlarıyla, mimiklerle vb. yollarla yansıtırlar. Ve sonuncusu, ama en az diğerleri kadar önemlisi, izleyiciler de neyin önemli olduğuna kendi inançları, tutumları ve değerleri doğrultusunda karar vererek neyi alıp neyi bırakacaklarını belirlerler."[138]

STV ve NTV'de de anlatımı desteklemek için sayısal unsurlara değinilmiştir. Bu kanallar da bu sayıları, doğruluğunu ispatlamadan ve kaynak belirtmeden vererek nesnellik ihlali yapmışlardır. Ancak diğer üç kanalın, bunun yanı sıra, sayısal unsurları kullanırken "makul" sınırları zorladıkları görülmüştür. Anlatımı güçlendirmek ve içeriğin etkisini artırmak amacı ile sayılması zor kalabalıkları, tek tek saymışçasına abartılı rakamlarla ifade ederek, nesnellik ihlalinin ötesinde, duygu-odaklı habercilik yaptıkları yukarıda ortaya konan bu üç kanalın, bu tarz dramatik unsurlarla haberi bir öykü anlatma biçimine dönüştürdükleri saptanmıştır.

Sonuç olarak, her ne kadar NTV'nin sicili diğerlerine göre daha temiz olsa da, araştırmanın örnekleminde yer alan beş kanalın haberlerinin de, farklı ve değişen düzeylerde tarafsızlık ve nesnellik ihlalleri içerdiği görülmüştür. Mevcut görüşe göre, taraf olma sorunu, dengelilik, çeşitlilik ve hakkaniyet gibi ilkelerle aşılabilecek bir durum gibi görünmektedir. Ancak, bu çalışmadan çıkan sonuçlara göre, haber üretim sürecinde rol alan aktörlerin, değer yargıları, kişisel tutum ve inançlarla örülü, farklı gerçeklik algısına sahip ideolojik özneler olmalarından ötürü, olayın gerçekte olup bittiği gibi aktarılmasının, öznenin değer yargılarından bağımsız olarak nesnenin tanımlanmasının, kısaca nesnelliğin, tıpkı 1980'lerden itibaren sosyal araştırmalarla ilgili tartışmalarda olduğu gibi, mümkün olmadığı kanaatine varılmıştır.

[138] Marilyn J. Matelski, 1995, s. 20-21.

Sorunun aşılması yönünde faydalı olacağı düşünülen öneriler sırasıyla şu şekildedir:

1- Öncelikli olarak, Türkiye'de özel radyo ve televizyonları düzenleyici ve denetleyici bağımsız idari otorite olan, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun, yayın ilkelerinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Mevcut yayın ilkelerinin, görsel-işitsel medya alanında gerekli yönlendirmeyi yapabilecek yetkinlikte olmadığı gözlenmiştir. İhlal ortaya çıktıktan sonra müdahale etmek yerine, hazırlanacak olan kapsamlı ve mevcut sorunların iyi analiz edildiği, bir yayın ilkeleri rehberiyle, bilhassa demokratik bir kamusal alanın oluşmasında, bilginin aktarılması açısından önemli olan haber yayıncılığında, doğru bir yönlendirme yapılarak, tarafsızlık ve nesnellik ihlallerinin tamamen ortadan kaldırılamasa da, en aza indirgenmesinin sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu anlamda, İngiltere'deki RTÜK muadili kurum olan OFCOM'un, akademik bir çalışmanın titizliğiyle ortaya koyduğu yayın ilkeleri rehberinin, RTÜK tarafından hazırlanabilecek böyle bir rehbere örnek oluşturabileceği değerlendirilmiştir.

2- Problemin başladığı nokta aslında, ülkede bulunan iletişim fakültelerinin gazeteci ve muhabir yetiştirirken uyguladıkları müfredattır. Sonuçta, hâlihazırdaki sorunların kaynağı, bu müfredat programlarının yetiştirdiği insanların sahip oldukları habercilik anlayışıdır. İletişim, toplumdan ve toplumda hâkim olan iktidar ilişkilerinden bağımsız bir alan değildir. Öznenin de nesnenin de insan olduğu böyle bir alanın, sosyal bilimlere hâkim olan kuramsal ve yöntembilimsel problemlerle sıkı bir ilişkisi olduğu gerçeği ortadadır. Bu sebeple, iletişim fakültelerinin müfredatlarını disiplinlerarası bir anlayışla şekillendirmeleri (Örn: Sosyoloji, Sosyal Düşüncenin Tarihi, Felsefe, Dilbilim, Antropoloji, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri vb.) ve öğrencilerine sosyolojik bir bakış açısı kazandırdıktan sonra, mesleğin pratiklerini ve etik sorunlarını anlatmalarının yerinde olacağı düşünülmektedir. Sonrasında ise, uzmanlaşmaya gidilerek, kim ne alanda muhabir/gazeteci olmak istiyorsa (Örn: ekonomi, siyaset vb.) o alanın eğitimini almasının, alanına hâkim profesyonellerin yetişmesine önemli bir katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

3- Diğer bir öneri ise, hem basın meslek odaları hem de akademisyenler tarafından tartışılan, habercilik etiğine dairdir. Mevcut habercilik anlayışı ve geleneksel haber etiği anlayışı arasında sıkı bir ilişki vardır. Ayşe İnal'ın da ileri sürdüğü gibi, egemen olan habercilik anlayışı, toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunları karşıtlıklara indirgeyen, sloganlaştıran, tarafları kutuplaştıran, demokratik diyalog biçimlerini engelleyen bir yaklaşım içermektedir. Bu anlayış ülkede, siyasetin haberleştirilmesinde genel bir sorundur. Bu sorunun, yerleşmiş haber yapma pratiklerinin ve haber değerlerinin üzerini örten ise, geleneksel etik anlayışının temelini oluşturan olaya/olguya dayanma, tarafsızlık ve nesnellik ilkeleridir. Ancak, eleştirel yaklaşımların sunduğu mevcut duruma dair bulgu ve saptamalardan faydalanılarak, geleneksel etik anlayışın olaya/olguya dayanma, tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri sorgulanmalı, dengelilik ilkesi ise kültürel, siyasi ve ekonomik gücü olmayanları da içeri alacak şekilde yeniden tanımlanmalıdır. Ayşe İnal'ın da vurguladığı gibi, bu şekilde yeniden tanımlanmış bir "dengelilik" ilkesi, sorun/konu odaklı bir habercilik anlayışı ile birleştirildiğinde ancak, kitle iletişim araçları, demokratik bir kamusal alanın oluşumuna katkı sağlayabileceklerdir. [139]

**Son söz:** Televizyon haberlerinin tarafsız ve nesnel olmadığına dair bir kabulle başlayan bu çalışma, araştırmacının süreçte edindiği entelektüel açılımlar sebebi ile bir soruya dönüşmüş ve araştırmacı tarafından buna, burada değinmenin yerinde olacağı düşünülmüştür: Jean Baudrillard, "Simülasyon Kuramı" ile gerçekliğin yitirildiğini ve artık yerini simülasyon evreni denen yapay dünyanın aldığını ileri sürmüştür. Kitle iletişim araçları da, bu simülasyon evrenin bir parçasıdır ve onların da misyonu bu kaybın, bu yitirilişin üzerini örterek kitleleri buna uyandırmamaktır. Peki, bir yanıyla dekadans olarak da anlaşılabilecek bu durumda, örtünün üzeri tamamen kaldırılsa, geriye ne kalacaktır? Boşluk...? Peki ya hakikat, tam da bu boşluğun kendisi ise ya da bundan sâdır olacaksa? Gerçeklik dediğimiz, Baudrillard'a göre modern toplumlarda, son iki yüzyılda ortaya çıkmış bu ilkenin kendisi, aslında hakikatin üzerini örtme işlevini üstlenmiş ilk simülakr evresiyse?

[139] A. İnal, 2009b, s. 259-265.

## KAYNAKÇA


Adanır, Oğuz (2010), *Fikir Mimarları Dizisi – 22: Baudrillard,* Say Yayınları, İstanbul.

Althusser, Louis (2010), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,* İthaki, İstanbul.

Babbie, Earl (2007), *The Practice of Social Research,* Wadsworth Cengage Learnin, USA.

Bailey, Kenneth D. (1994), *Methods of Social Research,* The Free Press, Kanada.

Bardoel, Jo ve D'Haenens (2004), "Media Responsibility and Accountability: New Conceptualizations and Practices", *Communications,* Sayı: 29, s. 5-25.

Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri, http://www.basinkonseyi.org.tr/lang_tr/pressOccupationPrinciples.asp (14.10.2010).

Baudrillard, Jean (2006), *Sessiz Yığınların Gölgesinde: Toplumsalın Sonu* (çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

_____ (2003), *Sanal Evren ve Haber Dünyası (İzmir Konuşması-2003),* (çev. Oğuz Adanır), http://www.lisefelsefe.org/yazilar/Baudrillardizmir.htm (23.10.2010).

_____ (2002), *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (çev. Oğuz Adanır), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

_____ (1998), *Simülakrlar ve Simülasyon* (çev. Oğuz Adanır), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

_____ (1988), *The Ecstacy of Communication* (çev. Bernard&Caroline Schutze), Semiotext(e) Foreign Agent Series, New York.

Berger, Arthur Asa (1993), *Kitle İletişimde Çözümleme Yöntemleri* (çev. Deniz Güler), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Bierstedt, Robert (1957), *The Social Order,* McGraw Hill, New York.

Bourdieu, Pierre (2007), *Televizyon Üzerine,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Christians, Clifford G. (2005), "Ethics and Politics in Qualitative Research", *The Sage Handbook of Qualitative Research* (eds. Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln), Sage Publications, London, s. 139-165.

Doğan Yayın Holding Yayın İlkeleri, http://www.cnnturk.com/servisler/ilkeler/default.aspx (14.10.2010).

Evers, Hubb (2009), "Medya Etiği", *Televizyon Haberciliğinde Etik* (yay. haz. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel), Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, s. 45-59.

Fejes, Fred (2005), "Eleştirel Kitle İletişim Araştırması ve Medya Etkileri: Yok Olan izleyici Sorunu", *Medya, İktidar, İdeoloji,* Bilim Ve Sanat, Ankara, s. 295-314.

Gitlin, Todd (1980), *The Whole World İs Watching,* University of California Press, Berkeley.

Gökçe, Orhan (1994), *İçerik Çözümlemesi,* Konya Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

Gramsci, Antonio (1992), *Selections from the Prison Notebooks* (çev. ve yay. haz. Quintin Hoare ve Geoffrey Nowell Smith), International Publishers, USA.

_____ (1986), *Hapishane Defterleri* (çev. K. Somer), Onur Yayınları, İstanbul.

_____ (1985), *Aydınlar ve Toplum,* Örnek Yayınları, İstanbul.

_____ (1984), *Modern Prens*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.

Habermas, Jürgen (2003), *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Hackett, Robert A. (1998), "Bir Paradigmanın Önemini Yitirişi: Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik" (çev. Ayşe İnal), *Ankara Üniversitesi İLEF Yıllığı 1997-1998,* Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okul Yayınları, Ankara.

Hall, Stuart (2005), "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", *Medya, İktidar, İdeoloji* (der. ve çev. Mehmet Küçük), Bilim ve Sanat, Ankara, s. 73-122.

İnal, Ayşe (2009a), "Tarihsel gelişimi içinden gazetecilik etiğini yeniden düşünmek", *Televizyon Haberciliğinde Etik (yay. haz. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel),* Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, s. 27-44.

_____ (2009b), "Haber medyası ve seçim kampanyaları", *Televizyon Haberciliğinde Etik (yay. haz. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel),* Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, s. 251-267.

_____ (1996), *Haberi Okumak,* Temuçin Yayınları, İstanbul.

Kazancı, Metin, *Althusser ile İdeoloji Üzerine Yapılamamış Bir Söyleşi,* http://dergiler.ankara.edu .tr/dergiler/23/668 /8512.pdf (22.10.2010).

Keskin, Zerrin Ertan (2004), "Türkiye'de Haber İncelemelerinde van Dijk Yöntemi", *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi* (der. Çiler Dursun), Kesit Tanıtım, Ankara, s. 391-405.

Kieran, Matthew (yay. haz.) (1999), *Media Ethics, A Philosophical Approach,* Praeger, Londra.

Lee, Alan J. (1976), *The Origins of the Popular Press in England, Ro*wman & Littlefield, Londra.

Lippmann, Walter (1949), *Public Opinion,* The Macmillan Company, New York.
Lull, James (2001), *Medya, İletişim, Kültür* (çev. Nazife Güngör), Vadi Yayınları, Ankara.

Marshall, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü,* Ayraç Yayınları, Ankara.

Matelski, Marilyn J. (1996), *TV Haberciliğinde Etik,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

McQuail, Denis (1994), *Mass Communication Theory: An Introduction,* Sage, Londra.

Merrill, John C. (1989), *The Dialectic in Journalism: Toward a Responsible Use of Pres Freedom,* Lousiana State University Press, Londra.

Moressi, Enrico (2003), *Haber Etiği: Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi,* Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Mutlu, Erol (2008), *İletişim Sözlüğü,* Ayraç, Ankara.

_____ (2005), "Saddam, İkiz Kuleler ve Global Medya Ahlakı", *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya,* Ütopya Yayınevi, Ankara, s. 218-258.

_____ (1998), "Tarafsız Yayıncılık", *AÜ BYYO YILLIK 1998,* Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okul Yayınları, Ankara.

Nordenstreng, Kaarle (1998), "Hutchins Goes Global", *Communication Law & Policy*, Cilt 3, Sayı: 419-438.

_____ (1984), *The Mass Media Declaration of UNESCO,* Ablex, New Jersey.

Ofcom Yayın İlkeleri (Ofcom Broadcasting Code), http://stakeholders.ofcom.org.uk/broadcasting/broadcast-codes/broadcast-code/ (14.10.2010).

Parsa, Seyide (1993), *Televizyon Haberciliği ve Kuramları,* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İzmir.

Poyraz, Bedriye (2002), *Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik,* Ütopya Yayınları, Ankara.

Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik, RG: 17.04.2003, 25082.

Root, Michael (1993), *Philosophy of social science: The methods, ideals and politics of social inquiry,* Blackwell, Oxford UK.

RTÜK & TVYD (2009), "Televizyon Habercileri için Rehber", Ankara.

Schudson, Michael (1978), *Discovering the News: A Social History of American Journalism,* Basic Books, New York.

Simmel, Georg (2009), *Bireysellik ve Kültür,* Metis Yayınları, İstanbul.

Slack, J. D. ve Allor, M. (1997), "Eleştirel İletisim Arastırmalarının Politik ve Epistemolojik Kökenleri" (çev. G. Seçkin), *Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık '94*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okul Yayınları, Ankara.

Sparks, Colin (1995), "The Media As a Power for Democracy", *Javnost: The Public,* Cilt 2, Sayı: 1, s. 45-61.

Stake, Robert E. (2005), "Qualitative Case Studies", *The Sage Handbook of Qualitative Research* (eds. Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln), Sage Publications, California, s. 443-467.

Şeker, Mustafa (2003), "Haber Söylemi İçinde Yapılandırılmış Örtülü Nesnellik İhlalleri", *Selçuk İletişim,* Cilt 2, Sayı: 4, s. 100-113.

Taş, Oğuzhan (2009)"Medya etiğinin tarihsel temelleri ve gelişimi", *Televizyon Haberciliğinde Etik (yay. haz. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel),* Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara, s. 3-23.

Uğurlu, Faruk ve Öztürk, Şerife (2006), *Türkiye'de Televizyon Haberciliği,* Tablet Kitabevi, Konya.

Ward, Stephen J.A. (2004), *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond,* McGill–Queen's University Press, Montreal-Kingston.

White, Robert A. (1995), "From Codes of Ethics to Public Cultural Truth: A Systemic View of Communication Ethics", *European Journal of Communication,* Cilt 10, Sayı: 4, s. 441-459.

Van Dijk, Teun A. (2005), "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", *Medya, İktidar, İdeoloji* (der. ve çev. Mehmet Küçük), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

_____ http://www.istanbul.edu.tr/iuha/?page=template-news/ detail&intId=1921 (3.12.2010).

3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, RG: 20.04.1994, 21911.

## EK 1

## NTV DEŞİFRE METNİ

### 26 Temmuz 2010 Tarihli "İnegöl Olayı" ile İlgili Haber

**Haber Spotu:** Bursa'nın İnegöl ilçesinde bir kahvehanede başlayan kavga ilçeyi karıştırdı. Kahvedeki bazı kişileri bıçaklayanları kendilerine verilmesini isteyen yüzlerce kişi polisle çatıştı. Hemen olay yerine, İnegöl'e dönüyoruz, İrfan Bozan karşımızda. İrfan, neler yaşandı dün gece ve durum şu anda nasıl?

**Haber Bantı:** SICAK GECENİN ARDINDAN – İKİ GRUP ARASINDA KAVGAYLA BAŞLAYAN GERİLİM İNEGÖL'E CEHENNEM GECESİ YAŞATTI

**Görüntü:** Ekranın yarısında muhabirin görüntüsü, diğer yarısında olayın meydana geldiği gecenin görüntüleri. Kalabalık, çevik kuvvet araçları, güvenlik güçleri vb. – 1 dakika 1 saniye.

**Muhabir (Canlı):** Aslında İnegöl'deki son durumu arkamdaki görüntü yani çevik sıra sıra çevik kuvvet otobüsleri çok iyi anlatıyor diyebiliriz. Bursa'ya ek olarak Eskişehir ve Bilecik'ten de çevik kuvvet takviyesi geldi buraya. Bütün çaba dün akşam yaşanan, dün akşamki olayların tekrar etmemesi için daha sıkı bir güvenlik önlemi olduğunu söyleyebiliriz. Peki bir gerginlik beklentisi mi var? Doğrusu bu yönde bir işaret almadık diyebiliriz. İki kutuptan bahsetmek mümkün burada, dün saldırının gerçekleştiği Orhaniye Mahallesi ve çoğunluğunu Doğu ve Güneydoğu'dan gelenlerin oluşturduğu ve saldırganların geldiği yer olarak Huzur yani Karadere yeri. İşte buralara gittiğimizde sohbet ettiğimizde sıkıntılı laflar duyabiliyor, örneğin bugün Karadereliler İnegöl merkezdeki işlerine gitmekten imtina etmişler, gitmemişler. Bunun dışında İnegöl'de hayatın normale döndüğünü söyleyebiliriz. Peki, tüm bu neden normal kelimesini kullanıyoruz ve neler yaşanmıştı? İşte şimdi dün akşamı hatırlamakta fayda var. Dün akşama ilişkin haber geliyor şimdi ekrana.

**Görüntü:** Kalabalığın, karmaşa içindeki sokakların, güvenlik güçlerinin, yaralı bir polisin ve gözaltına alınanların polis aracına götürülüşü esnasında çekilen görüntüler. Tam ekran verilen görüntüler de gerçek sesler yer almıştır (Örn: telsiz sesi, kalabalığın uğultusu vb.) – 1 dakika 18 saniye.

**Haber Bantı:** İNEGÖL'DE GERGİN 5 SAAT – BURSA'NIN İNEGÖL İLÇESİ KARIŞTI

**Haber Bantı:** İNEGÖL'DE GERGİN 5 SAAT – BURSA'NIN İNEGÖL İLÇESİNDE 3 KİŞİ 6 KİŞİYİ BIÇAKLADI, HALK POLİS MERKEZİNİ SARDI

**Perfore:** İddiaya göre Orhaniye Mahallesi'nde yaşayan gençler Doğu kökenli şoförün kullandığı minibüsün önünü kesti ve bu yolu kullanmaması için uyardı. Çıkan tartışmada dövülen genç yanına arkadaşlarını da alarak kendisini dövenlerin bulunduğu kahvehaneyi bastı. Grup bıçak ve sopalarla etraftakilere saldırdı. Vali Şahabettin Harput'a göre ise kavga, alacak-verecek meselesine dayanıyor. Kavgada altı kişi yaralandı, üç saldırgan yakalandı. Tartışmaların ardından olay daha da büyüdü. Grubun arkadaşlarına saldırdığını öne süren kalabalık karakolun çevresini sararak zanlıların kendilerine verilmesini istedi. Polisin karşı koyması üzerine taşkınlığa başlayan grup aralarında polis araçlarının da bulunduğu birçok araca zarar verdi. Kalabalık karakola, belediyeye ve banka şubesine taşla saldırdı. Olaylarda on polis aralandı, sekiz araç tahrip edildi. İnegöl polisine takviye olarak Bursa'dan çevik kuvvet ekibi gönderildi. Sabaha dek süren olaylardan sonra polis, taşkınlık yapan grupları yönlendiren kişileri gözaltına almaya başladı.

**Haber Bantı:** TAHRİKÇİYE EV EV TAKİP – BURSA'NIN İNEGÖL İLÇESİ KARIŞTI

**Haber Bantı:** TAHRİKÇİYE EV EV TAKİP – POLİS ARAÇLARINI YAKAN, GERİLİMİ KÖRÜKLEYEN KİŞİLER KAMERALARDAN TESPİT EDİLİP YAKALANDI

**Muhabir (Banttan):** Polis dün gece İnegöl'deki olaylara karışanları karakolun önüne toplanan kalabalıktan tespit ettiklerini tek tek toplamaya devam ediyor ve sabah saatlerinde bir kişinin daha gözaltına alındığını görüyoruz:

**Görüntü:** Muhabir kameranın önünden çekilir, etrafında polisler olduğu halde kollarından tutan polislerle, başı önünde yürüyen zanlının görüntüsü – 14"

**Perfore:** Üç zanlı Bursa'ya götürülürken yaralılar da tedavi altına alındı. Güvenlik güçleri ilçenin giriş ve çıkışlarında önlem aldı. Olaylar sabaha karşı kontrol altına alınabildi.

**Haber Bantı:** SICAK GECENİN ARDINDAN – İKİ GRUP ARASINDA KAVGAYLA BAŞLAYAN GERİLİM İNEGÖL'E CEHENNEM GECESİ YAŞATTI

**Muhabir (Canlı**): İlçedeki gerginliği düşürmek için bugün öğleden sonra önemli bir toplantı gerçekleşti. Bursa Valisi Şahabettin Harput'un başkanlığında gerçekleşen toplantıya ilçedeki sivil toplum kuruluşları ve az önce zikrettiğim mahallenin muhtarları ileri gelenleri yani Huzur ve Orhaniye Mahallesi ileri gelenleri katıldı. Tüm hedef ilçede tansiyonu düşürmek içindi, kuşkusuz açıklamalar da geldi validen geldi belediye başkanından geldi ve özellikle Ankara'dan gelen açıklama da önemliydi. Şimdi kim ne demiş dün gece yaşanan olaylar için o geliyor ekrana:

**Haber Bantı:** "PROVOKASYON VAR" – BURSA'NIN İNEGÖL İLÇESİ KARIŞTI

**Haber Bantı:** "PROVOKASYON VAR" – VALİ: ADİ BİR VAKA OLARAK BAŞLAYAN OLAY BÖLGESEL ÖZELLİKLİ OLAYA ÇEVRİLMEK İSTENDİ

**Görüntü:** Röportaj yapılan vatandaşların görüntüleri – 36''

**Perfore:** Bursa'nın İnegöl ilçesinde halk tedirgin. Yaşanan olayların büyümemesini istiyor.

**Yorumlar:**

**Vatandaş 1:** İnegöl komple elli kişinin üzerine geldi, yani bu ne davadır yani bu ne ortamdır…

**Vatandaş 2:** Bizim amacımız burada kargaşa çıkarıp da burada herkesin huzurunu bozmak değildir. Biz bugün işe gitmemizin sebebi sadece olaylar yatışsın herkes huzuruna baksın.

**Vatandaş 3:** İnegöl'ün içerisinde bu gibi vakaların olması mucize gibi bir şeydir yani, olmaması gerekiyor.

**Muhabir:** Şaşırdınız mı?

**Vatandaş 4:** Herhalde. Yani böyle bir yerde böyle olayların olmasını kimse tasvip etmez.

**Görüntü:** Vali Şahabettin Harput inceleme ve açıklama yaparken – 42''

**Perfore:** Bursa Valisi Şahabettin Harput'sa bir asayiş olayının provokasyonla çatışmaya döndürülmek istendiğini söyledi.

**Haber Bantı: İNEGÖL'DE GERGİN GECE**

**Bursa Valisi Şahabettin Harput:** Adi bir asayiş olayını bunu bölgesel özellikte bir olay gibi algılayarak birileri de bunu bu şekilde provoke ederek insanlarımızla karşı karşıya getirmek gibi bir tertip yaşanmak yaşatılmak istenmiştir. Alkollü ve bilinçsizce yapılan bir eylem olduğunu özetle belirtmek istiyorum. Bir dedikodu çıkıyor iki tane insan ölmüştür. Nasıl oldu bu insan öldü, kim öldürdü? O zaman bu insanların üzerine gidelim. Şuursuzca, bilinçsizce, çılgınca bir fikir.

**Görüntü:** İçişleri Bakanı Beşir Atalay açıklama yaparken – 29''

**Perfore:** İçişleri Bakanı Beşir Atalay'sa olayların referandum sürecine denk gelmesine dikkat çekti.

**Haber Bantı:** "DEVAMI GELEBİLİR İKAZI" – ATALAY: REFERANDUM SÜRECİNDE BU TÜR OLAYLARIN OLACAĞINI TAHMİN ETMEK ZOR DEĞİL

**Beşir Atalay:** Özellikle bu halk oylaması sürecinde eee bu tür bazı şeylerin eee olabileceğini tahmin etmek zor değil. Bütün vatandaşlarımızın hiçbir endişe ve korku olmadan sandığa gitmesini sağlayacağız.

**Haber Bantı:** SICAK GECENİN ARDINDAN – BURSA İNEGÖL'DEKİ GERGİNLİĞİN PERDE ARKASINDA NELER VAR?

**Haber Bantı:** PERDE ARKASINDA NE VAR? – İNEGÖL GAZETECİLER CEMİYETİ BAŞKANI MEHMET HANEFİ YILDIRIM ANLATIYOR

**Görüntü:** Mehmet Hanefi Yıldırım muhabirin sorularına cevap verirken – 2' 08''

**Muhabir (Canlı):** Peki ilçedeki tansiyon nasıl düşer? Bu sorunun yanıtını arayacağız. Yanımızda İnegöl Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Mehmet Hanefi Yıldırım var. Efendim hemen sormak istiyorum ilçede tansiyonu düşürmek için kimin ne yapması lazım, kime ne görevler düşüyor?

**Mehmet Hanefi Yıldırım:** Öncelikle gerçekten sizler de sabahtan beri bizim gibi koşturuyorsunuz, İnegöl'deki bu atmosferi ölçmeye çalışıyorsunuz. Gerçekten İnegöl'ümüze nazar değdi. Bu gerginlik nasıl geçer sorunuza ise şöyle cevap vermek istiyorum, İnegöl'ümüze sizin baktığınız açıdan bakarsak gerginlik var; çünkü bir tarafta polis otoları bir tarafta bir karmaşadır gidiyor. Ama biz İnegöl'de oturan

insanlar olarak bir gerginliğin olduğuna inanmıyoruz. O akşamki iş orada bitmiştir, hele bu akşam bir gerginliğin beklenilmesi kadar abes bir şey olamaz, çünkü neden? Bu akşam biliyorsunuz mübarek Berat Kandili. İnegöl'ümüz de çok hassastır bu konuda. İnşallah İnegöl'ümüz huzur ve barışı bu akşam bulacak ve huzur ve barışla birlikte bu gerginlik de ortadan kalkacaktır. Sayın Vali'miz biliyorsunuz bugün bir toplantı yaptı. Toplantıda emniyet güçlerinin biraz daha artırılacağını, çünkü İnegöl'ümüzde gerçekten bir zafiyet var.

**Muhabir:** Toplantı işe yaradı mı?

**Mehmet Hanefi Yıldırım:** Bence işe yaradı. Bence yaradı, çünkü demokratik kitle örgütlerini topladı, ondan sonra muhtarlarla görüştü, onların fikirlerini aldı. Fikir alışverişinde bulundular, daha sonra basın mensuplarını topladı yerel basın mensuplarını topladı. Yerel basın mensuplarını, orada da ciddi mesajlar verdi. Bence Vali Bey'in yapmış olduğu toplantı çok ciddi bir şekilde sonucu etkileyecektir ve inanın İnegöl'ümüzde huzur ve sükûnet yerini bu kargaşada terk ede… Huzur ve sükûnet yerini bulacaktır diye düşünüyorum.

**Muhabir:** Siz benzer bir gecenin asla yaşanmayacağını düşünüyorsunuz tekrar?

**Mehmet Hanefi Yıldırım:** Evet kesinlikle, bu ilk ve tekti. İnegöl'ümüze bir nazar değdi diyelim; çünkü biliyorsunuz bir hafta önce başlayan şenliklerimiz vardı, bu şenliklerde bütün dünya insanları kucaklaştı, İnegöl'deki bütün yerel kültürel dernekler kucaklaştı. Bence inanıyorum ki bu son bulacaktır.

**Muhabir:** Evet İnegöl'deki yayınımızı da bu iyi niyet mesajlarıyla bitirdik. Söz tekrar sende Banu.

**Haber Süresi - Sırası:** 7 dakika 37 saniye - 2. sıra

**Fon Müziği:** Kullanılmamıştır.

## EK 2

## ATV DEŞİFRE METNİ

### 26 Temmuz 2010 Tarihli "İnegöl Olayı" ile İlgili Haber

**Haber Spotu:** Sayın seyirciler başlarken de altını çizdik Bursa İnegöl'de dün gece çıkan küçük bir tartışma büyük bir provokasyonla ilçeyi karıştırdı. Bıçaklı kavgadan sonra körüklenen provokasyon İnegöl'ü kelimenin tam anlamıyla savaş alanına çevirdi. İlçenin nabzını az sonra sizlere aktaracağız ama önce dün geceye dönelim. İşte polis arabalarının devrilip, memurların havaya ateş açmak zorunda kaldıkları anlar ve anları doğuran olaylar zinciri.

**Haber Bantı:** BÜYÜK PROVOKASYON

**Haber Bantı:** BÜYÜK PROVOKASYON –
ARABALAR ATEŞE VERİLDİ, HALK POLİSLE ÇATIŞTI
OLAYLAR İKİ GRUBUN KAVGASIYLA BAŞLADI
KAHVEYİ BASANLAR GÖZALTINA ALINDI
HALK KARAKOL ÖNÜNDE TOPLANDI OLAYLAR BAŞLADI
POLİS OLAYLARI ÖNLEMEK İÇİN ÇABA SARFETTİ

**Görüntü:** Şehrin yaşadığı karmaşadan parçalar; yakılan binalar, etrafa kaçışan insanlar, halkı yatıştırmaya çalışan emniyet görevlileri, halk arasından seçtikleri insanları kollarından tutup koşturan polisler, havaya ateş açan bir sivil ve polisler, "Kahrolsun PKK" diye bağıran insanlar, birbirine öfkeyle giren insanlar, kavga edenleri birbirinden ayırmaya çalışan polisler, ters çevrilmiş polis araçları – 4' 19''

**Perfore:** Polis arabaları ateşe verildi, dükkânlar tahrip oldu. Emniyet güçleri öfkeli kalabalığı dağıtmak için havaya ateş bile açtı. İddiaya göre olayların başlamasına neden olan, ilçede minibüs şoförlüğü yapan Doğu kökenli bir kişiyle Orhaniye Mahallesi'nin gençleri arasındaki tartışmaydı. Tartaklanan sürücü oradan uzaklaştı; ancak bir süre sonra arkadaşlarıyla gençlerin bulunduğu kahveyi bastı. Bıçak ve sopalarla gençlere saldıranlar, beş kişiyi yaraladı. Emniyet güçleri olaya müdahale

etti, üç saldırganı gözaltına alıp karakola götürdü. Ancak ne olduysa o anlardan sonra oldu. Yaralılar hastaneye kaldırılırken İnegöl Merkez Polis Karakolu önünde toplanan kalabalık saldırganların kendilerine teslim edilmesini istedi. Gerginlik hızla büyüdü, meydanı kaplayan İnegöllüler'in sayısı bine ulaştı. Emniyet müdürü ise gerilen sinirleri yatıştırmaya çalıştı.

**Emniyet Müdürü:** Adliyeye sevk edilecekler. Adliye de cezalarını verecek.

**Perfore:** Kalabalık bir türlü dağılmak bilmiyordu, bu kez megafonu İnegöl Belediye Başkanı Alinur Aktaş aldı.

**İnegöl Belediye Başkanı:** Güzel kardeşim, Allah aşkına sağduyulu olun bu memleket huzur memleketi gözünüzü seveyim ya. Arkadaşlar istirham ediyorum lütfen istirham ediyorum arkadaşlar. Güzel kardeşim, yarın akşam mübarek Berat Kandili, Allah aşkına durun kardeşim ya. Yalvarıyorum, rica ediyorum.

**Perfore:** Ve dizginlenemeyen öfke bıçaklanan gençlerin ikisinin öldüğü yönündeki söylentiyle bir anda patladı. Zanlıları linç etmek isteyen grubun hedefinde bu kez polis vardı taşlar havada uçuştu. Öfkeli kalabalık polis araçlarını ters çevirdi, otomobilleri ateşe verdi. Grubu engellemeye çalışan polis önce biber gazı kullandı sonra da havaya uyarı ateşi açtı. İki sivil ve üç polis aracı gecenin ilerleyen saatlerine kadar cayır cayır yandı. Çatışmanın sürdüğü o anlarda alevlere güçlükle müdahale edildi. Olaylarda aralarında polislerin de olduğu birçok kişi yaralandı. Eylemcilerin asıl hedefi üç zanlının tutulduğu karakol binasıydı. İnegöl'e Bursa merkezden takviye polis ekipleri gönderildi. Saatler ilerledi, olaylar biraz olsun kontrol altına alınırken, çatışma sokak aralarında devam etti. Ak Parti Bursa milletvekili Sedat Kızılcıklı ve Bursa Valisi Şahabettin Harput ilk incelemeler için olay yerindeydi.

**Haber Bantı:** BÜYÜK PROVOKASYON – VALİ: GÜVENLİK GÜÇLERİ ÇOK HASSAS DAVRANDI

**Görüntü:** Vali Şahabettin Harput açıklama yaparken; şehirdeki karmaşadan parçalar – 15''

**Şahabettin Harput:** Bu olayın gerisinde bir yanlış anlamaya dayalı provokasyon olduğu için olayları bir can kaybına yol açmadan sonuçlandırmak konusunda güvenlik kuvvetlerimiz ciddi bir hassasiyet içerisinde çalışmıştır.

**Haber Bantı:** İNEGÖL MERCEK ALTINDA

**Haber Spotu:** İnegöl'de yaşananlar Ankara'nın da yakın takibinde sayın seyirciler, çıkan olayların ardından İçişleri Bakanlığı iki müfettişle uzman istihbaratçılardan oluşan ekipleri Bursa'ya gönderdi. Beşir Atalay yaşanan provokasyonla referandum sürecinin bağlantılı olduğuna dikkat çekti.

**Haber Bantı:** İNEGÖL MERCEK ALTINDA –

ATALAY: PROVOKASYONA İZİN VERMEYECEĞİZ

ATALAY: REFERANDUM SÜRECİNDE ÖNLEMLER ARTACAK

**Görüntü:** Sırasıyla; yanan bina ve araçlar, alt üst olmuş sokaklar, Beşir Atalay açıklama yaparken ve oy kullanan vatandaşlar – 2' 14''

**Beşir Atalay:** Hiçbir yerde bu tür istismarlara, bu tür provokasyonlara müsaade etmeyeceğiz. Çok şiddetli gideceğiz üzerine.

**Perfore:** Bursa'nın İnegöl İlçesi'nde dün gece yaşanan olayları devletin zirvesi yakın takibe aldı. İlçede çıkan olaylar her yeri savaş alanına çevirdi. İçişleri Bakanlığı, ortaya çıkan manzara karşısında hemen harekete geçti.

**Beşir Atalay:** Bugün sabahleyin hem mülkiye müfettişi hem emniyet müfettişi gönderdim oraya.

**Perfore:** Bakan Atalay, Bursa'da olayların çıkış nedenini araştırmak üzere, özel bir ekibin de çalışmalara başladığını açıkladı.

**Beşir Atalay:** Geniş çaplı bir araştırma ve sebepleri üzerinde rapor getirsinler diye istihbaratın da içinde olduğu ayrı bir ekip gönderdim.

**Perfore:** İçişleri Bakanı yaşanan provokasyonla referandum sürecinin bağlantılı olduğunu belirtti.

**Beşir Atalay:** Özellikle bu halk oylaması sürecinde bu tür bazı şeylerin olabileceğini tahmin etmek zor değil, tabi biz de o konular üzerinde hassasız.

**Perfore:** Beşir Atalay reform izleme grubunun Ankara'daki toplantısının ardından yaptığı açıklamada bu hassas dönemde alınan önlemleri anlattı.

**Beşir Atalay:** Vatandaşlarımıza şunu söylüyoruz kaymakamlarımızın, valilerimizin, emniyet birimlerimizin hepsinin izinleri kaldırılmıştır. Jandarmamızın güvenlik birimlerimiz çok daha dikkatli ve hassas çalışıyorlar.

**Perfore:** Vatandaşların huzur içinde sandığa gitmesi için herkesin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi gerektiğine dikkat çeken İçişleri Bakanı endişeye mahal yok dedi.

**Beşir Atalay:** Güvenlik açısından bütün dileğimiz bu halk oylaması sürecinde hem bütün siyasi partilerimizin veya bu bir seçim olmadığı için çalışma yapacak herkesin çalışmasını rahatça güvenlik içinde, huzur içinde yapmasını, sağlayacağız hem de bütün vatandaşlarımızın hiçbir endişe ve korku olmadan sandığa gitmesini sağlayacağız.

**Haber Bantı:** BÜYÜK PROVOKASYON

**Haber Spotu**: Korku dolu anların yaşandığı İnegöl'e gideceğiz şimdi de sayın seyirciler, arkadaşımız Korhan Varol orada. Korhan nedir son durum?

**Haber Bantı:** BÜYÜK PROVOKASYON – VALİ HARPUT: OLAYLAR DEDİKODUYLA BÜYÜDÜ

**Görüntü:** Önde muhabir son durumu aktarırken, arkada halk, gece yaşanan olaylardan alınan parçalar – 1' 38''

**Muhabir (Canlı):** Öncelikle yüreklere su serpelim Şebnem Sunar, küçük sular duruldu, ortalık sakinleşti diyebiliriz İnegöl'de. Çok zor ve çok uzun bir gece geçirmişti İnegöl kavganın ardından çıkan olaylarda toplam polis olaylara karıştığı gerekçesiyle kırk dokuz kişiyi şu an itibariyle gözaltına aldı ve Bursa Emniyet Genel Müdürlüğünde şu anda gözaltına alınanların sorgusu sürüyor, bu arada çıkan kavgada beş kişi yaralanmıştı. Kavgadan sonra yaralananların yaşadığı Orhaniye Mahallesi sakinleri şu anda bulunduğumuz belediye binasının arkasındaki karakol binasına gitti. Bir taşkınlık söz konusuydu çıkan olaylarda hafif şekilde 29 polis yaralandı. Çok değil sadece bir saat önce adına durum toplantısı diyelim. Bursa Valisi Şahabettin Harput başkanlığında bir durum toplantısı gerçekleşti. Bu toplantıya İnegöl'ün ileri gelenleri, sivil toplum kuruluşları, İl Jandarma Genel Alay Komutanı ve her iki olaya karışan hem Orhaniye Mahallesi hem Huzur Mahallesi sakinleri katıldı. Öncelikle şunu söyleyelim, Vali şunu belirtti çok üzgünüz dedi biz burada kameraman arkadaşım Atilla Aydınlı'yla vatandaşla konuştuk sabahtan beri. Adlarının, isimlerinin, ilçelerinin böyle bir olayla anılması yüzünden oldukça üzgün olduklarını söylediler. Hatta şunu da söylediler, keşke İnegöl'ün köftesini haber yapsaydınız dediler bize. Son derece buranın halkı üzgün, ancak sular duruldu diyebiliriz, gözaltına alınanların sorgusu sürüyor yani toparlamak gerekirse çıkan olaylarda, olaylara karıştığı iddiasıyla 49 kişi gözaltına alındı Bursa Emniyet Müdürlüğüne götürüldü, sorguları devam ediyor. Şu anda da ilçe merkezde

istenmeyen herhangi bir olay yaşanmadı, sular duruldu ortalık sakinleşti diyebiliriz Şebnem.

**Haber Bantı: İNEGÖL MERCEK ALTINDA**

**Haber Spotu:** Peki Korhan teşekkür ediyoruz verdiğin bilgiler için. Sayın seyirciler, biraz önce de belirttik İnegöl'de yaşanan olaylar Ankara'nın da yakın takibinde. Başbakan Erdoğan Erdoğan İçişleri Bakanı'ndan bilgi aldı, ayrıntılar Ahmet Görmez'de. Ahmet neler konuşuldu?

**Haber Bantı:** İNEGÖL MERCEK ALTINDA – İÇİŞLERİ BAKANI BAŞBAKAN'A BİLGİ VERDİ

**Görüntü:** Muhabir açıklama yaparken tam ekran, açıklamasına devam ederken sol alt köşede küçük ekran, arkada Başbakanlık Konutu, Başbakan Erdoğan ve İçişleri Bakanı Beşir Atalay - 1' 26''

**Muhabir (Canlı - Başbakanlık):** Evet Şebnem senin de söylediğin gibi İnegöl'de dün gece yaşanan olaylar ve sonrasındaki gelişmeler başkent Ankara'yı da deyim yerindeyse alarm konumuna geçirdi. Bugün İçişleri Bakanı Beşir Atalay biraz önce izlediğimiz açıklamalarının hemen ardından başbakanlık resmi konutuna geldi, başbakan Erdoğan'la tam iki saatlik bir görüşme yaptı. Elinde dosyaları dün gece yaşanan her şeyi satır satır bütün detaylarıyla aktardı Başbakan Erdoğan'a. Özellikle bir noktanın altı çizildi hem Erdoğan tarafından hem İçişleri Bakanı Beşir Atalay tarafından bu görüşmede. O da yaşanan olayların referandumun hemen öncesinde gerçekleşmesiydi, çünkü başlangıçta çok basit iki kişi arasında bir kavga olarak başlamıştı olay aslında, ama bir anda çok büyüdü ve farklı boyutlara ya da başka deyişle etnik boyutlara da taşındı ve sonrasında 21'i polis 30 kişinin yaralandığı, resmi araçların ateşe verildiği ve resmi kurumların da saldırıya uğradığı çok büyük bir olay haline geldi. İşte bugün Ankara bu olayın nedenlerini masaya yatırdı. Bu mini zirvede devletin en üst kademesinde Başbakan Erdoğan'la İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın birlikte yaptıkları bu toplantıda izinler kaldırıldı bölgede hem jandarma hem polis tarafından. İşte şimdi Ankara bu kırmızı alarm durumunda ne tür bir koordinasyon sağlanacağını, neler yapılması gerektiğini bugünkü bu minik zirvede kararlaştırdı ve bundan sonra da bu konuyla ilgili işte bu zirvede atılan adımlar birer birer harekete geçirilecek, Ankara da bütün gelişmeleri yakından takip etmeye devam edecek.

**Haber Spotu:** Teşekkürler Ahmet Görmez.

**Haber Süresi – Sırası:** 10’ 54’’ – 1. sıra

**Fon Müziği:** Habere giriş yapıldığı andan itibaren gerilim müziği kullanılmıştır. Perfore’nin gece meydana gelen olayları aktardığı sıralarda müziğin şiddeti daha artırılmış; zaman zaman müzik kesilerek karmaşada ortaya çıkan gerçek sesler (Örn: kurşun sesleri, tartışan insanlar, “PKK Kahrolsun” diye atılan sloganlar) yüksek sesle verilmiştir.

## EK 3

## SHOW TV DEŞİFRE METNİ

### 26 Temmuz 2010 Tarihli "İnegöl Olayı" ile İlgili Haber

**Haber Bantı:** PROVOKASYON İLÇEYİ KARIŞTIRDI

**Haber Spotu:** Provokasyonun adresi dün akşam Bursa'nın İnegöl İlçesi oldu sayın seyirciler. Halk otobüsünün şoförü ile mahalleli gençler arasında başlayan kavga araçların yakıldığı 20 polisin yaralandığı olaylarla son buldu.

**Haber Bantı:** PROVOKASYON İLÇEYİ KARIŞTIRDI – İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE

- İNEGÖL'DE PROVOKASYON
- İNEGÖLLÜ GENÇLER DOĞU KÖKENLİ ŞOFÖRÜ TARTAKLADI
- KAVGADA 5 GENÇ BIÇAKLANDI
- 3 KİŞİ GÖZALTINA ALINDI
- 250 KİŞİDEN LİNÇ GİRİŞİMİ
- POLİS MERKEZİNE SALDIRDILAR
- POLİS HAVAYA ATEŞ AÇTI
- RESMİ ARAÇLAR YAKILDI
- ALIŞVERİŞ MERKEZİ YAKILDI
- BURSA'DAN TAKVİYE KUVVET GELDİ
- OLAYLARDA 20 POLİS YARALANDI
- OLAYLAR SABAHA KARŞI BİTTİ

**Görüntü:** Olayların olduğu geceden, karmaşa içinde sokaklar, insanlar, polisler, devrilen araçlar, fırlatılan bisikletler, havaya ateş açanlar, ateş içindeki binalar, "Ya Allah bismillah Allahuekber" şeklinde bağıran ve Emniyet Müdürü'nün yatıştırmaya çalıştığı kalabalık, polisle karşı karşıya gelen kalabalığı gösteren ok işareti, çöp

tenekesini iten kişiyi gösteren ok işareti, devrilen ve ateşe verilmiş araçlar, söndürülmeye çalışılan binalar ve araçlar – 6’ 23’’

**Perfore:** Tartışmayla başladı, kahve baskını fitili ateşledi. İnegöl’deki provokasyonun faturası ağır oldu. İlçedeki olaylar sabaha kadar devam etti. İnegöl’de yaşanan kabus gibi saatlerin başlangıcı ilçe merkezinde Doğu kökenli bir halk otobüsü şoförüyle mahallenin gençleri arasında çıkan tartışma oldu.

**Muhabir (Banttan):** İnegöl’deki gerginlik şu anda bulunduğumuz Orhaneli Mahallesi’nde yaşanan bir tartışmayla, daha doğrusu kavgayla başladı. Aslında bu tartışma trafikte yol verme yüzünden başladı, işte bu tartışmanın ardından mahalleye gelen 20-25 kişilik Doğulu grup burada minibüsten indi ve şu anda burada bulunduğumuz noktada bekleyen 6-7 kişilik gruba bıçak ve sopalarla saldırdı. Altı kişiyi de bıçakla yaraladı.

**Perfore:** Doğu kökenli bu kişiler Selahattin Orhan, Metin Bayram ve Şaban Demir’le kimliği öğrenilemeyen 2 kişiyi bıçakladı. Olayın duyulmasıyla İnegöl’de yer yerinden oynadı. Polis kahvehane basan 3 kişiyi gözaltına aldı. Olay duyulunca hastane bahçesinde toplanan ve sayıları 1000’i aşan ilçe sakini 3 kişinin gözaltında tutulduğu merkez karakoluna giderek şüphelilerin kendilerine verilmesini istedi. Öfkeli kalabalıkla polis arasında arbede çıktı. Gerginlik artınca uyarılar ard arda yapıldı. Uyarılarla grubun sayısı 250’ye kadar düştü.

**Emniyet Müdürü:** Arkadaşlar yarım saat, 45 dakikadır kanunsuz eylem yapıyorsunuz. Bunlar yasal işlem yapıldıktan sonra adliyeye sevk edileceklerdir. Adliye gerekli cezaları verecektir. Bu şekilde olayı çözemezsiniz.

**Kalabalık:** Ya Allah bismillah Allahuekber…

**Perfore:** İşte provokatörler burada devreye girdi. Tekbir sesleriyle ortalık karıştı.

**İnegöl Belediye Başkanı:** Güzel kardeşim, Allah aşkına sağduyulu olun bu memleket huzur memleketi gözünüzü seveyim ya. Arkadaşlar istirham ediyorum lütfen istirham ediyorum arkadaşlar.

**Perfore:** İnegöl Belediye Başkanı Alinur Aktaş’ın da seslendiği kitle için ok yaydan çıkmıştı.

**Kalabalık:** Kahrolsun PKK, kahrolsun PKK…

**Perfore:** İnegöl polisinin aldığı önlemler yetersiz kaldı. Linç girişimi karşısında polis havaya ateş açtı. Gözü dönmüş kalabalığı havaya açılan ateş de durduramadı. Polis

merkezinin camları kırılırken polis ve zabıtaya ait resmi araçlar devrildi ve ateşe verildi. Kalabalık servis aracını yaktıkları bir alışveriş merkezinin girişini ateşe verdi. Bursa'dan gelen çevik kuvvet ekibi havaya ateş açıp biber gazıyla öfkeli vatandaşları dağıtmak istedi. İnfialin önüne geçmek mümkün olmadı. Olaylarda 20 polis memuru yaralandı. Bursa valisi Şahabettin Harput da ilçeye gelerek gelişmelerle ilgili bilgi aldı. İlerleyen saatlerde öfkeli kalabalık art arda yapılan anonsların ardından saat beş otuz sıralarında dağılarak evlerine gitti. Sessizliğin hâkim olduğu ilçede belediye ve itfaiye ekipleri yakılan ve ters çevrilen araçları kaldırmak için çalışma başlattı.

**Muhabir (Banttan):** Dün gece İnegöl'de yaşanan olayların merkezi işte tam bu nokta. Gözaltına alınan Doğu kökenli 3 kişinin kendilerine verilmesini isteyen öfkeli kalabalık işte karakolun bulunduğu bu sokağa geldi ve burada olaylar git gide büyüdü. Az sayıda polisin müdahalesinin ardından ise, gerginlik daha da arttı ve kalabalık buradaki polis ve zabıta araçlarını ateşe verdi.

**Perfore:** Olayların tekrar başlayabileceği ihtimalini göz önünde bulunduran güvenlik güçleri ise ilçede yoğun güvenlik önlemleri aldı.

(Haber, Hatay Dörtyol'da polislerin şehit edilmesine ilişkin "Son Dakika" haberi ile kesildi.)

**Haber Spotu:** Evet bu son dakika haberinden sonra ana haber bültenimiz devam ediyor, İnegöl tam anlamıyla yakıldı. Provokatörler polis araçlarını bile ateşe vermekten çekinmedi. 20'ye yakın polis hastanelik oldu, ambulanslar taşlandı. Vali olayın ardından İnegöl'deki güvenlik kamerasına takılanlar evlerinden gözaltına alındı.

**Haber Bantı:** İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE – VALİ: "DEDİKODU YÜZÜNDEN"

- POLİS ARAÇLARI YAKILDI BİNALAR TAŞLANDI
- ARACIN ATEŞE VERİLDİĞİ AN
- 6 POLİS ARACI/1 SAVCILIK ARACI/1 ZABITA ARACI/2 SİVİL OTOMOBİL YAKILDI

**Haber Bantı:** İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE – AMBULANSLAR BİLE TAŞLANDI

- YARALANAN 20 POLİS HASTANEYE KALDIRILDI
- AMBULANSLAR TAŞLANDI YOL TRAFİĞE KAPATILDI

**Haber Bantı:** İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE - SON GÖZALTI SAYISI: 49

- 44 KİŞİ EMNİYETE SEVK EDİLDİ
- 44 KİŞİ YARIN ADLİYEYE ÇIKARILACAK

**Görüntü:** Ateşe verilmiş binalar, devrilmiş araçlar, karakola götürülen zanlılar, yaralı polisler ve Vali Şahabettin Harput'un görüntüsü ardışık olarak ve zaman zaman da yarım ekranda aynı anda verilmiştir – 4' 13''

**Perfore:** Kalabalık bir grup bıçakla saldırdı, 5 kişi yaralandı. Olayların fitilini ateşleyen baskından sonra 100'lerce kişi ilçeyi birbirine kattı. Polis otomobilleri yakıldı, belediye binası taşlandı. 44 kişi teker teker evlerinden gözaltına alındı. Bursa'nın İnegöl İlçesi geceyi istim üzerinde geçirdi, öyle ki araçlar ateşe verildi, polisler hastanelik oldu.

**Şahabettin Harput:** Tartışma ve bunun sonunda bıçak ve sopa kullanılarak bir yaralama olayı var. Olay buraya kadar tamamıyla adi bir olay.

**Perfore:** Vali adi bir vaka açıklamasını yaptı ama kulaktan kulağa dolaşan bir dedikodu ilçeyi savaş alanına çevirmeye yetti.

**Şahabettin Harput:** Kulaktan kulağa yayılan yanlış dedikodular bir anda duygusal kitleleri harekete geçirerek üzücü hadiselere maalesef sebebiyet vermişlerdir.

**Perfore:** Polisin kalabalığı sakinleştirme çabaları yetersiz kaldı. Karakolda tutulan ve olayların fitilini ateşleyen Doğu kökenli 3 kişinin kendilerine verilmesini isteyen kalabalık olumsuz yanıt alınca arbede yaşandı. Yüzlerce kişi belediye binasını taşladı. Araçlar ateşe verildi, altı polis aracı, savcılığa ait bir araç, bir zabıta aracı, 2 sivil otomobil yakıldı. Polis merkezinin camları kırıldı.

**Şahabettin Harput:** Saldıranlara bakıyorsun devletim milletim diyen insanlar yapmıştır. Niçin yapmıştır? Bunun izahı yok. Burada aklın, mantığın, vicdanın izanın bittiği, hissin, öfkenin, heyecanın, duygusallığın, alkolün de etkisiyle özellikle altını çiziyorum bir gençlik grubunun yaptığı bir yanlış…

**Perfore:** Ama bu öyle böyle bir yanlış değildi. İlçe tam anlamıyla yanıyordu. Kalabalığın hızı hiç kesilmedi. Polis müdahalede zorlandı, havaya ateş açtı, yaralananlar oldu.

**Şahabettin Harput:** Polis memurlarımız bu insanların canlarını, mallarını, hayatlarını korumak için görev yapan polis memurlarımıza saldırılmıştır. 10'un üzerinde polis memurumuz yaralanmış, çok şükür çok ağır değil.

**Perfore:** Ama sayı ilerleyen saatlerde daha da arttı. Gece boyunca yaklaşık 20 polis yaralandı, bacaklarından yaralar bulunan polislerden 9'u tedavi için Bursa'ya gönderilirken, gözünden yaralanan polis memuru da Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'ne sevk edildi. Öfkeli kalabalık bir banka şubesinin de camlarını kırdı, ambulanslara bile taş atıldı. Bursa – Ankara yolu trafiğe kapatıldı.

**Şahabettin Harput:** Şu an için 7 kişi gözaltında olup ama kameralarla tespit edilenler arkadaşlarımız tarafından bu gece değerlendirilerek sabaha kadar bunlar birer birer evlerinden alınacak.

**Perfore:** Öyle de oldu, güvenlik kamerası görüntülerine yakalanan 25 kişi teker teker evlerinden gözaltına alındı ve sabah saatlerinde emniyete götürüldü. İlerleyen saatlerde gözaltı sayısı daha da yükseldi. 44 kişi önce İnegöl Polis Merkezi'nde ifade verdi daha sonra Bursa Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldü. Kamu malına zarar vermek, görevli memura mukavemet ve yakalama suçlarından haklarında işlem yapılacak olan şüphelilerin sorgularının ardından yarın adliyeye sevk edilmeleri bekleniyor.

**Muhabir (Banttan):** Yaşanan olayların ardından bölgede güvenlik üst seviyeye çekildi. İnegöl'e Bursa'dan çok sayıda çevik kuvvet ve zırhlı araç takviyesi gönderildi.

**Perfore:** Ve bu sabah Vali Harput'un başkanlığında güvenlik toplantısı yapıldı.

**Şahabettin Harput:** Kim yanlış yaparsa nereden gelirse hangi siyasi görüşten olursa olsun hiçbir yanlışa karşı müsamaha ve müsaade etmek katiyen mümkün değildir.

**Haber Bantı:** İNEGÖL'DE KORKUTAN GECE – POLİS VE JANDARMADA İZİNLER KALDIRILDI

**Görüntü:** Yarım ekran Beşir Atalay açıklama yaparken ve yarım ekransa olayların en dikkat çekici sahnelerinden (ateşe verilmiş araçlar vb.) kesitler – 45''

**Perfore:** İnegöl'deki gerginlik Başkent'i de alarma geçirdi. İçişleri Bakanı Beşir Atalay yaşananları sert tepki gösterdi gereken yapılacaktır dedi.

**Beşir Atalay:** Hiçbir yerde bu tür istismarlara, bu tür provokasyonlara müsaade etmeyeceğiz. Çok şiddetli gideceğiz üzerine.

**Perfore:** Atalay ilçede güvenlik birimlerinin tüm izinlerinin de kaldırıldığını açıkladı.

**Beşir Atalay:** Kaymakamlarımızın, valilerimizin, emniyet birimlerimizin hepsinin izinleri kaldırılmıştır. Jandarmamızın, güvenlik birimlerimiz çok daha dikkatli ve hassas çalışıyorlar. Bugün sabahleyin hem mülkiye müfettişi hem emniyet müfettişi gönderdim.

**Perfore:** İlçedeki gergin bekleyiş sürüyor.

(Haber ikinci kez, Hatay Dörtyol'daki saldırı ile ilgili "Son Dakika" durumunu aktarmak için kesildi.)

**Haber Spotu:** İnegöl'de yaşanan çatışma siyasilerin de gündemindeydi. BDP bölgede bir gün önce yapılan MHP mitingini işaret etti. MHP'nin hedefindeyse etnik siyaset yapmakla suçladığı Başbakan vardı.

**Haber Bantı:** "BAHÇELİ GİTTİ OLAY ÇIKTI" – BDP'DEN TEHLİKELİ İMA

**Haber Bantı:** MHP'nin İNEGÖL YORUMU – "SUÇLU BAŞBAKAN"

**Görüntü:** Yarım ekranda Sırrı Sakık ve MHP Genel Sekreteri Cihan Paçacı açıklama yaparken, yarım ekranda olayların en dikkat çekici sahnelerinden (ateşe verilmiş araçlar vb.) kesitler – 1' 55''

**Sırrı Sakık:** Biz bunun arkasında kimlerin olduğunu da biliyoruz, orada bir iki gün önce, bir gün önce pardon Milliyetçi Hareket Partisi'nin bir mitingi vardı. Hemen miting sonrası bunların gündeme gelmesi bizi düşündürüyor.

**MHP Genel Sekreteri Cihan Paçacı:** Ben PKK'nın sözcülerini muhatap olarak kabul etmem ve cevap vermem.

**Perfore:** İnegöl'de yaşanan gerginlik Başkent'teki siyasi tansiyonu da yükseltti. BDP bu çatışmalardan nemalananları biliyoruz dedi, MHP etnik kimlik siyaseti yapmakla suçladığı Başbakan'a yüklendi.

**Cihan Paçacı:** Sayın Başbakan sürekli, Türkiye'nin Türk milletinin 36 etnik kökenden meydana geldiğini ifade etmektedir. PKK terör sorununu ayrılıkçı terör sorununu Kürt sorunu olarak ortaya koyduğunuzda maalesef bu gelişmeler beraberinde geliyor.

**Perfore:** MHP Genel Sekteri Cihan Paçacı tehlike açık biz daha önce de uyardık dedi; çünkü ona göre bu basit bir kavga değil. Hükümetin etnik siyaset anlayışı nedeniyle yaşanması muhtemel çatışmaların ilk sinyalleri.

**Cihan Paçacı:** Eğer bir ülkede alışveriş yaptığınız bakkalın etnik kökenini araştırmaya başladıysanız orada tehlike büyüyor demektir.

**Perfore:** BDP'nin hedefindeyse MHP vardı. BDP'li Sakık önce isim vermedi, çatışmaları kışkırtanları biliyoruz dedi. Ardından MHP'nin bir gün önce bölgede yaptığı mitingi işaret etti.

**Sırrı Sakık:** Bir çıkar ilişkisi ekonomik bir ilişkiden kaynaklanan kavgayı sonradan Kürt düşmanlığına doğru sürükleyen ve tetikleyen güçlerin olduğunu birlikte izledik. Milliyetçi Hareket Partisi'nin bir mitingi vardı. Hemen miting sonrası bunların gündeme gelmesi bizi düşündürüyor.

**Perfore:** Sırrı Sakık'ın imasına MHP'nin yanıtıysa sert oldu.

**Cihan Paçacı:** Ben PKK'nın sözcülerini muhatap olarak kabul etmem ve cevap vermem.

**Perfore:** İnegöl'deki korkutan çatışma sonlandı ama siyasetteki yankıları daha uzun süre devam edecek gibi görünüyor.

**Haber Süresi – Sırası:** 15' – 1.sıra

**Fon Müziği:** Yüksek sesli gerilim müziği kullanılmıştır. Zaman zaman müzik kısılarak, kalabalığın attığı sloganlar, kurşun sesleri ve çatışmadan doğan uğultu yüksek sesle verilmiştir.

## EK 4

## KANAL D DEŞİFRE METNİ

### 26 Temmuz 2010 Tarihli "İnegöl Olayı" ile İlgili Haber

**Haber Spotu:** İnegöl'de dün gece çok vahim, çok tehlikeli olaylar yaşandı. Doğu kökenli gençlerle ilçe sakinleri kavga etti. Aslında tam da böyle değil ama öyle yansıdı. Araçlar yakıldı, dükkânlar tahrip edildi, araçlar polis araçları devrildi. Vatandaş polisle karşı karşıya geldi. Burada karşı karşıya geldi derken bir ara devlet rica etmek zorunda kaldı, bir ara devlet geri çekilmek zorunda kaldı. Sayın seyirciler dün gece Bursa'nın İnegöl İlçesi'nde pis bir senaryo sahnelendi.

**Haber Bantı:** PİS SENARYO! – ÖYLE BİR GECE YAŞANDI Kİ!

- BİBER GAZI SIKIYOR

**Görüntü:** Ateşe verilmiş araçlar, kaos, kalabalık, Beşir Atalay açıklama yaparken ekranın yarısında beliren görüntüsü, havaya ateş açan polisler, koşan insanlar, polis araçlarına fırlatılan çöp bidonları, araçların arkasına – önüne sığınmış polisler vb. – 5' 33''

**Beşir Atalay:** Hiçbir yerde bu tür istismarlara, bu tür provokasyonlara müsaade etmeyeceğiz. Çok şiddetli gideceğiz üzerine.

**Perfore:** İçişleri Bakanı Atalay çok şiddetli gideceğiz üzerine dedi, ama dün gecenin ilk anlarında hiç de öyle olmadı. Aksine üzerine şiddetle gidilen devletin güvenlik güçleriydi. Orada bir ara neredeyse devlet geri çekildi, orada dün gece öyle olaylar yaşandı ki, öylesine vahim bir senaryo sahnelendi ki Bursa Bursa'nın İnegöl İlçesi, İnegöl'de gece yarısı. Bu vahim sahneler iddiaya göre Orhaniye Mahallesi'nde oturan bir grup gencin Doğulu bir minibüs şoförünün önünü kesmesiyle başladı.

Gençler o şoförü önce tartakladılar sonra bir daha oradan geçmemesi yönünde tehdit ettiler. Doğulu genç gitti, gece yarısı mahalleye geri geldi. Yanında 2 arkadaşıyla. O gençlerin bulunduğu kahveye ellerinde bıçaklarla daldılar. 6 genci yaraladılar, yaralı gençler hastaneye kaldırıldı. Onları bıçaklayan 3 Doğulu gençse fazla kaçamadılar, gözaltına alınıp merkez karakoluna götürüldüler. Bu sırada haber tüm ilçeye yayıldı. Haberle birlikte öfke de. Doğulu gençlerin götürüldüğü karakolun önüne kısa sürede 3000 kişi toplandı. Kalabalık o gençlerin kendilerine verilmesini istedi. Polis kalabalığı çembere aldı dağılın uyarısı yaptı.

**Emniyet Müdürü:** Arkadaşlar bu bir asayiş olayıdır. Bunun her yetkilisi şu anda benim.

**Perfore:** Olmadı devreye İnegöl Belediye Başkanı girdi. Başkan kalabalıktan dağılmalarını istedi, rica etti.

**İnegöl Belediye Başkanı:** Bu memleket hukuk devletidir arkadaşlar, istirham ediyorum.

**Perfore:** O da olmadı kimse dağılmadı. Dağılmadıkları gibi öfkeleri de kabardı. Polis müdahale etti. Kalabalık yine dağılmadı. Bazı banka ve alışveriş merkezlerinin güvenlik kameraları kırıldı. Sonrasında da polis arabaları zabıta arabaları, sivil araçlar ateşe verildi. Ortalık savaş alanı gibiydi.

**Güvenlik Güçleri:** Geri çekilme geri çekilme artık…

**Perfore:** Polis geri çekilmek zorunda kaldı. Göstericilerin ters çevirdiği araçların arkasına, karakola sığındı. Üzerine yağmur gibi yağan çöp bidonlarından, taşlardan korunmaya çalıştı. 21 polis yaralandı, 21'i de hastaneye kaldırıldı. Olaylar iyice çığırından çıktı. Kalabalık arasında sıyrılan bazı gençler karakol önündeki polis aracını devirdi. Polis için artık tek çare kalmıştı, o yapıldı. Otomatik silahla havaya art arda ateş açıldı. Dağılan grup bu kez karakolun arkasında toplandı, polis orada da silaha sarıldı. Gruptakiler ara sokaklara kaçtı. Polis de arkalarından takibe başladı. Kalabalık sonunda dağıldı. Geride bu savaş manzarasını bırakarak. Polis devrilen araçları kaldırdı, yanan araçlara müdahale etti. O sırada takviye jandarma geldi, karakolun önünde önlem aldı. Vali Şahabettin Harput da geldi. Olay yerini gezdi durumu değerlendirdi. Kelimeleri özenle seçti.

**Şahabettin Harput:** Adi bir asayiş olayını bunu bölgesel özellikli bir olay gibi algılayarak birilerinin de bunu bu şekilde provoke ederek İnegöl'ümüzde omuz

omuza yaşayan insanlarımızı da karşı karşıya getirmek gibi bir tertip yaşanmak yaşatılmak istenmiştir.

(Habere, "HATAY'DA 2 POLİS ŞEHİT" yazılı bir son dakika haberi ile ara verilmiştir.)

**Haber Spotu:** Sayın seyirciler İnegöl'de geceden gündüze gidelim şimdi. İnegöl'de polis sokak sokak zanlı avına çıktı. Kendi kameralarından, güvenlik kameralarından, esnafın güvenlik kameralarından zanlıları tespit etti, onlardan 44'ünü gözaltına aldı. Vali bir açıklama yaptı ve kelimeleri dikkatle seçmeye itina gösterdi.

**Haber Bantı:** SONRASI… - 44 GÖZALTI VAR!

**Görüntü:** Olayların ertesi günü şehrin durumundan kesitler. Araçlar, kırılmış camlar, devrilmiş araçlar, olayları yorumlayan insanlar, camları kırılmış araçlar, zarar görmüş karakol binası – 23''

**Perfore:** Ortalık gün ağardığında yatıştı, sabah dışarı çıkanlar gördükleri manzaraya inanamadı.

**Vatandaş 1:** Ben aptallaştım kaldım zaten arabadan inince.

**Vatandaş 2:** Vahşet, insanlık dışı bir hareket. Bu memlekette ye iç sefasını sür, böyle yap bir de keyfinden.

**Görüntü:** Yarım ekran olaylı geceden ve sonrasında yaşanan gelişmelerden kesitler ve yarım ekran Vali Harput açıklama yaparken – 52''

**Haber Bantı:** SONRASI… - VALİ: HEPSİ ALKOLLÜYDÜ!

**Perfore:** Polis de ilk iş elindeki fotoğraf ve kamera görüntüleriyle olaylara karışanları aradı. 44 kişiyi tek tek gözaltına aldı.

**Şahabettin Harput:** Olaylara karışan kişiler üzerinde gerek bizzat gerekse kamera ve fotoğraflarla tespit edilen kişiler zanlı olarak sorgulanmak üzere alınmışlardır.

**Perfore:** Gözaltına alınan zanlılar önce İlçe Emniyet Müdürlüğüne sonra da detaylı sorgulama için Bursa'ya götürüldü. Vali Şahabettin Harput zanlıların çoğunun, olay anında alkollü olduğunu söyledi.

**Şahabettin Harput:** Olaya karışanların büyük bir çoğunluğunun maalesef alkollü ve bilinçsizce yapılan eylemler türünden ne yaptığını niçin yaptığını bilmeden yapılan eylemler türünden eylem olduğunu özellikle belirtmek istiyorum.

**Görüntü:** Yarım ekran ve tam ekran olarak Beşir Atalay açıklama yaparken – 1' 05''

**Haber Bantı:** SONRASI… - ATALAY: ÜSTÜNE GİDİYORUZ!

**Perfore:** Aynı dakikalarda İçişleri Bakanı Beşir Atalay da Ankara'da reform izleme grubu toplantısındaydı. Onun da gündeliğinde İnegöl olayları elbette ilk sıradaydı.

**Beşir Atalay:** Orada yoğun bir çalışma var şu anda, kimler bu tür tahrikleri yaptılar, niçin oluyor, bunun detaylarına ineceğiz.

**Perfore:** Böyle dedi ama olayların referandum süreciyle bağlantısı olduğu imasında bulundu. Tüm güvenlik güçlerinin izninin kaldırıldığını söyledi.

**Beşir Atalay:** Özellikle bu halk oylaması sürecinde bu tür bazı şeylerin olabileceğini tahmin etmek zor değil, tabi biz de o konular üzerinde hassasız. Ama vatandaşlarımıza şunu söylüyoruz, kaymakamlarımızın, valilerimizin, emniyet birimlerimizin hepsinin izinleri kaldırılmıştır. Bütün vatandaşlarımızın hiçbir endişe ve korku olmadan sandığa gitmesini sağlayacağız. Çok yoğun bir çalışmamız var.

**Haber Bantı:** BDP'DEN SON DAKİKA – BDP AYAKLANDI
- KÜRTLERE LİNÇ GİRİŞİMİ

**Haber Spotu:** Sayın seyirciler İnegöl'de yaşananlarla ilgili bir son dakika gelişmesi var. Çünkü Ankara'da BDP Genel Merkezi'nden bir açıklama var. Hemen o açıklamayı alalım Özgen Bingöl karşımızda. Özgen BDP ne dedi?

**Muhabir (Canlı):** BDP İnegöl'de yaşananların Kürtlere karşı yapılan bir linç girişimi olduğunu savunuyor. Genel Merkez'den az önce bir açıklama geldi ve minibüsçüler arasında yaşanan basit bir kavganın, esnaf kavgasında taraflardan birisinin Kürt olmasının meseleyi linçe dönüştürdüğünü hatırlatıyor. BDP'nin bildirisinde ayrıca olayların MHP mitinginden hemen sonra yapılmasında dikkat çekici buldu ve son zamanlarda yapılan ırkçı ve sorumsuz söylemlerin bu tür olayları tetiklediği belirtiliyor. Açıklamanın sonunda herkes sakin olmaya çağrılıyor ve bir sağduyu daveti var Deniz Arman.

**Haber Süresi – Sırası:** 10' – 6.sıra

**Fon Müziği:** Kullanılan gerilim müziğinin sesi arka planda kalmakta, olay esnasında ortaya çıkan karmaşanın sesleri (Örn: Kurşun sesleri, bağırışlar vb.) yüksek düzeyde verilmiştir.

## EK 5

## STV DEŞİFRE METNİ

### 26 Temmuz 2010 Tarihli "İnegöl Olayı" ile İlgili Haber

**Haber Spotu:** İyi akşamlar Samanyolu Ana Haber'le karşınızdayız. Türkiye'nin hassas bir dönemden geçtiği günlerde karanlık eller boş durmuyor. Çirkin oyunun sahnelenmek istendiği yer bu defa Bursa'nın İnegöl İlçesi oldu. Ellerinde bıçak ve sopalarla bir kahvehaneye giren 3 kişi, 5 kişiyi yaraladı. Zanlılar gözaltına alındı; ancak olayı protesto eden kalabalığın arasında karışan bir grup polise saldırdı ve çok sayıda aracı ateşe verdi. Bursa Valisi Şahabettin Harput olayların provokasyon olduğunu söyledi.

**Haber Bantı:** İNEGÖL'DE ÇİRKİN SENARYO – İLÇE SAVAŞ ALANINA DÖNDÜ – Provokatif Eylem

**Görüntü:** Havaya ateş açan polis memurları, ateşe verilmiş ve devrilmiş araçlar, birbirine girmiş kalabalık, emniyet güçleri vb. – 1' 11''

**Perfore:** Kavgayı bahane eden bir grup provokatör İnegöl'ü savaş alanına çevirdi. Olay ilçe merkezinde akşam saatlerinde meydana geldi. Halk otobüsü sürücüsüyle mahalleli gençler arasında tartışma çıktı. Tartışmadan sonra mahallelinin bulunduğu bir kahvehaneye ellerinde bıçak ve sopalarla giren 3 kişi, 5 kişiyi bıçakla yaraladı. Zanlıları bir süre sonra da polis gözaltına aldı. Ancak olaylar bir grubun merkez ilçe karakolunu basıp zanlıların kendilerine verilmesini istemesi üzerine büyüdü. Ellerine geçirdikleri taş ve sopaları sağa sola atan kalabalığı sakinleştirmekse hiç kolay olmadı.

**Emniyet Müdürü**: Arkadaşlar bakın lütfen istenmeyen şeyler yapmayalım. Pişman olacağımız şeyleri lütfen o taşları bırakın.

**İnegöl Belediye Başkanı:** Güzel kardeşim, Allah aşkına sağduyulu olun ya. Bu memleket huzur memleketi, gözünüzü seveyim ya.

**Görüntü:** Yarım ekran olaylardan kesitler, yarım ekran Bursa Valisi açıklama yaparken – 1’ 42’’

**Perfore:** İnegöl Belediye Başkanı Alinur Aktaş’ın sağduyulu açıklamalarına rağmen dağılmayan öfkeli grup polis otosunu ateşe verip civardaki araçların camlarını kırdı.

**Şahabettin Harput:** Bu işin öncüsü görülen bir kısım kişilerin de aşırı alkollü olmaları, söz dinlememeleri şuursuzca eylem yapma hevesi içerisinde olmaları dolayısıyla bunlarla ikna edici bir şekilde bir mutabakat sağlanamamış ve işin sonunda 10’un üzerinde polis memuru yaralanmış.

**Perfore:** Atılan taşlarla yara alan polis memurları İnegöl Devlet Hastanesi’ne kaldırılarak tedavi altına alındı. 7 vatandaşın gözaltına alındığı üzücü olaylarda 8 araç da kullanılamaz hale geldi. İlçede incelemeler yapan Bursa Valisi Şahabettin Harput anlık bir yanlış anlaşılmanın büyütüldüğüne dikkati çekti.

**Şahabettin Harput:** Normal bir adi asayiş olayını bunu bölgesel özellikte bir olay gibi algılayarak birilerinin de bunu bu şekilde provoke ederek İnegöl’ümüzde yan yana, can cana, omuz omuza yaşayan insanlarımızla karşı karşıya getirmek gibi bir tertip yaşanmak ve yaşatılmak istenmiştir.

**Görüntü:** Gözaltına alınan zanlıların, önceki gece yaşananlardan ve sonrasında şehirden kesitler, vatandaşlar fikirlerini beyan ederken – 38’’

**Perfore:** Gözaltına alınan zanlıların sorguları devam ediyor. Kamera kayıtlarının incelenmesiyle şimdiye kadar 44 kişi gözaltına alındı. Tartışmanın başkalarının devreye girmesiyle yön değiştirdiğini düşünen ilçe halkı da yaşananları kınadı.

**Muhabir (Banttan):** Provokasyon var mı teyze?

**Vatandaş 1:** Tabi bal gibi, bal gibi.

**Vatandaş 2:** İnegöl’de yıllardan beri Kürt’ü, Laz’ı, Çerkez’i, Abaza hep böyle kardeş kardeş yaşıyoruz yani. Ben 2000’de geldim İnegöl’e öyle bir sorun yok. Kışkırtmadan başka bir şey değil yani.

**Vatandaş 3:** Ben 15 yıldır buradayım üstelik ilk kez böyle bir şeyle karşı karşıya kaldık yani.

**Görüntü:** Tam ekran Bakan Atalay açıklama yaparken; yarım ekran olaylar ve Bakan Atalay açıklama yaparken – 39’’

**Perfore:** İçişleri Bakanlığı da olayla geniş çaplı bir tartışma başlattı. İnegöl'de yaşananlarla ilgili olarak basın mensuplarının sorularını cevaplayan Bakan Atalay bu tür provokasyonlara gelinmemesini istedi.

**Beşir Atalay**: Hiçbir yerde bu tür istismarlara, bu tür provokasyonlara müsaade etmeyeceğiz. Özellikle bu halk oylaması sürecinde bu tür bazı şeylerin olabileceğini tahmin etmek zor değil. Tabi biz de o konular üzerinde hassasız.

**Haber Süresi – Sırası:** 4' 33'' – 1. sıra

**Fon Müziği:** Gerilimli bir müzik arka planda yayınlanırken, olayın gerçek sesleri yüksek sesle verilmiştir.

# ÖZET

Televizyon haberlerinde tarafsızlık ve nesnelliğin, eleştirel bir bakış açısıyla ele alındığı bu çalışmanın iki amacı vardır. Birincisi, eleştirel yaklaşımların temel savına uygun olarak, "Televizyon haberleri, kitle iletişim araçlarının yapısal yanlılığından ötürü, tarafsız ve nesnel değildir" biçimindeki araştırma hipotezini bir kez daha sınamaktır. İkincisi, hem resmi kurumlar hem de özel kuruluşlar tarafından hazırlanmış yayın ilkelerinin, kitle iletişim araçlarının kamuoyunun çıkarına olabilecek en ideal hale getirilebilmesi için, alana egemen olan anadamar yaklaşımlara, alternatif olarak ortaya çıkan eleştirel yaklaşımların bulguları ışığında tekrar ele alınarak, yeniden hazırlanmasına katkı sağlayabilmektir.

Mevcut tarafsızlık ve nesnellik ihlallerini ortaya çıkarmak ve karşılaştırmalı olarak değerlendirmek amacıyla, araştırmanın örneklemi beş kanaldan (NTV, ATV, Show TV, Kanal D ve STV) oluşturulmuştur. Tarafsızlık ve nesnellik ihlallerinin, haber söyleminin içinde gömülü olmalarından ötürü, araştırmanın veri toplama tekniği olarak, vasıtalı örnek olay incelemesi belirlenmiştir. Vasıtalı örnek olay incelemesine konu olarak ise, araştırmanın örnekleminde yer alan beş kanalın, 26 Temmuz 2010 tarihli ana haber bültenlerinde yer alan, "İnegöl Olayı" adlı haber seçilmiştir. Söz konusu haberin deşifre metinleri oluşturulduktan sonra, bunlara hem içerik hem de "van Dijk modeli" söylem analizi uygulanmıştır.

Analizin sonunda elde edilen bulgular neticesinde, televizyon haberlerinin tarafsız ve nesnel olmadıkları görülmüştür. Bunun nedenlerinin de temel olarak iki kategori altında toplanabileceği değerlendirilmiştir. Birincisi, ilgili medya kuruluşlarının, habere konu olan olayları, "gerçekte olup bittiği gibi" değil, yanında yer aldıkları siyasi seçkinlerin söylemleri ile uyumlu olarak, haber üretim sürecinde yeniden kurgulayarak inşa etmeleridir. İkincisi ise, böyle bir yanlılığın söz konusu olmadığı durumda bile, geleneksel etik anlayışına dayalı, olgu/olay odaklı habercilik anlayışından kaynaklanan sıkıntıların, haber üretim sürecinde, ciddi nesnellik

ihlallerine neden olduğu görülmüştür. Bütün bunlar, mevcut habercilik biçiminin dayandığı geleneksel etik anlayışının ana kolonları olan tarafsızlık ve nesnellik ilkelerinin, eleştirel yaklaşımların savları ışığında sorgulanmasının ve sorun odaklı bir habercilik anlayışının benimsenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Televizyon haberleri, tarafsızlık, nesnellik, medyada eleştirel yaklaşımlar.

## ABSTRACT

This study dealing with the impartiality and objectivity of the television news has two aims. First, it attempts to retest the main argument of the critical approaches to media which is formulated as the hypothesis of the study, "Television news are not impartial and objective due to the structural biases of the mass media." Second, it aims to contribute to the shifting of the interest from the mainstream approaches to the critical approaches which became visible since the 1970s in the process of preparation of the broadcasting codes in order to serve to the public interest.

The research sample consists of five national television programmes (NTV, ATV, Show TV, Kanal D and STV) in order to expose and compare the current violations of impartiality and objectivity taking place in the television news. As the violations of impartiality and objectivity are embedded in the news discourse, instrumental case study is chosen as the data collection technique of the research. The event for the instrumental case study is determined as the "İnegöl Event" which took place at the evening news bulletin of the so-called TV programmes on 26 July 2010. First, the news regarding the so-called event are turned into written texts and then both content analysis and discourse analysis known as "van Dijk model" are applied to the texts.

It is seen at the end of the analysis that the so-called TV programmes, in line with their structural biases, reconstruct the reality signified through the news during their news production process. The structural biases can be regarded as a significant cause for the impossibility of objectivity in news production process. On the other hand, it is observed that the limitations and restrictions emerging from the nature of the profession of TV journalism are among the significant reasons obstructing the way for objectivity. Moreoever, emotion-based journalism, preference of problem-based approach instead of fact-based approach in order to increase the ratings can be underlined as important factors leading to implicit violations of objectivity. On the

basis of all, it is concluded that, the basic arguments of the critical approaches are essential both to judge the traditional media ethics and to make the news more qualified.

Keywords: Television news, impartiality, objectivity, critical approaches to media.

# ÖZGEÇMİŞ

28.05.1977 tarihinde Ankara'da doğdu. İlköğretimini Namık Kemal İlkokulu'nda; orta ve lise öğrenimini TED Ankara Koleji'nde tamamlayarak, 1995 yılında mezun oldu. Aynı yıl üniversite giriş sınavında başarılı olarak, ODTÜ Tarih Bölümü'nü kazandı. Bir sene devam ettiği bölümün kendisine uygun olmadığını anlayarak, başarı kontenjanı ile Sosyoloji Bölümü'ne geçiş yaptı. 3,5 senede lisans eğitimini tamamlayarak, 2000 yılında şeref öğrencisi olarak mezun oldu. Mezuniyetinden sonra 2000 – 2007 yılları arasında farklı alanlarda kendisini sınadı. 2000 – 2001 yılları arasında, Gazeteci Nuriye Akman'ın Sabah Gazetesi'nde ve TRT'de asistanlığını yaptı. 2002 yılında Kanada'ya giderek, bir buçuk yıl orada yaşadı. 2003 yazında Türkiye'ye döndü. 2004 sonbaharında ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisansa başladı. Aralık 2008'de "Hayatta Kalanlar: Türkiye'deki Roman Üniversite Öğrencileri" isimli tezini tamamlayarak yüksek lisans derecesine sahip oldu. Yüksek lisansı ile eş zamanlı olarak, 2004 – 2007 yılları arasında, CFCU ve UNICEF'te farklı görevlerde çalıştı. 2007 yılı Ağustos ayından itibaren, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda, "Üst Kurul Uzman Yardımcısı" olarak çalışmaktadır. İyi düzeyde İngilizce bilen, sosyolojik hayal gücüne sahip olan Melike DİLER bekâr ve Alara Ayşe AYDIN'ın annesidir.